

”Hän näytti sitten pojan vierailun jälkeen et tilillä oli euro rahaa, sano et kun sekin lypsettiin tyhjiin”

Diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä ikääntyneiden kokemasta taloudellisesta väkivallasta

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Pinja Sorola

Ohjaaja:
sosiaalityön professori Johanna Kallio

7.5.2026

Turku

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Pinja Sorola

Otsikko: ”Hän näytti sitten pojan vierailun jälkeen et tilillä oli euro rahaa, sano et kun sekin lypsettiin tyhjiin” – Diakoniatyöntekijöiden näkemyksiä ikääntyneiden kokemasta taloudellisesta väkivallasta

Ohjaaja(t): sosiaalityön professori Johanna Kallio

Sivumäärä: 112 sivua, 3 liitesivua

Päivämäärä: 7.5.2026

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen ikääntyneiden kokemaa taloudellista väkivaltaa. Tarkemmin tutkimus keskittyy taloudelliseen väkivaltaan, jota ikääntyneisiin on kohdistanut heidän oma aikuinen lapsensa tai lapsenlapsensa. Taloudellisella väkivallalla tarkoitetaan toisen henkilön taloudellisen itsemääräämisoikeuden loukkaamista ja rahan välityksellä tapahtuvaa vahingoittamista. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaisia vaikutuksia taloudellisella väkivallalla on ikääntyneiden hyvinvointiin sekä tarkastella taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamiseen liittyviä tekijöitä. Tuotan tutkielmallani tietoa tutkimuskatveeseen jääneestä väkivallan muodosta ja kokijaryhmästä ja teen ilmiötä näkyvämmäksi.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen. Sen aineisto koostuu kahdentoista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyöntekijän haastattelusta. Ensimmäinen haastattelu toteutettiin lokakuussa 2024 ja loput kesä-elokuussa 2025. Aineiston analyysimenetelmä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostaa aiempi ikääntymistä, diakoniatyötä, väkivaltaa ja taloudellista väkivaltaa käsittelevä kirjallisuus.

Tutkielman perusteella taloudellinen väkivalta vaikuttaa sitä kokevien ikääntyneiden taloudelliseen, fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin monin eri tavoin. Taloudellinen väkivalta aiheuttaa tutkimuksen mukaan muun muassa sitä kokevien ikääntyneiden vähävaraisuutta ja heidän taloudellisten tilanteidensa kriisiytymistä ja heikentää ikääntyneiden fyysistä ja psyykkistä terveyttä. Se aiheuttaa myös jännitteitä ikääntyneiden perhesuhteissa ja voi johtaa eristäytymiseen muista ihmisistä.

Taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttaminen sisältää diakoniatyöntekijöiden näkökulmasta kolme ulottuvuutta – diakoniatyöntekijän ammattitaidon, palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan, ja kulttuurien ja asenteiden ulottuvuudet. Diakonian asiakastyössä keskeistä on tutkimuksen perusteella esimerkiksi sensitiivisyys ja asiakaslähtöinen työote, palveluohjaus ja yhteistyötaidot sekä tietämys taloudellisesta väkivallasta. Tutkimuksen perusteella taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamisesta sekä taloudellisen väkivallan ennaltaehkäisemisestä vaikeaa tekee palveluiden saavutettavuuden ongelmat, resurssiniukkuus ja Petteri Orpon hallituksen leikkauspolitiikka. Auttamistyöhön vaikuttavat tutkimuksen perusteella myös taloudellisiin ongelmiin, väkivallan kokemiseen ja avun hakemiseen liittyvä häpeä ja stigma.

Ikääntyneiden kokemaa taloudellista väkivaltaa on tärkeää jatkossa tutkia enemmän ja entistä monipuolisemmin. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu diakoniatyöntekijöiden haastatteluista, eikä siten tavoita suoraan itse taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden kokemusta. Heidän äänensä esiin tuominen tutkimuksessa on tärkeää. Jatkotutkimuksessa tulee selvittää muun muassa ikääntyneisiin kohdistuvaa taloudellista väkivaltaa vanhempi-lapsi-suhteen ulkopuolella, taloudellisen väkivallan riskitekijöitä sekä palveluasumisen piirissä olevien ikääntyneiden kokemuksia taloudellisesta väkivallasta.

Avainsanat: taloudellinen väkivalta, väkivalta, ikääntyneet, diakonia, hyvinvointi, hyvinvointipalvelut

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	5
2	IKÄÄNTYNEET, IKÄÄNTYMINEN JA DIAKONIAITYÖ	8
2.1	IKÄÄNTYMINEN ELÄMÄNVAIHEENA	8
2.2	DIAKONIAITYÖ TUKENA ELÄMÄN HAASTEISSA	12
3	TALOUDELLINEN VÄKIVALTA	19
3.1	MONIMUOTOINEN JA SUKUPUOLISTUNUT VÄKIVALTA	19
3.2	TALOUDELLINEN VÄKIVALTA TUTKIMUKSESSA	22
3.3	TALOUDELLISEN VÄKIVALLAN MUODOT	25
3.4	TALOUDELLISEN VÄKIVALLAN VAIKUTUKSET JA KOKIJOIDEN AUTTAMINEN	34
3.5	IKÄÄNTYNEET VÄKIVALLAN KOKIJOINA	41
4	TUTKIMUSASETELMA	48
4.1	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	48
4.2	DIAKONIAITYÖNTEKIJÄT HAASTATELTAVINA	49
4.3	HAASTATELUAINEISTO	52
4.4	HAASTATELIIJAN ROOLI	55
4.5	AINEISTOLÄHTÖINEN SISÄLLÖNANALYYSI	59
4.6	TUTKIMUSETIIKKA	62
5	TALOUDELLISEN VÄKIVALLAN VAIKUTUKSET IKÄÄNTYNEIDEN HYVINVOINTIIN	64
5.1	TALOUDELLISET VAIKUTUKSET	64
5.1.1	<i>Vähävaraisuus</i>	64
5.1.2	<i>Taloudellisen tilanteen kriisiytyminen</i>	65
5.2	FYYSISET VAIKUTUKSET	66
5.2.1	<i>Vaikutukset fyysiseen terveyteen</i>	66
5.2.2	<i>Vaikutukset kotiin</i>	68
5.3	PSYKKISET VAIKUTUKSET	69
5.3.1	<i>Mielen pahoinvointi</i>	69
5.3.2	<i>Itsensä toteuttamisen vaikeudet</i>	71

5.4	SOSIAALISET VAIKUTUKSET	73
5.4.1	<i>Vaikutukset perhesuhteisiin</i>	73
5.4.2	<i>Sosiaalinen eristäytyminen</i>	75
6	AUTTAMISEN ULOTTUVUUDET DIAKONIATYÖNTEKIJÖIDEN NÄKÖKULMASTA	77
6.1	DIAKONIATYÖNTEKIJÄN AMMATTITAITO	77
6.1.1	<i>Asiakastyöosaaminen</i>	77
6.1.2	<i>Diakoniatyöntekijän rooli auttamisjärjestelmässä</i>	79
6.1.3	<i>Ymmärrys taloudellisesta väkivallasta</i>	80
6.2	PALVELUJÄRJESTELMÄ JA YHTEISKUNTA	81
6.2.1	<i>Palvelujärjestelmän toimivuus</i>	81
6.2.2	<i>Sosiaalipoliittinen toimintaympäristö</i>	84
6.3	KULTTUURIT JA ASEENTEET	86
6.3.1	<i>Stigma</i>	86
6.3.2	<i>Tavat suhtautua rahaan, perheeseen ja elämän haasteisiin</i>	87
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	89
7.1	TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO	89
7.2	POHDINTA	95
	LÄHTEET	99
	LIITTEET	113
	LIITE 1. HAASTATELUKUTSU	113
	LIITE 2. HAASTATELURUNKO	114

1 Johdanto

Tutkin pro gradu -tutkielmassani ikääntyneiden eli 65 vuotta täyttäneiden ihmisten kokemaa taloudellista väkivaltaa. Taloudellinen väkivalta on tietoista toisen ihmisen taloudellisen itsemääräämisoikeuden loukkaamista ja hänen vahingoittamistaan rahan välityksellä (Bildjuschkin ym., 2020, 9; Kaittila, 2017). Tarkemmin tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan sellaista taloudellista väkivaltaa, jota ikääntyneisiin on kohdistanut heidän aikuinen lapsensa tai aikuinen lapsenlapsensa. Tutkimusaineistoni koostuu ilmiötä työssään kohdanneiden diakoniatyöntekijöiden haastatteluista. Olen kiinnostunut erityisesti siitä, minkälaisia vaikutuksia taloudellisella väkivallalla voi olla ikääntyneiden ihmisten hyvinvointiin, sekä siitä, minkälaisia ajatuksia heidän kanssaan työskennelleillä diakoniatyöntekijöillä on taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden asiakkaiden auttamisesta.

Kiinnostuin ikääntyneiden kokemasta taloudellisesta väkivallasta aiheena oltuani vuonna 2021 sosiaalityön syventävien opintojen harjoittelussa Turun kaupungin vanhuspalveluissa. Sosiaalityöntekijän työ yksikössä keskittyi pääasiassa ikääntyneiden asiakkaiden toimintakyvyn arvioimiseen ja ympärivuorokautisen palveluasumisen koordinointiin, mutta koska työtä tehtiin läheisessä yhteistyössä kotihoidon sairaanhoitajien kanssa, se sivusi myös erilaisia kotihoidon työntekijöiden paikantamia sosiaalisia ongelmia. Yksi näistä oli ikääntyneiden asiakkaiden lasten ja lastenlasten heihin kohdistama taloudellinen väkivalta. Kotihoidon sairaanhoitajien kanssa keskustellessani tulin tietoiseksi siitä, että ikääntyneiden heikentynyt toimintakyky eri elämäalueilla vaikuttaa väkivallan kokemiseen ja tunnistamiseen sekä siihen puuttumiseen eri tavoin. Minulle tuli vastaan esimerkiksi tapaus, jossa päihteiden ongelmakäytöstä kärsivä aikuinen lapsi käytti muistisairasta vanhempaansa taloudellisesti hyväkseen. Tilannetta oli vaikea ratkaista, sillä asiakas ei muistisairautensa vuoksi kyennyt pitämään mielessään sitä, ettei hänen ollut hyvä antaa pankkitunnuksiaan tai -korttiaan lapsensa käyttöön.

Tuon tutkimuksellani ikääntyneiden henkilöiden omien aikuisten lastensa ja lastenlastensa taholta kokemaa taloudellista väkivaltaa entistä näkyvämmäksi ja ymmärrettävämmäksi ja pyrin sitä kautta parantamaan ilmiön tunnistamista ja taloudelliseen väkivalltaan puuttumista muun muassa sosiaali- ja terveyspalvelujen piirissä. Maailman terveysjärjestön WHO:n mukaan ikääntyneiden ihmisten kokema väkivalta on ”vakava ongelma, joka on saanut liian

vähän huomiota” (WHO, 2022, 1). Tarkkaa lukua ikääntyneiden kokeman väkivallan yleisyydestä maailmanlaajuisesti ei ole, mutta kansainvälisiin tutkimuksiin perustuvissa kirjallisuuskatsauksissa väkivallan on arvioitu koskettavan noin joka kuudetta ikääntynyttä, ja taloudellisen väkivallan on havaittu henkisen väkivallan jälkeen olevan toiseksi yleisin ikääntyneiden kokema väkivallan muoto (Pillemer ym., 2016; Yon ym., 2017). Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ohjelman *Decade of Healthy Aging 2021–2030* tarkoituksena on hallitusten, kansalaisyhteiskuntien, akateemisten yhteisöjen sekä kansainvälisten ja kansallisten järjestöjen yhteistoimin edistää terveen ja hyvän vanhenemisen mahdollisuuksia kansainvälisesti. Ikääntyneiden kokeman väkivallan ennaltaehkäiseminen ja siihen puuttuminen on oleellinen osa tämän tavoitteen saavuttamista. (WHO, 2022.)

Ikääntyneiden ihmisten kokemusten tutkiminen ja ikääntyneille suunnattujen palvelujen kehittäminen on tärkeää useissa valtioissa parhaillaan tapahtuvan väestön ikärakenteen muutoksen vuoksi. YK arvioi 65 vuotta täyttäneiden ihmisten määrän kaksinkertaistuvan kolmenkymmenen vuoden sisällä. Arvion mukaan maailman väestöstä 1,6 miljardia eli yli 16 prosenttia tulee tuolloin olemaan ikääntyneitä. (YK, 2023.) Syntyvyyden lasku ja samanaikainen elinajanodotteen paraneminen johtavat ikärakenteen muutokseen myös meillä Suomessa. Vuonna 2000 65–84-vuotiaita oli Suomen väestöstä 13,5 prosenttia ja 85 vuotta täyttäneitä 1,5 prosenttia. Vuoden 2024 lopussa ikääntyneiden määrä oli kasvanut: 65–84-vuotiaiden osuus väestöstä oli 20,6 prosenttia ja 85 vuotta täyttäneiden osuus 3 prosenttia. (Tilastokeskus, 2025.) Väestössä tapahtuva muutos on haaste hyvinvointivaltiolle, ja mahdollisimman hyvinvoiva ikääntynyt väestö ja toimivat ikääntyneiden palvelut ovatkin kansantalouden näkökulmasta erittäin tärkeitä. Ikääntyneiden ihmisten kokeman taloudellisen väkivallan varhainen tunnistaminen ja siihen puuttuminen tehokkaasti voivat ehkäistä taloudellisia ja muita hyvinvointiin liittyviä ongelmia yksittäisten ikääntyneiden henkilöiden elämässä sekä vähentää raskaampien ja yhteiskunnallemme kalliimpien palvelujen tarvetta.

Taloudellista väkivaltaa ja sen vaikutuksia sitä kokeviin ihmisiin on sekä kansainvälisesti että kansallisesti tutkittu vähemmän kuin muita väkivallan muotoja, eikä ilmiöstä ole Suomessa vielä laaja-alaista tietoa (Kaittila, 2017, 13; Postmus ym., 2020; Stylianou, 2018, 381). Tämän lisäksi taloudellisen väkivallan aikaisempi tutkimus on perinteisesti keskittynyt parisuhteissa ilmenevään taloudelliseen väkivaltaan (esim. Kaittila, 2017; Kaittila & Nyqvist, 2014; Sharp, 2008; Ulmestig & Eriksson, 2017). Tutkimukseni ikääntyneiden kokemasta oman aikuisen

lapsen tai lapsenlapsen käyttämästä taloudellisesta väkivallasta kohdistuu siis varsin alitutkittuun ilmiöön.

Tämän tutkielman teoreettiseen viitekehykseen kuuluvat ikääntymisen teemat, diakoniatyö, väkivallan monimuotoisuus ja sukupuolistuneisuus, taloudellinen väkivalta sekä ikääntyneisiin kohdistuva väkivalta. Teoreettista viitekehystä avaan tutkielman luvuissa 2 ja 3. Luvussa 4 esittelen tutkimusasetelmani ja pohdin tutkimuseettisiä kysymyksiä, ja luvuissa 5 ja 6 esitän analyysini tulokset. Lopuksi luvussa 7 esitän tutkimustuloksista tekemäni johtopäätökset, arvioin niiden relevanssia erityisesti sosiaalityön näkökulmasta ja ehdotan aiheita jatkotutkimukselle.

2 Ikääntyneet, ikääntyminen ja diakoniatyö

2.1 Ikääntyminen elämänvaiheena

Ikääntymistä koskevassa kirjallisuudessa ja tutkimuksessa sanoja *ikääntynyt*, *vanhus* ja *seniori* käytetään rinnakkain. Tässä tutkielmassa olen itse valinnut käyttää käsitteitä ikääntyminen ja ikääntynyt. Olen vuosien varrella ikääntyneiden parissa sekä sosiaalityötä että vapaaehtoistöitä tehdessäni havainnut sanan ”ikääntynyt” olevan monen ikääntyneen mielestä neutraalimpi tai miellyttävämpi ilmaisu kuin sanan ”vanhus”. Oman kokemukseni perusteella ”vanhus” yhdistyy ihmisten mielessä usein vahvasti esimerkiksi sairauksiin, toimintakyvyn merkittävään heikkenemiseen tai muihin negatiivisiksi miellettyihin asioihin. Mieleeni on painunut eräs vapaaehtoistyössäni tapaamani iäkäs mies, joka ilmaisi mielipiteensä asiasta toteamalla: ”Kyllä minulla ikää on, mutta en minä mikään vanhus ole!” Myös esimerkiksi ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan vastaista työtä tekevä valtakunnallinen järjestö Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry suosii käsitettä ikääntynyt (Suvanto ry, n.d.).

Keitä sitten ovat ikääntyneet ja mitä ikääntyminen oikeastaan tarkoittaa? Tässä tutkielmassa ikääntyneellä tarkoitetaan vakiintuneen määrittelyn mukaisesti 65 ikävuotta täyttänyttä henkilöä. 65 vuotta täyttäneet määritellään ikääntyneiksi muun muassa Suomen kansallisessa ikäohjelmassa ja YK:n ikääntymistä koskevassa raportissa (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 2020; YK, 2023). Yläikärajaa käsitteellä ei ole ja sen alle mahtuu erityisesti elinajanodotteen pidentymisen ja ikääntyneiden parantuneen toimintakyvyn myötä monen ikäisiä ja toimintakyvyltään toisistaan merkittävästi eroavia ihmisiä. Joskus ikääntyneet jaetaan kahteen eri ryhmään, myöhäiskeskä-ikänsä ja vanhuuttaan eläviin ihmisiin. Myöhäiskeskä-ikä, aikaa 65 vuodesta noin 80 vuoden ikään elävät ihmiset nähdään aktiivisempina kuin vanhuutta elävät. Heistä moni esimerkiksi työskentelee edelleen jossain muodossa, osallistuu aktiivisesti kansalaisyhteiskunnan toimintaan tai ottaa perheessään hoivavastuuta. (Rantanen & Koivunen, 2022, 17–18.) Ikääntymisen toimintakykyisemmästä vaiheesta käytetään kirjallisuudessa myös sosiaalishistorioitsija Peter Laslettin luomaa käsitettä kolmas ikä ja elämän viimeisestä, hoivan tarpeen määrittämästä vaiheesta käsitettä neljäs ikä. Käsitteet on tarkoitettu helpottamaan ikääntymisen ymmärtämistä väestön tasolla, ei luokittelemaan

yksittäisiä henkilöitä mustavalkoisesti joko kolmatta tai neljättä ikää eläviksi. Ihmisen elämässä voi Laslettin mukaan nimittäin samaan aikaan olla sekä kolmannen että neljännen iän piirteitä. (Laslett, 1989; Karisto, 2022; Rahkonen, Lahelma & Lallukka, 2022.)

Ikääntyminen on moniulotteinen prosessi. Fyysinen ikääntyminen pitää sisällään monenlaiset kehon muutokset, ja iän karttumisen myötä yleistyvät sairaudet. Ikääntyminen vaikuttaa muun muassa ihmisen luustoon, lihaksiin ja aivoihin. Se vaikuttaa usein myös näköön ja kuuloon ja vaikeuttaa tasapainon hallintaa. Psykologiseen ikääntymiseen lukeutuu kognitiivinen ikääntyminen eli muutokset tiedonhallinnassa ja ajattelutoiminnoissa sekä muutokset muistissa. Myös oppimiseen tarvittava aika pitenee. Ikääntymiseen liittyy lisäksi erilaisia mielenterveyden riskitekijöitä. Esimerkiksi oman toimintakyvyn heikkeneminen, läheisten kuolema, sosiaalisten suhteiden vähentyminen ja oman kuoleman läheisyys voivat altistaa ikääntyneitä mielenterveyden ongelmille. (Rantanen ym., 2022.) Marjaana Seppänen ja Simo Koskinen (2022, 451) kuvaavat ikääntymisen olevan ensisijaisesti biologinen prosessi, joka vaikuttaa myös ikääntyneen sosiaaliseen todellisuuteen.

Monia tieteenaloja yhdistävässä ikääntymisen tutkimuksessa, gerontologiassa, ikääntymistä on vuosikymmenien kuluessa lähestytty monista näkökulmista. Gerontologiassa tarkasteltiin ikääntymistä pitkään ikääntymisen ongelmallisuuden kautta. Tutkimuksen fokus oli esimerkiksi ikääntyneiden heikentyneessä toimintakyvyssä ja ikääntymisen yhteiskunnallisissa kustannuksissa. Tätä kapeaa käsitystä ikääntymisestä on pyritty laajentamaan positiivisella gerontologialla – tutkimuksella, jossa ikääntymiseen ei suhtauduta kielteisesti, vaan sen ymmärretään olevan luonnollinen osa ihmisen elämää. Siinä missä tutkimus on perinteisesti keskittynyt toimintakyvyn heikkenemiseen ja toimijuuden haasteisiin, ovat positiivisen gerontologian tutkimuksen keskiössä ikääntyneiden aktiivisuuteen ja hyvinvointiin liittyvät teemat. (Boudiny, 2013; Rantanen & Koivunen, 2022, 14–17.)

Gerontologisessa sosiaalityössä ikääntyminen ymmärretään tavallisesti sekä negatiivisia että positiivisia ulottuvuuksia sisältäväksi elämänvaiheeksi. Yleisesti negatiivisiksi ikääntymisen seurauksiksi ymmärretään esimerkiksi toimintakyvyn ja terveydentilan heikkeneminen, läheisten kuolema ja sosiaalisen aseman muutos. Ikääntymisen positiivisiksi puoliksi puolestaan voidaan lukea esimerkiksi elämänkokemus ja siihen liittyvä viisaus sekä ikääntymiseen mahdollisesti liittyvä uudenlainen vapaus. Ikääntymisen elämänvaiheen

keskeisiksi tehtäviksi on usein ajateltu muutoksista selviäminen, oman elämäntarinan ymmärtäminen ja itsensä kohtaaminen. (Seppänen & Koskinen, 2022, 451.)

Viime vuosikymmeninä gerontologisessa tutkimuksessa, ikääntymiseen liittyvässä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja politiikassa keskeiseksi käsitteeksi on noussut aktiivinen ikääntyminen (*active ageing*), ja sitä sivuavat terve ikääntyminen (*healthy ageing*), onnistunut ikääntyminen (*successful ageing*) ja tuottava ikääntyminen (*productive ageing*). Käsitteiden suosion taustalla ovat sekä positiivisen gerontologian pyrkimys monipuolistaa käsityksiä ikääntymisestä ja ikääntyneistä että poliittiset tekijät. Poliittinen kiinnostus aktiivista ikääntymistä kohtaan juontaa juurensa ikärakenteen muutokseen ja ikääntymisen kansantalouselämyksiin. (Boudiny, 2013; Bowling, 2005; WHO, 2002.) Maailman terveysjärjestö WHO (2002, 12) kuvaa aktiivisen ikääntymisen olevan ikääntyneiden hyvää elämänlaatua tukeva prosessi, joka muodostuu ikääntyneiden terveyden, osallisuuden ja turvallisuuden optimoinnista. Aktiivisuudella tarkoitetaan ikääntyneiden osallistumista yhteiskuntaan ja elämään laaja-alaisesti, ei ainoastaan palkkatyön tai fyysisen aktiivisuuden kautta. WHO:n määritelmään aktiivisesta ikääntymisestä sisältyy myös ikääntyneiden sosiaalinen, kulttuurillinen ja kansalaisaktiivisuus. (WHO, 2002, 12.) Aktiivinen ikääntyminen on muodostunut keskeiseksi Euroopan Unionin (EU) ikääntymispolitiikkaa määrittäväksi käsitteeksi. EU:ssa käsite on liitetty vahvasti työllisyyteen ja talouteen. (Carmel, Mablin & Papadopoulos, 2007.)

Tällä hetkellä WHO käyttää käsitettä terve ikääntyminen. Terve ikääntyminen kuvataan prosessiksi, jossa sekä yksilöiden että heidän ympäristöjensä kykyä tukea ikääntyneiden hyvinvointia pyritään ylläpitämään ja parantamaan. Terveeseen ikääntymiseen kuuluu WHO:n mukaan perustarpeiden tyydyttäminen, kyky oppia, kyky tehdä päätöksiä, kyky suoriutua päivittäisistä askareista ja osallistua, kyky solmia ihmissuhteita ja kyky osallistua kansalaisyhteiskuntaan esimerkiksi palkka- tai vapaaehtoistöitä tekemällä tai ottamalla osaa erilaiseen kulttuuritoimintaan. (WHO, 2020.)

Aktiivista ikääntymistä ja muita sitä lähellä olevia käsitteitä on kritisoitu muun muassa siitä, että niiden mukainen ”onnistunut” ikääntyminen on monen tavoittamattomissa. Virpi Timosen (2016) mukaan politiikassa, mainonnassa ja julkisessa keskustelussa ikääntymisestä luodaan aktiivisen ikääntymisen mallia, jota kohti ikääntyneitä kannustetaan huolimatta siitä, minkälaisia valintoja ikääntyneet itse haluavat elämässään tehdä. Mallin mukaisesti

aktiiviseen ikääntymiseen kuuluu itsenäinen asuminen ja eläminen, pidempään työskenteleminen ja sosiaalinen tuottavuus, siis esimerkiksi perheen sisäisen hoivatyön ja vapaaehtoistöiden tekeminen. (Timonen 2016.) Nämä tavoitteet ovat nähtävissä sosiaali- ja terveysministeriön (STM) kansallisessa ikäohjelmassa. Ikäohjelmassa tavoitteet vuodesta 2020 vuoteen 2030 ovat ikääntyneiden työurien pidentyminen ja työkyvyn parantuminen, ikääntyneiden lisääntynyt osallistuminen vapaaehtoistyöhön, parantunut toimintakyky, teknologian positiiviset vaikutukset ikääntyneiden hyvinvointiin, asumisen ikäystävällisyys, ikääntyneille suunnattujen palvelujen toteuttaminen sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla ja kotona asumisen pidentyminen. (STM, 2020.) Aktiivisen ikääntymisen vastakohtaksi muodostuu Timosen (2016) mukaan ”passiivinen” hoivan vastaanottaminen ja palvelujen käyttäminen, eläkkeelle jääminen ja lepääminen ja taloudellinen riippuvuus hyvinvointiyhteiskunnasta taloudellisen tai sosiaalisen tuottavuuden sijasta. Timosen mukaan aktiivisen ikääntymisen malli sivuuttaa monet ihmisen elämän ja yhteiskunnan rakenteiden realiteetit – esimerkiksi fyysistä työtä tehneellä ikääntyneellä on harvemmin mahdollisuus työskennellä yhtä pitkään kuin asiantuntijatyötä tehneellä, ja taloudellisesti etuoikeutettua elämää elänyt ihminen ”onnistuu” todennäköisemmin ikääntymiselle asetetuista tavoitteista kuin huono-osainen ihminen. Ongelmaksi aktiivisen ikääntymisen ideaali muodostuu erityisesti silloin, kun aktiiviseen ja tuottavaan ikääntymiseen kykenemättömät ikääntyneet häivytetään keskustelusta ja esimerkiksi eläkeikää nostetaan ilman, että pidemmän työuran vaikutuksia pohditaan esimerkiksi fyysistä työtä tekevän ja uupuneen tai sairaan ikääntyneen näkökulmasta. Aktiivisen ikääntymisen malli sivuuttaa muun muassa sosioekonomiseen taustaan yhteydessä olevat terveyserot. Vaarana on, että vastuuta aktiivisesta, terveestä ja onnistuneesta ikääntymisestä ja valtion talouteen positiivisesti vaikuttamisesta sysätään yksilöiden harteille ja samalla yhteiskunta pesee kätensä apua ja tukea tarvitsevista ikääntyneistä, hyvinvointivaltion ei-toivotusta menoerästä. (Timonen 2016.) Tämä kritiikki aktiivisen ikääntymisen käsitteelle ja sille, miten aktiivisesta ikääntymisestä puhutaan ja minkälaisia päätöksiä sillä perustellaan, liittyy individualistisen hyvinvointikäsityksen ja kapitalistisen tuottavuusajattelun kritiikille.

Aktiivisen ikääntymisen tutkimuksessa käsitettä on määritelty eri tavoin. Kim Boudiny (2013) on tarkastellut erilaisia määrittelyjä ja esittänyt, että aktiivisen ikääntymisen keskiössä tulisi olla moniulotteinen ymmärrys ikääntymisestä ja aktiivisuudesta sekä ikääntymisen tuomiin muutoksiin mukautuminen. Hänen mukaansa sellaiset aktiivisen ikääntymisen määritelmät,

joissa keskitytään yksin esimerkiksi palkkatyöhön, itsenäisyyteen, fyysiseen aktiivisuuteen tai ikääntyneen hyvään terveyteen ovat liian yksipuolisia ja sulkevat merkittävän osan ikääntyneitä aktiivisen ikääntymisen ulkopuolelle. Boudiny esittää, että ikääntynyt, joka ei esimerkiksi kykene liikkumaan samaan tapaan kuin ennen, voi löytää muita tapoja olla ja tuntea itsensä aktiiviseksi elämässään, kuten lukemisen. Hoivaa paljon tarvitsevan ikääntyneen aktiivisuus puolestaan voi toteutua mahdollisuutena osallistua päätöksentekoon oman elämänsä pienissä ja suurissa kysymyksissä. (Boudiny, 2013.) Boudiny:n artikkelissaan kuvaama aktiivinen ikääntyminen ottaa huomioon ikääntyneen henkilön rajoitteet ja muuttuvat tarpeet ja tilanteiden yksilöllisyyden paremmin kuin monien poliittisten kontekstien aktiivinen ikääntyminen. Hilla Kiuru ja Heli Valokivi (2022) ovat tutkineet aktiivista ikääntymistä neljättä ikää elävien eli hoivaa tarvitsevien ihmisten näkökulmasta. Neljättä ikää elävien elämään liittyy paljon tuentarvetta ja toimintakyvyn heikentymistä, mutta siitä voidaan löytää myös aktiivisuutta pienissä teoissa – ikääntyneiden pienessä toimijuudessa.

Pirhonen ym. (2021) ovat tarkastelleet ikääntyneiden haastatteluissa kerättyä aineistoa sosiaalisen kuoleman näkökulmasta. Sosiaalinen kuolema on tilanne, jossa ihmisen tai ihmisryhmän sosiaalinen ja kulttuurillinen arvostus on menetetty – ihminen on fyysisesti elossa, mutta sosiaalisesti kuollut. Tutkimusta varten haastateltujen ikääntyneiden puheissa yksilötasolla sosiaaliseen kuolemaan viitattiin erityisesti puhuessa laitoksissa asuvista ikääntyneistä ja toimintakyvyn heikentymisestä. Sosiaalisen kuoleman voidaan tutkimusaineiston valossa nähdä koskettavan myös vanhoja ihmisiä ihmisryhmänä. Tutkimuksen perusteella tähän viittaa esimerkiksi ikääntyneiden palvelujen resurssiongelmat; ikääntyneiden tarpeet tunnetaan ja niistä puhutaan esimerkiksi politiikassa, mutta tarpeisiin ei kuitenkaan vastata. (Pirhonen ym., 2021.)

2.2 Diakoniatyö tukena elämän haasteissa

Diakonia voidaan sekä käsitteenä että työnä määritellä monin eri tavoin. Tämän tutkimuksen näkökulmasta keskeistä on diakonian konkreettinen toiminta seurakunnissa ja laajemmin yhteiskunnassa, siis diakoniatyön asiakkaiden kanssa ja heidän hyväkseen tehtävä työ. Keskitynkkin tässä luvussa tarkastelemaan seurakunnissa tehtävää diakonian käytännön työtä

ja sen erilaisia toimintaympäristöjä ja -mahdollisuuksia. Diakonia-käsitteen määrittelystä teologisesta näkökulmasta ks. esim. Esko Ryökkään (2006) tutkimus, ja diakonisen hoitotyön ja diakonisen sosiaalityön käsitteistä alan tutkimuksen ja työntekijöiden näkökulmasta ks. esim. Raili Gothónin ja Eila Jantusen (2010) tutkimus.

Sanana diakonia juontaa juurensa palvelua ja palvelutehtävää tarkoittaviin kreikan kielen sanoihin. (Kuusimäki, 2012, 12–13.) Suomen evankelis-luterilaisen kirkon (jatkossa lyhennetty *kirkko*) verkkosivuilta löytyvässä kirkon sanastossa diakonian esitetään olevan ”kristilliseen uskoon ja rakkauteen perustuvaa palvelua”, jonka tehtävänä on toimia ihmisten kärsimyksen ja hädän vähentämiseksi ja poistamiseksi (Suomen evankelis-luterilainen kirkko n.d.). Kirkon järjestysmuotoa ja hallintoa säätelevät kirkkolaki (652/2023) ja kirkkojärjestys (657/2023) asettavat diakonian yhdeksi kirkon ja seurakunnan perustehtävistä.

Kirkkojärjestyksessä (657/2023, 3:24 §) diakonian määritellään olevan ”kristilliseen rakkauteen perustuvaa avun antamista erityisesti niille, joiden hätä on suurin ja joita ei auteta muulla tavoin.” Raamattu, erityisesti Jeesuksen opetukset, peräänkuuluttavat sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja muiden ihmisten auttamista ja rakastamista, ja muodostavat teologista perustaa diakoniatyön harjoittamiselle (Kuusimäki, 2012).

Diakoniatyö on moninaista, ajalliseen ja paikalliseen ympäristöönsä mukautuvaa toimintaa. Se perustuu kirkkolakiin, muttei ole lakisäätteistä palvelua toisin kuin esimerkiksi sosiaalityö. (Helin, Hiilamo & Jokela, 2010, 52–53.) Diakoniatyötä tekevät Diakonia-ammattikorkeakoulussa koulutetut sosionomi-diakonit (AMK) ja sairaanhoitaja-diakonissat (AMK). Heidän tutkintonsa antavat heille pätevyyden toimia sekä kirkon diakoniatyössä että yleisesti sosionomeina tai sairaanhoitajina (Helin ym., 2010, 49). Kirkkohallituksen vuonna 2020 hyväksymässä diakonian viranhaltijan ydinosaamiskuvauksessa diakoniatyöntekijän ammattitaidon kuvataan rakentuvan diakonian tehtäväosaamisesta, vuorovaikutustaidoista, teologisesta ja arvo-osaamisesta, toimintaympäristöihin ja yhteisöihin liittyvästä osaamisesta sekä työelämä- ja kehittämisosaamisesta. Diakonian tehtäväosaamiseen kuuluu muun muassa ihmisen kokonaisvaltainen auttaminen vaikeuksien keskellä, jokaisen ihmisen ihmisarvon tunnistaminen ja puolustaminen, osallisuuden tukeminen ja heikoissa asemissa olevien ihmisten ja ihmisryhmien aseman ja hyvinvoinnin parantamiseksi tehtävä erilainen vaikuttamistyö. Vuorovaikutustaidoissa puolestaan peräänkuulutetaan taitoa kohdata erilaisia ihmisiä, elämäntilanteita ja kriisejä sekä käydä keskustelua vaikeista asioista. Niihin liittyy myös selkeä kommunikaatio ja kulttuurinen sensitiivisyys. Diakoniatyöntekijälle keskeinen

arvo-osaaminen muodostuu ihmisarvon kunnioittamisesta, kristillisen uskon sanoittamisesta ja ihmisten tukemisesta uskoon liittyvissä asioissa ja kysymyksissä sekä kyvystä tunnistaa valta-asetelma työntekijän ja heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden välillä. Lisäksi diakoniatyöntekijän ammattiosaamiseen kuuluu muun muassa taito toimia erilaisissa ympäristöissä ja yhteisöissä, työskennellä saavutettavuuden ja esteettömyyden parantamiseksi sekä edistää yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja kestäväää kehitystä. (Kirkkohallitus, n.d.)

Diakoniatyötä tehdään seurakunnissa monenlaisten yksilöiden, perheiden ja ryhmien kanssa, ja toiminnan fokuksessa ovat marginalisoidut ihmiset ja ihmisryhmät. Diakoniatyöhön turvautuvan ei tarvitse olla seurakunnan jäsen. Diakoninen auttamistyö voi olla taloudellista avustamista, keskusteluapua eli sielunhoitoa tai näitä molempia. Myös vapaaehtoistyöllä on merkittävä rooli diakoniassa. Yleisiä diakonian asiakasryhmiä ovat muun muassa lapset, nuoret, vammaiset, ikääntyneet, työttömät, maahanmuuttajat, mielenterveys- ja päihdeongelmien kanssa elävät sekä asunnottomat ihmiset. (Helin ym., 2010, 50–52, 56–57.) On tavallista, että diakoniatyön asiakkaille on kasaantunut monenlaisia haasteita (Jokela, 2011, 83). Vuonna 2020 toteutetun diakoniabarometri-kyselytutkimuksen perusteella kolme neljästä diakoniatyöntekijästä tapasi vähintään kuukausittain asiakkaan tai asiakkaita, joiden kohdalla voitiin puhua kasaantuneesta huono-osaisuudesta. Lisäksi ylisukupolvisuutta sosiaalitoimen palvelujen käytössä raportoi kuukausittain kohdanneensa 66 prosenttia diakoniatyöntekijöistä. Tutkimuksen mukaan sekä kasautuneen huono-osaisuuden että ylisukupolvisuuden esiintyvyys diakoniatyön asiakkaissa oli pienessä kasvussa edeltävästä, vuonna 2016 julkaistusta diakoniabarometrissa. (Alava, 2020, 81.) Koronapandemian vaikutuksiin keskittyneessä vuoden 2022 diakoniabarometrissa huomattiin, että kasautunut huono-osaisuus sekä sosiaalitoimen tai diakonian asiakkuuden ylisukupolvisuus olivat edelleen yleistyneet. Vuonna 2022 kasautunutta huono-osaisuutta kohtasi työssään vähintään kerran kuukaudessa 78 prosenttia diakoniatyöntekijöistä ja ylisukupolvisuutta 71 prosenttia. (Ryökäs ym., 2022, 130.) Diakoniabarometritutkimusten perusteella diakoniatyöntekijät kohtaavat vuodesta toiseen eniten mielenterveyden ongelmista kärsiviä, fyysisesti sairaita, säännöllisesti toimeentulotukeen turvautuvia ja pitkäaikaisesti eli yli puoli vuotta työttömänä olleita asiakkaita sekä asiakkaita, jotka toistuvasti tarvitsevat ruoka-apua (Alava, 2020, 95; Ryökäs ym., 2022, 129).

Diakoniatyötä tehdään seurakunnissa paikallisten tarpeiden ohjaamana, ja tämän takia diakoniatyö voi näyttää eri seurakunnissa hyvinkin erilaiselta. Yleisesti voidaan todeta, että

diakoniatyön ytimessä on ihmisten kohtaaminen, ja että sen merkittävin resurssi on diakoniatyöntekijän työssään käyttämä aika. (Hiilamo, 2022, 178, 183.) Diakonian työmenetelmiin ja auttamismahdollisuuksiin vaikuttavat seurakuntien tekemät, diakoniatyöntekijöiden toimintaa ohjaavat linjaukset ja seurakuntien resurssit sekä erilaiset alueelliset tekijät. Muun muassa taloudellisen avustamisen mahdollisuudet ja tavat vaihtelevat seurakunnasta toiseen. (Helin ym., 2010, 52–53, 72–86.) Resurssien ja seurakuntakohtaisten toimintatapalinjausten lisäksi seurakunnan diakoniatyön muotoutumiseen vaikuttavat merkittävästi seurakunnan alueen väestö. Esimerkiksi Vantaalla, jossa sekä ikääntyneen että vieraskielisen väestön määrä on viime vuosien aikana ollut kasvussa, diakoniatyötä pyritään kehittämään näiden ihmisryhmien tarpeisiin paremmin vastaavaksi (Valve, 2022, 105–106).

Paikallisten tekijöiden lisäksi diakoniatyöhön vaikuttavat vahvasti erilaiset kansalliset ja kansainväliset rakenteet, ilmiöt ja tapahtumat. Kirkon diakoniatyö yhdessä erilaisten kolmannen sektorin toimijoiden kanssa pyrkii paikkaamaan julkisen palvelujärjestelmän puutteita, ja diakonian ensisijaisia asiakkaita ovatkin eri syistä julkisen sektorin palveluiden ulkopuolelle jääneet ihmiset (Helin ym., 2010, 56; Kuusimäki, 2012, 42). Asiakastyössä diakoniatyöntekijät toimivat mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä Kelan, sosiaalitoimen, terveydenhuollon ja muiden tahojen kanssa. Diakoniatyöntekijät ohjaavat tarvittaessa asiakkaitaan erilaisten palveluiden suuntaan ja tukevat heitä palveluiden käyttämisessä; esimerkiksi diakoniatyöstä taloudellista apua pyytäviä tuetaan hakemaan heille kuuluvia sosiaalietuuksia, mikäli niitä ei ole vielä haettu. (Helin ym., 2010, 57–59, 72–75.) Digitalisaation myötä esimerkiksi asiakkaiden tukeminen sähköisessä asioinnissa on yleistynyt. (Alava, 2020, 81).

Diakoniatyöntekijän rooli on usein toimia asiakkaan puolestapuhujana ja ”tulkkina” asiakkaan ja julkisen palvelujärjestelmän eri toimijoiden välillä. (Helin ym., 2010, 57–59, 72–75.) Ulla Jokela (2011) tutki väitöskirjassaan diakoniatyön asiakkuuksia etnografisella otteella – asiakastyötä havainnoimalla, asiakkaita ja työntekijöitä haastatteleamalla sekä erilaisiin dokumentteihin perehtymällä. Tutkimuksen perusteella moni diakoniatyön asiakas on jäänyt paitsi julkiselta sektorilta hakemastaan avusta ja tullut käännytetyksi diakoniatyön piiriin esimerkiksi sosiaalivyöntekijöiden toimesta. Diakoniatyön asiakkaat saattoivat kokea esimerkiksi Kelan ja sosiaalipalvelut kylmiksi, joustamattomiksi ja heidän tilanteitaan ymmärtämättömiksi. Asiakkaat kokivat, että omien asioiden hoito julkisen sektorin toimijoiden kanssa sujui helpommin, kun asiaa hoiti heidän kanssaan diakoniatyöntekijä.

Myös Jokelan haastattelemat diakoniatyöntekijät kokivat, että heidän läsnäolonsa asiakkaan vierellä vahvisti asiakkaan mahdollisuuksia saada palvelua julkisen sektorin toimijoilta. (Jokela, 2011, 153–181.)

Erilaiset yhteiskunnalliset muutokset ja poliittiset päätökset vaikuttavat diakoniatyön asiakaskuntaan ja vaativat diakoniatyöltä mukautumista. Diakoniatyö muuttui merkittävästi 1990-luvun laman vaikutuksesta. Laman myötä taloudellinen avustaminen, vastaanottotyö ja työikäisten parissa tehty diakoniatyö korostuivat. Lisäksi lama synnytti uudenlaista toimintaa, kuten ruokapankit. (Helin ym., 2010, 28–33.) 2020-luvulla diakoniatyöhön ovat vaikuttaneet muun muassa koronapandemia, vuoden 2023 tammikuussa toteutunut sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus (sote-uudistus), Petteri Orpon hallituksen toteuttama leikkauspolitiikka, hintojen nousu ja lisääntynyt työttömyys. Vuoden 2022 diakoniabarometrin mukaan koronapandemia muun muassa vähensi diakoniatapatumien, -retkien ja -leirien pitämistä sekä lisäsi etätyötä ja yhteydenpitoa sekä työyhteisöön että asiakkaisiin teknologian välityksellä. Diakoniatyöntekijät raportoivat asiakkaiden kokemia sähköisen asioinnin haasteita sekä turhautumista terveydenhuollon aikojen peruuntumisesta. Sekä diakonian asiakkaiden avuntarve että diakoniatyöntekijöiden työmäärä kasvoivat koronapandemian aikana. (Kalanti, 2022.) Sote-uudistus puolestaan on johtanut muutoksiin diakoniatyölle keskeisissä yhteistyöverkostoissa (Salminen, 2024, 232). Petteri Orpon hallituksen sosiaaliturvaan tekemät leikkaukset olivat lisänneet asiakkaiden taloudellisia vaikeuksia ja tuentarvetta Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian, Kirkkohallituksen ja Suomen sosiaali ja terveys ry SOSTE:n teettämän kyselyn perusteella jo vuoden 2024 lopulla. Kyselyyn vastanneista diakoniatyöntekijöistä 85 prosenttia ja sosiaalialan ammattilaisista 68 prosenttia oli havainnut asiakkaiden toimeentulon heikentyneen. Paikalliset sote-yhdistyksillä vastaava luku oli 45 prosenttia ja valtakunnallisilla sote-järjestöillä 65 prosenttia. Erityisen haitallisina nähtiin asumisen tuen leikkaukset ja työttömyyspäivärahan lapsikorotuksen ja suojaosan poisto sekä etuuksien indeksijäädytys. Leikkauspolitiikan lisäksi asiakkaiden lisääntyneiden taloudellisten vaikeuksien takana nähtiin työttömyyden lisääntyminen ja hintojen, erityisesti ruoan hinnan mutta myös esimerkiksi liikkumisen kustannusten nousu. Asiakkaiden heikentynyt taloudellinen tilanne näkyi kyselyn perusteella eniten diakoniatyössä, jossa kohdattiin enenevässä määrin ihmisiä, jotka eivät kyenneet tyydyttämään perustarpeitaan, esimerkiksi ostamaan ruokaa, lääkkeitä tai huolehtimaan asumiskustannuksistaan. (SOSTE,

Kirkkohallitus & Talentia, 2024.) Tulos tukee käsitystä diakoniatyöstä kaikkien heikoimpien, yhteiskunnan tukiverkoston ulkopuolelle jääneiden ihmisten auttamistyönä, jonka ytimessä on muuttuviin toimintaympäristöihin ja asiakkaiden tarpeisiin mukautuminen.

Sen lisäksi, että diakoniatyö on jatkuvassa muutoksessa olevaa työtä, liittyy siihen myös yhteiskunnallisen muutoksen edistämisen ulottuvuus. Diakonian tehtävään kuuluu olennaisesti eriarvoisuuden vastustaminen, marginalisoitujen ihmisten ja ihmisryhmien puolustaminen sekä osallisuuden lisääminen. (Leppihalme, 2022; Wiens & Zitting, 2022.) Vaikuttaa voi monin tavoin, julkisesti muun muassa kannanotoin, lehtikirjoituksin, ottamalla osaa sosiaalisessa mediassa käytäviin yhteiskunnallisiin keskusteluihin sekä osallistumalla erilaisiin vaikuttamiseen liittyviin tapahtumiin. Lisäksi vaikuttaa voi erilaisten verkostojen sisällä ja niiden avulla sekä suoraan viranomaisiin tai poliittisiin toimijoihin yhteyttä ottamalla. Vaikuttaminen vaatii diakoniatyöntekijältä muun muassa kykyä tunnistaa erilaisia asiakkaiden elämässä konkretisoituvia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia epäkohtia, kykyä priorisoida se, minkälaiseen vaikuttamiseen osallistuu, sekä taitoa kommunikoida vakuuttavasti. (Leppihalme, 2022.) Asiakkaiden puolesta toimimista ja vaikuttamistyön osaamista peräänkuulutetaan aiemmin esitellyssä diakonian viranhaltijan ydinosaamiskuvauksessa (Kirkkohallitus, n.d.). Vuoden 2020 diakoniarometritutkimukseen vastanneista valtaosa (84 %) koki, että diakoniatyöntekijöiden tulisi tehdä enemmän vaikuttamistyötä köyhien hyväksi. Tästä huolimatta vain harva vastaaja mainitsi yhteiskunnallisen vaikuttamisen yhdeksi kolmesta osa-alueesta, joihin he haluavat panostaa tulevaisuudessa (Paloviita, 2020, 44–45). Tulos myötäilee vuoden 2018 diakoniarometrin havaintoa siitä, että vaikuttamisviestintää tehtiin diakoniatyöntekijöiden toimesta vähän, vaikka se koettiin tärkeäksi (Wallenius, 2018, 66). Varpu Wiens ja Joakim Zitting (2022) nostavat huono-osaisuuden vähentämisen tavoitteen diakonian vaikutustyön keskiöön ja painottavat sosiaalitoimen ja muiden palvelujärjestelmän toimijoiden kanssa tehtävän yhteistyön roolia tavoitteen saavuttamisessa. Heidän mukaansa asiakastyössä erityisen merkityksellistä on diakoniatyön asiakkaiden osallisuuden ja toimijuuden tukeminen kaksinapaisesti – huono-osaisuutta aiheuttavia asioita muuttamalla sekä asiakaskohtaamisissa toivoa ja luottamusta luomalla. (Wiens & Zitting, 2022.)

Diakoniatyöllä ja sosiaalityöllä on paljon yhteistä. Ammateilla on yhteistä historiallista taustaa (ks. esim. Roivainen, 2003, 2014; Toikko, 2005) ja diakoniatyöntekijät ja sosiaalityöntekijät työskentelevät usein samojen asiakkaiden, asiakasryhmien ja ilmiöiden

parissa ja tekevät myös yhteistyötä erilaisissa verkostoissa. Kristillisyyttä lukuun ottamatta diakoniatyö ja sosiaalityö jakavat myös monia arvoja ja työtavoitteita. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n (2022) julkaisemissa sosiaalialan ammattihenkilön eettisissä ohjeissa on paljon yhtäläisyyksiä diakonian viranhaltijan ydinsaamiskuvauksen kanssa (Kirkkohallitus, n.d.). Kummankin ammattiryhmän tavoitteena on marginalisoitujen ja heikoissa asemassa olevien ihmisten hyvinvoinnin lisääminen sekä asiakastyön että yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta.

3 Taloudellinen väkivalta

3.1 Monimuotoinen ja sukupuolistunut väkivalta

Väkivalta on ilmiönä moninainen ja kompleksinen. Sekä itse väkivalta, että sen erilaiset määritelmät linkittyvät historiallisiin, kulttuurillisiin ja yhteiskunnallisiin konteksteihin eli vaihtelevat ajassa ja paikassa. (Dobash & Dobash, 1998; Lidman, 2015.) Jonkin teon kutsuminen väkivallaksi on moraalinen kannanotto ja rajat sen välillä, mikä on väkivaltaa ja mikä ei ”kulttuurisen, historiallisen ja sosiaalisen neuvottelun tulos” (Ronkainen, 2017, 19–20). Toisin sanoen sellainen toiminta, joka määrittyy tämän päivän Suomessa väkivallaksi, voi erilaisessa kulttuurillisessa kontekstissa tai Suomen historiassa näyttäytyä normaalina ja hyväksyttävänä käytöksenä. Suvi Keskinen (2005, 13–14) mukaan parisuhteissa ja perheissä tapahtuva väkivalta alettiin länsimaissa ymmärtää yhteiskunnallisia toimia vaativaksi ongelmaksi vasta 1970-luvulla feministisen liikkeen ansiosta.

Väkivalta jaetaan usein eri kategorioihin. Luokittelamisen taustalla on ajatus väkivallan eri muotojen omanlaisesta luonteesta sekä niille tyypillisistä teoista ja väkivallan kokijaan kohdistuvista vaikutuksista. (Ronkainen, 2017, 23.) Väkivallan ja sen muotojen määrittelyjä on monia. Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) on luonut väkivallakäsitteiden sanaston tarkoituksenaan yhtenäistää väkivallasta puhumisen tapoja ja helpottaa väkivallan vastaista työtä tekevien ammattilaisten ja asiantuntijoiden kommunikaatiota ilmiöön liittyen (Bildjuschkin ym., 2020, 3–4). Käyn tässä tutkielman luvussa lyhyesti läpi väkivallan eri muotoja THL:n sanaston pohjalta.

Maailman terveysjärjestö WHO ja THL määrittelevät väkivallan olevan ”vallan, kontrollin tai fyysisen voiman tahallista käyttöä, tai sillä uhkaamista siten, että tämä kohdistuu toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään ja että tämä johtaa tai voi johtaa fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriintymiseen, perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen tai kuolemaan” (Bildjuschkin ym., 2020, 5). Väkivaltaa on aktiivisten tekojen ohella myös laiminlyönti ja tekemättä jättäminen. Esimerkiksi avuntarpeessa olevan tai huolenpidosta riippuvaisen ihmisen jättäminen vaille apua ja huolenpitoa on laiminlyöntiä. (Bildjuschkin ym., 2020, 5, 10.)

Väkivaltaa voidaan tarkastella sekä yhteisöllisellä että ihmisten välisellä tasolla. Yhteisöllisen tason väkivaltaan sisältyy rakenteellinen väkivalta ja kollektiivinen väkivalta. Rakenteellinen väkivalta on väkivaltaa, jossa ihmisten tai ihmisryhmien oikeuksia tai hyvinvointia heikennetään rakenteellisella tasolla – valtajärjestelmien, normien ja toimintatapojen kautta. Esimerkiksi sellaiset poliittiset päätökset, jotka loukkaavat ihmisoikeuksia ovat rakenteellista väkivaltaa. Kollektiivinen väkivalta puolestaan tarkoittaa sosiaalisista, poliittisista tai taloudellisista syistä tehtyä ihmisryhmien tai yhteisöjen välistä väkivaltaa. Kollektiiviseen väkivaltaan lukeutuvat muun muassa ryhmien tekemät viharikokset ja sodat ja muut väkivaltaiset konfliktit. (Bildjuschkin, ym., 2020, 6.)

Tässä tutkielmassa tarkastelen ihmisten välistä, lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. THL:n mukaan lähisuhdeväkivallasta on kyse silloin, kun väkivallan tekijällä ja kokijalla on tai on aikaisemmin ollut läheinen suhde toisiinsa. Käytännössä lähisuhdeväkivalta voi kohdistua väkivallan tekijän nykyiseen tai entiseen kumppaniin, lapseen, sukulaiseen tai muuhun läheiseen henkilöön. Lähisuhdeväkivallasta voidaan tekijän ja kokijan suhteen perusteella käyttää esimerkiksi käsitteitä perheväkivalta tai parisuhdeväkivalta. (Bildjuschkin ym., 2020, 7.)

Väkivalta voidaan jakaa erilaisiin kategorioihin sen ilmenemismuodon mukaan. Taloudellinen väkivalta, johon tässä tutkimuksessa keskityn, on yksi väkivallan muodoista. THL:n sanastossa väkivallan ilmenemismuotoja ovat fyysinen, henkinen, seksuaalinen, taloudellinen, kemiallinen ja välineellinen väkivalta sekä kulttuuriin liittyvä väkivalta ja laiminlyönti. (Bildjuschkin ym., 2020.)

Fyysinen väkivalta on väkivaltaa, jossa väkivallan tekijä rikkoo väkivallan kokijan ruumiillista koskemattomuutta tarkoituksellisesti. Henkinen väkivalta puolestaan tarkoittaa väkivallan kokijan tahallista vahingoittamista psyykkisesti esimerkiksi kontrolloimalla häntä tai eristämällä hänet sosiaalisista suhteista. Vaino on toistuvaa seuraamista, tarkkailua tai uhkailua. Se herättää kokijassa ahdistusta ja sisältyy henkisen väkivallan käsitteeseen. Seksuaalista väkivaltaa on toisen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja koskemattomuuden loukkaaminen. Lapseen kohdistuvassa seksuaaliväkivallassa kyse on aikuisen lapseen kohdistamasta teosta. Toisen ihmisen fyysinen tai psyykkinen vahingoittaminen esimerkiksi lääkkeillä, päihteillä tai kemikaaleilla on kemiallista väkivaltaa. Välineellinen väkivalta on henkistä väkivaltaa, jossa väkivallan tekijä pyrkii vahingoittamaan väkivallan kokijaa

tekemällä vahinkoa hänen läheisilleen tai omaisuudelleen. Välineellinen väkivalta on harkittua väkivaltaa; tekijä saattaa pyrkiä sen avulla esimerkiksi kontrolloimaan väkivallan kokijaa, rajoittamaan hänen toimijuuttaan tai aiheuttamaan hänelle henkistä pahoinvointia. (Bildjuschkin ym., 2020, 9.)

Kulttuuriin liittyvässä väkivallassa ihmisiä vahingoitetaan tai heidän toimijuuttaan ja itsemääräämisoikeuttaan loukataan jollakin kulttuuriin liittyvällä toiminnalla. Kulttuuriin liittyvä väkivalta sisältää uskontoon liittyvää väkivaltaa ja kunniaan liittyvää väkivaltaa. Kunniaan liittyvää väkivaltaa kohdistetaan väkivallan kokijaan, jos hänen epäillään loukanneen yhteisön arvoja. Kunniaan liittyvän väkivallan taustalla on usein epätasa-arvoinen maailmankuva ja väkivalta kohdistuu yleensä tyttöihin ja naisiin, nuoriin, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluviin henkilöihin sekä esimerkiksi niihin, jotka pyrkivät irrottautumaan uskonnosta tai pääsemään eroon avioliitosta. (Bildjuschkin ym., 2020, 9–10; THL, 2024.)

Taloudellinen väkivalta on THL:n mukaan ”[väkivaltaa], joka ilmenee henkilön taloudellisiin asioihin liittyvän itsemääräämisen tahallisenä loukkaamisena tai rajoittamisena” (Bildjuschkin ym., 2020, 9). Tarkastelen taloudellisen väkivallan aikaisemman tutkimuksen piirteitä tutkielman luvussa 3.2, taloudellisen väkivallan muotoja luvussa 3.3 ja taloudellisen väkivallan tunnistamista ja sen vaikutuksia sitä kokeviin ihmisiin luvussa 3.4. Ikääntyneiden kokemaan taloudelliseen väkivaltaan syvennyn tutkielman luvussa 3.5.

Väkivallan eri muotojen käsitteellistäminen voi helpottaa tietynlaisen väkivallan tekemisen ja kokemisen tutkimista, väkivallasta keskustelemista ja väkivallan vastaisen työn tekemistä. On kuitenkin tärkeä tiedostaa, että väkivallan eri muodot ovat varsin usein yhteydessä toisiinsa ja voivat esiintyä enemmän tai vähemmän päällekkäisinä. Esimerkiksi toisen henkilön omaisuuden tahallinen hajottaminen voidaan edellä esitetyn THL:n luokittelun mukaisesti nähdä sekä välineellisenä, henkisenä että taloudellisenä väkivaltana, koska teko kohdistuu väkivallan kokijan omaisuuteen ja koska se aiheuttaa tai voi aiheuttaa hänelle sekä psyykkistä että taloudellista haittaa. Väkivallan muotojen päällekkäisyys näkyy myös tilastoissa; Suomessa yli 90 prosenttia ihmisistä, jotka raportoivat kokeneensa fyysistä väkivaltaa parisuhteessaan, ovat kokeneet suhteessa myös henkistä väkivaltaa (Attila ym., 2023, 10).

Väkivalta on sukupuolistunut ilmiö sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että ilmiössä väkivalta, sukupuoli ja seksuaalisuus kytkeytyvät toisiinsa ja väkivaltaan liittyy erilaisia sukupuolistuneita käsityksiä ja tapoja käyttää sekä kokea väkivaltaa. Väkivalta näyttäytyy siis yksilöiden välisen ilmiön lisäksi yhteiskunnallisena ja kulttuurillisena ilmiönä. Tutkimusten mukaan naiset kokevat väkivaltaa yleisimmin kotonaan ja miehet kodin ulkopuolella. Naisia kohtaan väkivaltaa käyttää yleisimmin hänen nykyinen tai entinen kumppaninsa. Miehiä kohtaan väkivaltaa käyttää puolestaan yleisimmin toinen mies, ja miehet kokevat naisia useammin väkivaltaa, jonka tekijä on joko heille tuntematon tai tuttu mutta ei läheinen henkilö. Naisten kokema väkivalta on miehiä useammin toistuvaa. Lisäksi naiset raportoivat väkivallan aiheuttamia fyysisiä vammoja ja psyykkisiä oireita miehiä useammin. (Keskinen, 2005; Kolttola & Näsi, 2022; Piispa & Heiskanen, 2017.)

Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021 -kyselytutkimuksessa kartoitettiin 16–74-vuotiaiden suomalaisten väkivaltakokemuksia. Tutkimuksen mukaan naisista 5,5 prosenttia ja miehistä 3,4 prosenttia oli vuoden sisällä vähintään kerran kokenut fyysistä väkivaltaa tai uhkailua kumppaninsa taholta. Joskus elämässään fyysistä väkivaltaa kumppaninsa taholta raportoi kokeneensa suomalaisista naisista 34 prosenttia ja miehistä 18 prosenttia. Seksuaalisen väkivallan kokemista raportoi naisista 43 prosenttia ja miehistä 12 prosenttia. (Attila ym., 2023.) Lähisuhdeväkivallan sukupuolistuneisuus nousee esiin myös henkirikostilastoissa: vuosina 2013–2023 Suomessa henkirikoksissa surmatuista naisista jopa 61 prosenttia ja miehistä vain yhdeksän prosenttia oli surmattu heidän nykyisen tai entisen kumppaninsa toimesta (Törölä & Raeste, 2025).

3.2 Taloudellinen väkivalta tutkimuksessa

Tässä tutkielmassa keskityn väkivallan muodoista taloudelliseen väkivaltaan. Edellisessä luvussa esitetyn THL:n määritelmän mukaan taloudellista väkivaltaa on ”väkivalta, joka ilmenee henkilön taloudellisiin asioihin liittyvän itsemääräämisen tahallisen loukkaamisena tai rajoittamisena” (Bildjuschkin ym., 2020, 9). Taloudellisen väkivallan keskiössä on sitä kokevan henkilön taloudellisen toiminnan kontrollointi (Adams, Sullivan, Bybee & Greeson, 2008, 564; Adams, Greeson, Littwin & Javorcka, 2020, 269).

Englanniksi taloudellisesta väkivallasta käytetään yleisimmin termiä *economic abuse*, mutta myös termejä *financial abuse* ja *economic violence*. Asiayhteydestä riippuen termejä voidaan käyttää joko toistensa synonyymeinä tai niiden voidaan ymmärtää jokseenkin eroavan toisistaan. Joissain yhteyksissä esimerkiksi *financial abuse* määritellään suoraan rahaan liittyväksi toisen ihmisen vahingoittamiseksi, kun taas käsitteen *economic abuse* esitetään kuvaavan laajemmin kaikkea ihmisen taloudelliseen toimijuuteen liittyvää kontrollointia. Tämän käsite-eron mukaisesti *financial abuse* voisi siis konkreettisesti näyttäytyä esimerkiksi rahan varastamisena läheisen lompakosta, kun taas *economic abuse* voisi rahan varastamisen lisäksi kuvata läheisen työssäkäynnin sabotoimista ja hänen omaisuutensa rikkomista. Ilmiötä koskevassa tutkimuksessa käytetään myös jonkin verran käsitteitä taloudellinen hyväksikäyttö ja taloudellinen kaltoinkohtelu, englanniksi *economic exploitation* ja *financial exploitation*.

Kiinnostus tutkia taloudellista väkivaltaa ja rahaan liittyviä konflikteja on lisääntynyt vasta 2000-luvulla (Kaittila, 2017, 13). Taloudellinen väkivalta on väkivaltatutkimuksissa usein sisällytetty henkisen väkivallan kategoriaan (esim. Shepard & Campbell, 1992).

Taloudelliseen väkivaltaan keskittyvissä tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että vaikka taloudellinen väkivalta onkin usein vahvasti yhteydessä muihin väkivallan muotoihin, on se silti oma, itsenäinen väkivallan ilmenemismuotonsa (esim. Kaittila & Nyqvist, 2014; Postmus ym., 2012; Stylianou, Postmus & McMahon, 2013; Stylianou, 2018).

Taloudellista väkivaltaa on Suomessa toistaiseksi tutkittu vähemmän kuin muita väkivallan muotoja. Suomessa ilmiöstä tutkimusta ovat tehneet muun muassa Anniina Kaittila ja Leo Nyqvist, jotka ovat tutkineet rahakonflikteja ja parisuhteissa tapahtuvaa taloudellista väkivaltaa (Kaittila & Nyqvist, 2014; Kaittila & Nyqvist, 2016; Kaittila, 2017). Taloudellinen väkivalta on heidän mukaansa ”yksi heikoimmin tunnistetuista ja vähemmän tutkituista väkivallan osa-alueista” (Kaittila & Nyqvist, 2014, 262). Kansainvälistä tutkimusta ilmiöstä löytyy kotimaista enemmän. Tutkimus on keskittynyt pitkälti länsimaiseen kontekstiin, erityisesti Yhdysvaltoihin ja Australiaan. Tarkastelun kohteena on perinteisesti ollut parisuhteissa tapahtuva, miesten tekemä ja naisten kokema taloudellinen väkivalta. Lisäksi tietoa on usein kerätty väkivaltaan jo apua hakeneilta ihmisiltä. (Branigan & Grace, 2005; Kaittila & Nyqvist, 2014; Eriksson & Ulmestig, 2021; Stylianou ym., 2013.) Kaittilan ja Nyqvistin mukaan ilmiötä tulisikin tutkia enemmän ja monipuolisemmin; tärkeää olisi muun muassa tuottaa tietoa miesten väkivaltakokemuksista sekä tavoittaa tutkimuksessa myös niiden naisten kokemukset, jotka eivät vielä ole hakeutuneet avun piiriin. Suomalainen

tutkimus ilmiöstä on tarpeen, sillä taloudellinen väkivalta muotoutuu muiden väkivallan muotojen tavoin yhteiskunnan käytäntöjen, kulttuurin ja asenteiden konteksteissa. (Kaaitila, 2017; Kaaitila & Nyqvist, 2014, 273–275.) Koska Suomi eroaa muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmältään merkittävästi esimerkiksi Yhdysvalloista, on suomalaisen tutkimuksen tarve ilmiöstä selkeä.

Kansainvälisesti taloudellisen väkivallan tutkimuksessa merkittävää on ollut muun muassa taloudellisen väkivallan kartoitusmittareiden kehittäminen. Adrienne Adams, Cris Sullivan, Deborah Bybee ja Megan Greeson (2008) kehittivät Yhdysvalloissa Scale of Economic Abuse (SEA) -kartoitusmittarin. Mittarissa on 28 kohtaa, joista 17 kartoittaa kokemuksia taloudellisesta kontrollista ja 11 taloudellisesta hyväksikäytöstä. (Adams ym., 2008.) Myöhemmin SEA-mittarin pohjalta kehitettiin sen lyhennetty versio, SEA-12, jossa taloudellisen väkivallan osa-alueita on kolme: resurssien kontrollointi, työssäkäynnin ja opiskelun häiritseminen ja taloudellinen hyväksikäyttö (Postmus, Plummer & Stylianou, 2016). Vuonna 2020 SEA-mittari päivitettiin tuoreen tutkimuksen valossa huomioimaan paremmin taloudellisen väkivallan kontrolloiva luonne sekä kulutusluottoihin liittyvä taloudellinen väkivalta. Revised Scale of Economic Abuse (SEA2) -mittariin valittiin tutkimustyön perusteella 14 kohtaa, joista osa kuvaa taloudellista rajoittamista ja osa taloudellista hyväksikäyttöä. Mittarin käyttötarkoitus on kaksitahoinen; sitä voidaan hyödyntää sekä taloudellisen väkivallan tutkimuksessa että taloudellista väkivaltaa kokeneiden kanssa tehtävässä työssä. Mittarin avulla on mahdollista kartoittaa koetun taloudellisen väkivallan laajuutta ja sen ilmenemismuotoja. (Adams ym., 2020.) Taloudellisen väkivallan muotojen lisäksi ilmiön tutkimuksessa on selvitetty taloudellisen väkivallan vaikutuksia sitä kokeviin ihmisiin (mm. Johnson ym., 2022; Mellar ym., 2024; Stylianou, 2018) sekä taloudellisen väkivallan kokijoiden kanssa tehtävää auttamistyötä ja sen onnistumisen edellytyksiä (mm. Haeseler, 2013; Ulmestig & Eriksson, 2017).

Tietoisuutta taloudellisesta väkivallasta on viime vuosina pyritty Suomessa kasvattamaan Taloudellinen väkivalta tutuksi -hankkeen toimesta. Valtakunnallinen hanke toimi aikavälillä 1.5.2021–30.4.2024 ja sen toteuttivat VIOLA – väkivallasta vapaaksi ry, Vaasan ensi- ja turvakoti ry ja muut yhteistyötahot. Hankkeen tavoitteena oli lisätä tietoa taloudellisesta väkivallasta ja kehittää taloudellista väkivaltaa työssään kohtaavien ammattilaisten kykyä sekä tunnistaa taloudellista väkivaltaa että auttaa sen kokijoita. Hankkeessa tuotettiin muun muassa 72-sivuinen Taloudellisen väkivallan opas -käsikirja (2024) ja taloudellisen väkivallan

muodoista kertova juliste. Lisäksi hankkeessa työstettiin SEA2 -mittariin (Adams ym., 2020) pohjaava, Suomen kontekstiin sopiva taloudellisen väkivallan kartoitusmittari ja osallistuttiin vauvaperheille suunnatun taloudellisia asioita ja taloudellista väkivaltaa käsittelevän esitteen tekemiseen. (Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke, 2024a, 2026a, 2026b.)

Taloudellinen väkivalta vaikuttaa viime vuosina kiinnostaneen eri alojen opiskelijoita ja ilmiötä on pro gradu -tutkielmissa viime vuosien aikana lähestytty erilaisista näkökulmista. Esimerkiksi Taloudellinen väkivalta tutuksi -hankkeen kanssa yhteistyössä toteutettiin seitsemän sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa (ks. Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke, 2026c). Näissä pro gradu -tutkielmissa tutkimusaiheiksi nousivat esimerkiksi miesten kokema taloudellinen väkivalta (Kokkonen & Päiviö, 2022), eron jälkeinen taloudellinen vaino ja avunsaantiin liittyvät kysymykset (Sjöblom, 2022) ja auttamistyöhön liittyvät haasteet (Ronkainen, 2023). Toivon, että kiinnostus taloudellisen väkivallan tutkimukseen kasvaa entisestään ja etteivät esimerkiksi edellä mainitut suomalaiselle tutkimukselle tuoreemmat näkökulmat jää ainoastaan opinnäytetöiden aiheiksi.

Tutkielman seuraavissa luvuissa syvennyn tarkastelemaan sitä, minkälainen kuva taloudellisesta väkivallasta ilmiön tutkimuksen perusteella muodostuu. Luvussa 3.3 esittelen taloudellisen väkivallan muotojen kategorisointeja, luvussa 3.4 käsittelen taloudellisen väkivallan vaikutuksia ja sitä kokevien ihmisten auttamista, ja luvussa 3.5 keskityn aiempaan ikääntyneiden kokemaa väkivaltaa koskevaan kirjallisuuteen.

3.3 Taloudellisen väkivallan muodot

Tässä luvussa käsittelen taloudellisen väkivallan erilaisia ilmenemismuotoja ja siihen liittyviä taktiikoita tarkastelemalla kahta luokittelua, joilla taloudellisen väkivallan muotoja on ilmiön tutkimuksessa jäsennetty. Kuten edellisessä luvussa esitin, taloudellisen väkivallan tutkimus on keskittynyt parisuhteiden kontekstiin, jossa tarkastelussa on useimmiten ollut miesten käyttämä ja naisten kokema väkivalta. Myös molemmat tässä luvussa esittelemäni taloudellisen väkivallan muotojen kategorisoinnit on luotu tässä kontekstissa.

Kategorisointeja voi kuitenkin hyödyntää myös muissa lähisuhteissa tapahtuvan taloudellisen väkivallan ymmärtämisessä.

Rahan on tutkimuksissa havaittu olevan yleinen aihe parisuhteiden konflikteissa ja ristiriidoissa (Miller ym., 2003; Kontula 2013). Väestöliiton vuoden 2021 perhebarometritutkimuksen mukaan yli 50-vuotiaat riitelevät parisuhteissaan eniten seksistä ja toiseksi eniten arkeen liittyvistä asioista – kotitöistä, rahankäytöstä ja vapaa-ajasta. Arkisista asioista raportoi riitelevänsä usein tai joskus noin joka neljäs tutkittava. Rahasta, seksistä ja vapaa-ajan vietosta riitely ovat tutkimuksen perusteella yli 50-vuotiaiden parisuhteissa riitojen eri aiheista eniten yhteydessä eroaikkeisiin. (Hägglund ym., 2021.)

Kaittila ja Nyqvist (2016) ovat tutkineet parisuhteissa esiintyviä rahakonflikteja. He ovat jakaneet ne kolmeen kategoriaan: 1) arkiset erimielisyydet, 2) rahariidat, 3) eskaloituneet konfliktit. Arkisilla erimielisyyksillä he tarkoittavat yksittäisiä rahaan liittyviä konfliktitilanteita, jotka ovat melko helposti ratkaistavissa ja jotka eivät vaikuta suhteeseen negatiivisesti. Rahariidat sisältävät voimakkaita tunteita ja riitelyä, ja niihin voidaan päätyä muun muassa rahan puutteen tai rahan kuluttamiseen liittyvien näkemyserojen vuoksi. Konfliktin aiheuttaa usein riidasta toiseen sama asia. Rahariidat pyritään ratkaisemaan, mutta se voi olla vaikeaa. Eskaloituneet rahakonfliktit ovat toistuvia konflikteja. Ne alkavat määrittää suhdetta, kommunikaatio aiheesta on tuhoisaa, ja epätasapainoinen valta-asema parisuhteessa korostuu. Ratkaisuja ei tunnuta löytävän ja tilanteisiin liittyy kumppanin vahingoittamista ja taloudellista väkivaltaa. (Kaittila & Nyqvist, 2016; Kaittila, 2017.) Kaittila (2017) lisää edellä kuvattuun kolmijakoon väitöskirjassaan vielä rahakonfliktien neljännen ja vakavimman muodon, taloudellisen väkivallan. Hän määrittelee taloudellisen väkivallan tilanteeksi, jossa kyse ei ole enää rahaan liittyvistä riidoista, vaan tahallisuudesta kumppanin vahingoittamisesta rahan välityksellä ja hänen itsemääräämisoikeutensa rajoittamisesta. Kaittila käsittää parisuhteiden rahakonfliktit siis jatkumona, jossa yksittäisistä arkisista konflikteista liikutaan rahariitoihin, sitten väkivaltaa sisältäviin eskaloituneisiin konflikteihin, ja lopulta taloudelliseen väkivaltaan. Kaittila esittää kuitenkin myös, ettei taloudellista väkivaltaa voida tarkastella pelkästään osana rahakonfliktien jatkumoa, sillä taloudellisen väkivallan kaikkiin muotoihin ei liity konflikteille olennaista vuorovaikutusta. Hän siis ymmärtää rahakonfliktit ja taloudellisen väkivallan osittain päällekkäisinä, osittain omina ilmiöinä. (Kaittila, 2017, 73–74.)

Kaittila ja Nyqvist (2014) ovat kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessaan tutkineet parisuhteissa esiintyvän taloudellisen väkivallan muotoja, taloudellisen väkivallan vaikutuksia väkivallan kokijoihin ja heidän elämäänsä, sekä sitä, miten taloudellinen väkivalta liittyy muuhun

parisuhteissa tapahtuvaan väkivaltaan. Aineistona heillä on 28 länsimaista tutkimusta, jotka julkaistiin vuosina 2000–2013. Aineiston muodostavista tutkimuksista valtaosassa taloudellinen väkivalta ei ollut tutkimuksen keskiössä, vaan nousi esiin muita väkivallan muotoja tarkasteltaessa. Taloudellinen väkivalta näyttäytyy aineistossa sukupuolistuneena, miehen tekemänä ja naisen kokemana. Se on myös usein pitkään jatkuvaa väkivaltaa, ja muunlaisen parisuhteissa tapahtuvan väkivallan lailla pahenee ajan kuluessa. Tutkimuksen perusteella taloudellinen väkivalta on oma väkivallan muotonsa, joka kuitenkin on yhteydessä muihin parisuhdeväkivallan muotoihin. (Kaittila & Nyqvist, 2014.) Amanda Stylianoun (2018) tutkimuksessa 457 parisuhteessaan väkivaltaa kokeneesta ja siihen apua hakeneesta yhdysvaltalaisnaisesta valtaosa (93 %) oli kokenut taloudellista väkivaltaa. Tutkimuksen perusteella todennäköisyys sille, että henkistä, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa parisuhteessaan kokeneet naiset ovat kokeneet suhteessa myös taloudellista väkivaltaa on siis suuri. (Stylianou, 2018, 388.)

Kaittila ja Nyqvist (2014, 268–270) jakavat taloudellisen väkivallan kirjallisuuskatsauksensa perusteella neljään kategoriaan: 1) työssäkäynnin rajoittaminen ja häiriköinti, 2) rahaan liittyvä kontrollointi, 3) taloudellinen hyväksikäyttö ja 4) eron jälkeinen taloudellinen väkivalta. Työssäkäynnin rajoittaminen ja häiriköinti oli Kaittilan ja Nyqvistin tarkastelemissa tutkimuksissa eniten dokumentoitu taloudellisen väkivallan muoto. Työnteon rajoittaminen voi tarkoittaa esimerkiksi väkivallan kokijan töihin pääsyn hankaloittamista. Väkivallan tekijä saattaa esimerkiksi piilottaa auton avaimet tai työvaatteet tai estää naista suorittamasta ajokorttia. Hän saattaa myös luvata huolehtia lapsista naisen työpäivän ajan, mutta perua myöhemmin lupauksensa, jottei nainen pääsekään lähtemään töihin. Työssäkäynnin häiriköinti voi olla esimerkiksi naisen töissä käymistä tai jatkuvasti hänen työpaikalleen soittamista. Myös naisen pitäminen poissa töistä esimerkiksi valvottamalla häntä öisin ja heikentämällä hänen työssä jaksamistaan tai pahoinpitelemällä hänet niin, ettei hän ole työkykyinen kuuluu tähän kategoriaan. (Kaittila & Nyqvist, 2014, 269.)

Toinen kategoria, rahaan liittyvä kontrollointi, tarkoittaa naisen rahankäyttömahdollisuuksien vahtimista ja hänen rahankäyttönsä estämistä. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi naisen rahojen piilottamista, naisen tulojen ja menojen vahtimista tai naisen sulkemista ulkopuolelle perheen taloudellisiin asioihin liittyvästä päätöksenteosta. Myös esimerkiksi miehen oman velkaantumisen salaaminen on ajan myötä koko perheen tilanteeseen vaikuttavaa taloudellista väkivaltaa. (Kaittila & Nyqvist, 2014, 269.)

Taloudellisen hyväksikäytön kategoria pitää sisällään toisen omaisuuden varastamisen, taloudellisesta vastuusta kieltäytymisen sekä tilanteet, joissa mies käyttää perheen yhteisiksi tarkoitettuja varoja omapäisesti esimerkiksi päihteisiin tai uhkapelaamiseen. Taloudellista hyväksikäyttöä on myös taloudellisen väkivallan kokijan velkaannuttaminen esimerkiksi ottamalla hänen nimiinsä velkaa tai olemalla maksamatta hänen nimissään olevia laskuja. Mies saattaa myös pakottaa naisen tilanteeseen, jossa hän on yksin vastuussa perheen taloudellisesta selviytymisestä esimerkiksi kieltäytymällä työnteosta tai pitämällä kaikki tulonsa itsellään. (Kaittila & Nyqvist, 2014, 269–270.)

Tutkimuksissa on havaittu, että taloudellisella väkivallalla on pitkä varjo. Väkivallan kohteeksi voi joutua pitkään vielä väkivaltaisen parisuhteen päätyttyäkin, ja taloudellinen väkivalta voi jopa kärjistyä eron jälkeen. Taloudellinen väkivalta saattaa jatkua, vaikka muunlainen väkivalta eron myötä lakkaisikin. (Branigan & Grace, 2005; Bruno, 2022; Eriksson & Ulmestig, 2021; Krigel & Benjamin, 2021; Postmus ym., 2020; Miller & Smolter, 2011.) Saman havainnon tekivät kirjallisuuskatsauksensa aineiston perusteella myös Kaittila ja Nyqvist. Heidän mukaansa eron jälkeinen taloudellinen väkivalta liittyy usein esimerkiksi elatusapuun ja huoltoriitoihin. Elatusavusta kieltäytyminen ja oikeudenkäyntien ja eron tahallinen pitkittäminen ovat tyypillisiä eron jälkeisen taloudellisen väkivallan muotoja. Prosessien pitkittämisellä ja hankaloittamisella mies pyrkii aiheuttamaan naiselle lisää oikeudenkäyntikuluja ja henkistä kärsimystä. Myös edellä kuvatut muut taloudellisen väkivallan muodot voivat jatkua parisuhteen päätyttyä. (Kaittila & Nyqvist, 2014, 270.)

Nicola Sharp (2008) on tutkinut naisten kokeman taloudellisen väkivallan muotoja sekä taloudellisen väkivallan vaikutuksia naisiin ja lapsiin Isossa-Britanniassa. Hän tutki parisuhdeväkivaltaan apua hakaneiden naisten kokemuksia taloudellisesta väkivallasta kyselyllä sekä haastatteluilla. Kysely välitettiin naisille erilaisten väkivallan kokijoille suunnattujen palvelujen kautta ja siihen vastasi 55 naista. Lisäksi Sharp haastatteli kahtakymmentä kyselyyn vastannutta naista. Tutkittavat olivat 18–54-vuotiaita. Taloudellista väkivaltaa kokivat kaikenikäiset tutkittavat, mutta todennäköisyys kokea taloudellista väkivaltaa näyttää tutkimuksen perusteella kasvavan naisen ikääntyessä. Sharpin (2008) tutkittavista 82 prosenttia oli kokenut väkivaltaa nykyisen tai entisen kumppaninsa taholta, ja 16 prosenttia oli kokenut väkivaltaa kumppaninsa sekä kumppanin perheen taholta. Kahdelle prosentille vastaajista väkivallan käyttäjä oli tuntematon. Suurin osa tutkittavista oli kokenut taloudellisen väkivallan lisäksi myös henkistä, seksuaalista tai fyysistä väkivaltaa. (Sharp,

2008.) Taloudellisen väkivallan samanaikaisuus ja päällekkäisyys muiden väkivallan muotojen kanssa näkyy myös Kaittilan ja Nyqvistin (2014, 272) sekä Stylianoun (2018, 388) tutkimuksissa. Tilanteita, joissa väkivallan eri muotoja ilmenee päällekkäin ovat esimerkiksi tilanne, jossa väkivallan tekijä käyttää fyysistä väkivaltaa estääkseen kumppaninsa töihin lähtemisen ja tilanne, jossa väkivallan tekijä rikkoo kumppaninsa tunnearvoltaan tärkeää omaisuutta. Ensimmäisessä esimerkissä kyseessä on sekä fyysinen että taloudellinen väkivalta ja toisessa esimerkissä henkinen ja taloudellinen väkivalta.

Sharp (2008, 32–34) paikansi tutkimuksessaan neljä taloudellisen väkivallan ilmenemismuotoa: 1) työntekoon ja opiskeluun puuttuminen, 2) rahan saatavuuden ja käytön kontrollointi, 3) kieltäytyminen osallistumasta talouteen ja 4) kustannusten aiheuttaminen. Luokittelussa on paljon samankaltaisuutta edellä esittelemäni Kaittilan ja Nyqvistin (2014) kategorisoinnin kanssa. Työntekoon ja opiskeluun puuttumista oli kokenut noin joka toinen Sharpin tutkittavista. Keinoja häiritä työntekoa ja opiskelua on monia. Tutkittavat kuvasivat muun muassa tilanteita, joissa heidän oli pakko irtisanoutua, koska heidän kumppaninsa häiriköivät heitä työpaikoilla tai pakottivat heidät irtisanoutumaan. Kumppanit saattoivat esimerkiksi käyttää naisen opiskelulainan, kieltää kotona opiskelun tai tuhota opiskeluun tarvittavat välineet. Työnteon ja opiskelun kieltämistä miehet saattoivat perustella esimerkiksi sillä, että naisella ei ole lupaa kommunikoida muiden miesten tai tuntemattomien ihmisten (työkaverit, opiskelijat, asiakkaat) kanssa tai toteamalla, että naisen tehtävä on huolehtia kodista ja lapsista. Koettu väkivalta ja jatkuvat konfliktit tuntuivat raskailta ja saattoivat johtaa työstä tai opiskelupaikasta eroamiseen. Ennen väkivaltaisen kumppanin tapaamista opiskelleista naisista vain joka kolmas jatkoi opintoja suhteen aikana. Ennen parisuhdetta työelämässä olleista naisista työntekoa kumppanin kanssa ollessaan jatkoi noin puolet naisista. Vapaaehtoistoissa jatkoi vain joka neljäs niitä ennen kumppaninsa tapaamista tehnyt. Toisaalta osaa Sharpin tutkimukseen osallistuneista naisista painostettiin työskentelemään ja elättämään kumppani, joka ei itse suostunut hankkimaan töitä. (Sharp, 2008, 20–22, 32–33.)

Rahan saatavuuden ja käytön kontrollointia raportoi noin kolme neljästä tutkimukseen osallistuneesta naisesta (74 %). Kontrolli saattoi näyttäytyä esimerkiksi naisen rahojen, hänelle kuuluvien etuuksien tai lapseen liittyvien rahojen, kuten lapsilisän, omimisena. Sekä naisilta että lapsilta varastettiin rahaa ja muuta omaisuutta. Rahaa saatettiin käyttää esimerkiksi uhkapelaamiseen ja omaisuutta pantata. Osa taloudellista väkivaltaa käyttävistä kumppaneista kielsi naisilta oman pankkitilin hankkimisen tai pakotti heidät sulkemaan

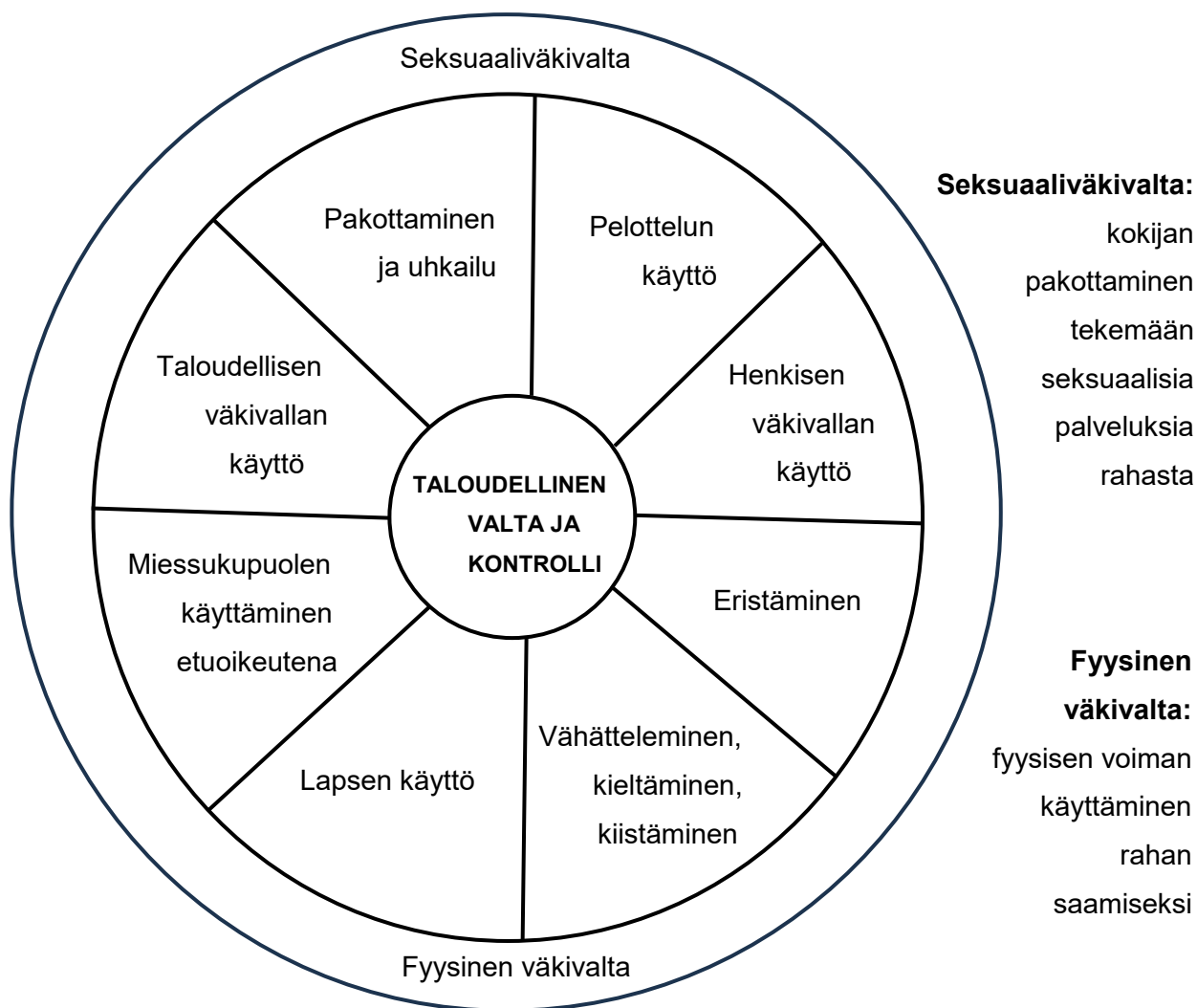
olemassa olevat pankkitilinsä. Tutkittavista vain 60 prosentilla oli pääsy omaan pankkikorttiinsa ja vain joka toisella pääsy omiin säästöihinsä. Tähän taloudellisen väkivallan kategoriaan liittyy myös naisen pakottaminen lainaamaan rahaa perheeltä ja tuttavilta ja naisen painostaminen seksuaalisiin tekoihin rahaa saadakseen. Väkivaltaiset kumppanit saattoivat myös olla antamatta rahaa naisten sitä tarvitessa, määrätä, miten naisen tuli raha käyttää tai vaatia esimerkiksi kuitteja kaikista naisen ostoksista. (Sharp, 2008, 22–25, 33–34.)

Kieltäytyminen osallistumasta talouteen ilmeni Sharpin (2008) tutkittavien elämässä siten, että naiset joutuivat maksamaan kaikki yhteiset kulut, kuten vuokran, laskut, lasten menot ja ruokaostokset, kun samaan aikaan taloudellista väkivaltaa käyttävä kumppani käytti rahansa esimerkiksi videopeleihin tai päihteisiin. Mies saattoi myös täysin kieltäytyä työnteosta tai etuuksien hakemisesta ja jättäytyä kokonaan naisen elätettäväksi. 80 prosenttia tutkittavista naisista, joilla oli väkivaltaisen parisuhteen aikana velkaa, raportoivat velan olevan seuraus heidän kokemastaan taloudellisesta väkivallasta. (Sharp, 2008, 25, 34.)

Kustannusten aiheuttamista Sharpin (2008) tutkimuksessa raportoi 18 prosenttia tutkittavista. Tähän taloudellisen väkivallan muotoon liittyy esimerkiksi naisten painostaminen ottamaan velkaa tai avaamaan nimiinsä pankkitilejä, luottokortteja ja puhelinliittymiä, jotka mies sitten otti omaan käyttöönsä. Mies saattoi myös pakottaa naisen maksamaan pois hänen velkansa. Kustannusten aiheuttamista on myös erilaisten tavaroiden, kuten huonekalujen ja sähkölaitteiden rikkominen. Taloudellinen väkivalta johti monen kohdalla myös vuokrarästien syntymiseen ja yhden tutkittavan kohdalla asunnottomuuteen. (Sharp, 2008, 25–26, 34.)

Sharp (2008, 36–37) on tutkimuksensa pohjalta kehittänyt edellä esitetyn kategorisoinnin lisäksi naisiin kohdistuvan taloudellisen väkivallan muotoja kuvaavan taloudellisen väkivallan pyörän (englanniksi *economic abuse wheel*). Pyörä perustuu Power and Control Wheel -pyörään (PCW), jonka kehittivät Yhdysvaltojen Minnesotassa, Duluthin kaupungissa parisuhdeväkivallan interventioprojektissa vuonna 1982 Ellen Pence, Coral McDonnell ja Michael Paymar. PCW tunnetaan sen kehittämiskaupungin mukaan myös nimellä Duluthin malli (*Duluth model*) ja se on ollut keskeinen työkalu länsimaisessa väkivaltatyössä. PCW:n pohjalta on kehitetty erilaisia versioita ja sitä on käännetty monille kielille (ks. Domestic Abuse Intervention Programs, 2026). Pyörän keskiössä on valta ja kontrolli. Väkivallan muodot ja taktiikat jakautuvat pyörässä kahdeksaan kategoriaan. Kategoriat ovat 1) pakottaminen ja uhkailu, 2) pelottelun käyttö, 3) henkisen väkivallan käyttö, 4) eristäminen,

5) vähättely, kieltäminen ja kiistäminen, 6) lapsen käyttö, 7) miessukupuolen käyttäminen etuoikeutena, ja 8) taloudellisen väkivallan käyttö. (Pence & Paymar, 1993.) Sharp (2008) hyödyntää taloudellisen väkivallan pyörässä PCW:n kategorioita taloudellisen väkivallan näkökulmasta, omien tutkimustulostensa valossa. Pyörä on käännetty suomeksi Taloudellinen väkivalta tutuksi -hankkeen (2024b) toimesta. Olen tätä tutkielmaa varten muokannut Sharpin taloudellisen väkivallan pyörästä yksinkertaistetun ja helpompilukuisen kuvion.

Kuvio 1. Taloudellisen väkivallan pyörä (Sharp, 2008, 37), suomennos Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke (2024b). Yksinkertaistettu kuvio luotu tutkielmaa varten.

Taloudellisen väkivallan pyörän keskiössä on taloudellinen valta ja kontrolli. Sharpin (2008, 36) tutkittavien elämissä taloudellinen väkivalta oli usein päällekkäistä muiden väkivallan muotojen kanssa, ja Sharp huomasi taloudellisen väkivallan toimivan väkivallan tekijän kontrollia vahvistaen. Taloudellisen väkivallan pyörän onkin tarkoitus kuvata tätä eri väkivallan muotojen ja niihin liittyvien taktiikoiden yhteyttä. (Sharp, 2008, 36.)

Sharp paikansi seuraavat pakottamisen ja uhkailun taktiikat: tekijä uhkaa estää pääsyn omaisuuteen, kuten puhelimeen ja autoon, uhkaa tehdä väkivallan kokijasta asunnottoman, ja tekijä uhkaa jättää elatusavun maksamatta, jos väkivallan kohde lähtee suhteesta. Pelottelun kategoriaan lukeutuu väkivallan kokijan omaisuuden tuhoaminen, fyysisen väkivallan uhkaileminen, elatusavun maksamatta jättäminen sekä rahan ja siihen liittyvän vallan käyttäminen uhkailun välineenä – esimerkiksi uhkaus haastaa väkivallan kokija oikeuteen. Henkinen väkivalta taloudellisen väkivallan näkökulmasta voi olla muun muassa sitä, että väkivallan käyttäjä kertoo väkivallan kohteelle hänen olevan arvoton tai saa hänet tuntemaan itsensä arvottomaksi pakottamalla häntä selittämään rahankäyttöään tai kieltämällä hänen perustarpeensa. Taloudelliseen väkivaltaan liittyvää eristämistä on se, kun taloudellisen väkivallan käyttäjä ei anna väkivallan kokijalle rahaa käydä missään tai tehdä mitään. Väkivallan käyttäjä voi myös esimerkiksi kieltää puhelimen käyttämisen, hävittää yhteystiedot tai estää väkivallan kokijan töissä käymisen. Tämä sulkee hänet työpaikan sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle. (Sharp, 2008, 37.)

Taloudellisen väkivallan vähättelyä on, kun väkivallan käyttäjä kertoo toimivansa väkivaltaisesti vain koska väkivallan kohde mahdollistaa sen. Väkivallan käyttäjä voi syyllistää väkivallan kohdetta taloudellisesta väkivallasta esimerkiksi kertomalla hänelle, että hän ”pakottaa” väkivallan käyttäjää tuhoamaan väkivallan kokijan omaisuutta tai kontrolloimaan hänen rahankäyttöään, koska hän käyttäisi rahansa muuten heti tai tuhlaisi ne ”tyhmyyksiin”. (Sharp, 2008, 37.)

Lasten käyttö taloudellisessa väkivallassa on Sharpin (2008, 37) mukaan muun muassa lapsiin liittyvien taloudellisten etuuksien omimista, lasten säästöjen tai omaisuuden varastamista, lasten omaisuuden tuhoamista, sekä kieltäytymistä osallistumisesta lapsiin liittyvien kulujen, kuten vaippojen ja vaatteiden maksamiseen. Taloudellista väkivaltaa ei ole ilmiön tutkimuksessa usein lähestytty lasten näkökulmasta, toteaa Linnéa Bruno (2022, 29). Brunon kirjallisuuskatsauksen perusteella lapset ja nuoret voivat kokea sekä suoraa että epäsuoraa

taloudellista väkivaltaa, taloudellista väkivaltaa perheissään sekä taloudellista väkivaltaa keskinäisissä seurustelusuhteissaan. Myös lapsiavioliittoihin, lapsityöläisyyteen ja lapsiin kohdistettuun kunniaväkivaltaan liittyy taloudellista väkivaltaa. Perheissä lapsiin kohdistuva taloudellinen väkivalta on tyypillisesti lapsilisien viemistä ja elatusavun maksamatta jättämisestä. Brunon aineiston tutkimuksissa lapset ja nuoret ovat myös kokeneet ero- ja vainoamistilanteissa, että heidät on yritetty ”ostaa” kun vainoava vanhempi on yrittänyt maksaa vainottavaa vanhempaa koskevista tiedoista rahalla, ruoalla tai lahjoilla, tai pyrkinyt näillä lahjuksilla pääsemään takaisin lapsen elämään. (Bruno, 2022.) Erään Sharpin haastatteleman naisen entinen kumppani oli kertonut heidän yhteiselle lapselleen lopettavansa elatusavun maksamisen, jos nainen ei pidä yhteyttä häneen ja todennut, että ilman elatusapua nainen ja lapsi menettävät vuokra-asuntonsa ja joutuvat taas asumaan väkivaltaisen ex-kumppanin luona (Sharp, 2008, 32).

Anniina Kaittila, Mia Hakovirta, Heini Kainulainen ja Jarno Tuominen (2024) esittävät lasten kokeman taloudellisen väkivallan jakautuvan viiteen muotoon: 1) lapsen perustarpeiden laiminlyönti, 2) vanhemman lapsen kohdistama taloudellinen hyväksikäyttö, 3) vanhemman toistuva huolimattomuus tai laiminlyönti lapsen raha-asioiden hoidossa, 4) lasten eriarvioinen kohtelu perheessä ja 5) perheen ulkopuolisen henkilön lapsen kohdistama taloudellinen hyväksikäyttö. Huomattavaa on, että taloudellisen väkivallan ilmiö ei esimerkiksi selitä kaikkea lapsen tarpeiden laiminlyöntiä; lapsen perustarpeet voivat jäädä tyydyttämättä esimerkiksi perheen köyhyyden ja palvelujärjestelmän toimimattomuuden vuoksi, jolloin kyseessä ei ole vanhemman tekemä tarkoituksellinen teko. (Kaittila ym., 2024.)

Taloudellisen väkivallan pyörän miessukupuolen käyttäminen etuoikeutena -kategoria kuvaa naisen jo valmiiksi heikomman taloudellisen aseman hyväksi käyttämistä ja naisen pakottamista traditionaalisin sukupuolirooleihin, kuten hänen töissään käymisensä estäminen sillä perusteella, ettei työnteko kuulu naisen rooliin. Taloudellista väkivaltaa käyttävä mies voi myös kertoa naiselle, että miehen tulisi ”perheen päänä” pitää kaikki rahat itsellään ja tehdä yksin suuret talouteen liittyvät päätökset. (Sharp, 2008, 37.)

Taloudellisen väkivallan kategorian Sharp on ottanut omaan pyöräänsä muuttumattomana PCW-pyörästä. PCW:n taloudellisen väkivallan kategoria pitää sisällään väkivallan kokijan töissä käymisen tai töiden hankkimisen estämisen, rahan viemisen väkivallan kokijalta ja perheen tulojen salaamisen tai väkivallan kokijan niiden ulkopuolelle rajaamisen.

Taloudellista väkivaltaa on luokittelun perusteella myös väkivallan kokijan pakottaminen pyytämään rahaa sekä käyttörahan asettaminen hänelle. (Sharp, 2008; 4, 37.)

PCW-pyörän ja Sharpin taloudellisen väkivallan pyörän ulkokehällä sijaitsevat seksuaalinen ja fyysinen väkivalta. PWC-pyörässä seksuaalinen ja fyysinen väkivalta ja niiden uhka vahvistavat väkivallan eri muotoja (Pence & Paymar, 1993). Taloudellisen väkivallan kontekstissa väkivallan tekijä voi käyttää seksuaalista väkivaltaa pakottamalla väkivallan kokijan tekemään seksuaalisia tekoja rahasta. Fyysistä väkivaltaa tekijä voi käyttää rahan saamiseksi kokijalta. (Sharp, 2008, 37.)

Sharpin (2008) tutkimus koski miesten parisuhteissa naisiin kohdistamaa taloudellista väkivaltaa, ja Sharp viittaakin taloudellisen väkivallan pyörässä väkivallan kohteeseen englannin kielen feminiinisillä persoonapronomineilla *she* ja *her* ja olettaa väkivallan tekijän olevan mies. Tässä luvussa esitelty Kaittilan ja Nyqvistin (2014) kirjallisuuskatsauksessaan luoma taloudellisen väkivallan muotojen luokittelu perustuu samaten aineistoon, jossa käsitellään taloudellista väkivaltaa parisuhteiden kontekstissa, pääosin miesten tekemänä ja naisten kokemana ilmiönä. On mainittava, että myös miehet voivat kokea väkivaltaa, ja naiset olla väkivallan tekijöitä. Olen Kaittilan ja Nyqvistin (2014, 273–274) kanssa yksimielinen siitä, että tutkimuksessa on syytä tarkastella myös miesten kokemaa taloudellista väkivaltaa. Jatkossa tulee myös tutkia muissa kuin heterosuhteissa tapahtuvaa taloudellista väkivaltaa ja myös lasten kokema taloudellinen väkivalta tarvitsee lisätutkimusta (Bruno, 2022; Kaittila ym., 2024).

Taloudellisen väkivallan tutkimuksen katvealueista huolimatta näen, että edellä esittelemiäni tapoja ymmärtää ja kategorisoida taloudellista väkivaltaa voidaan hyödyntää myös laajemmin – tämän tutkielman kohdalla ikääntyneisiin heidän lastensa tai lastenlastensa taholta kohdistuvaa taloudellista väkivaltaa tarkasteltaessa.

3.4 Taloudellisen väkivallan vaikutukset ja kokijoiden auttaminen

Taloudellinen väkivalta vaikuttaa sen kokijoihin monin eri tavoin. Tässä luvussa käyn läpi aikaisemman tutkimuksen tuloksia taloudellisen väkivallan erilaisista vaikutuksista. Lisäksi

käsittelen taloudellista väkivaltaa kokeneiden ihmisten auttamista ja tämän auttamistyön yhteiskunnallisia edellytyksiä.

Parisuhteessa tapahtuva taloudellinen väkivalta heikentää tutkimusten perusteella väkivallan kokijan taloudellista tilannetta sekä suhteen aikana että sen jälkeen. Taloudelliseen väkivaltaan liittyy usein taloudellinen riippuvuus väkivaltaisesta kumppanista, velkaantuminen ja luottotietojen menetys, omien tarpeiden tyydyttämisen haasteet, omaisuuden ja säästöjen menettäminen sekä toimintamahdollisuuksien kapeneminen. Taloudellisen väkivallan kokija joutuu usein elämään köyhyydessä, kun väkivaltainen kumppani joko kuluttaa perheen rahat omiin tarkoituksiinsa tai omii rahat säästöön itselleen, väkivallan kokijan ulottumattomiin. Rahattomuus voi johtaa tilanteeseen, jossa väkivallan kokija ei kykene tyydyttämään edes perustarpeitaan, vaan jää vaille tarvitsemaansa ruokaa, vaatteita ja hygieniatuotteita. (Haeseler, 2013; Johnson ym., 2022; Sharp, 2008.) Taloudellisen väkivallan kokemisen on havaittu olevan yhteydessä koettuun ruokaturvattomuuteen (Mellar ym. 2024).

Tilanteissa, joissa väkivaltainen kumppani on sulkenut väkivallan kokijan taloudellisen toiminnan ja päätöksenteon ulkopuolelle, väkivallan kokijan taloustaidot ovat usein heikentyneet, ja esimerkiksi laskujen maksaminen ja budjetointi saattavat tuottaa hänelle haasteita (Kaittila & Nyqvist, 2014, 271). Työura, jos sellainen on ollut, on taloudellisen väkivallan vuoksi voinut jäädä katkonaiseksi tai lyhyeksi ja opinnot keskeytyä (Haeseler, 2013, 4–5; Kaittila & Nyqvist, 2014, 271; Sharp, 2008, 20–22). Väkivaltainen kumppani on myös voinut romuttaa taloudellisen väkivallan kokijan ammatillisen itseluottamuksen (Eriksson & Ulmestig, 2021, 1637).

Taloudellinen riippuvuus väkivaltaa käyttävästä kumppanista vaikeuttaa sekä väkivaltaisesta suhteesta irrottautumista että suhteen jälkeisen elämän järjestämistä ja siinä taloudellisesti pärjäämistä. Väkivaltaisesta parisuhteesta voi olla jäänyt väkivallan kokijan nimiin velkaa, jonka maksaminen kestää pitkään, ja väkivallan seurauksena työelämän ulkopuolelle jääneillä ei ole palkkatuloja, joihin turvautua eron aikana ja sen jälkeen. Työpaikan löytämistä vaikeuttavat katkokset työ- ja opiskeluhistoriassa, ja maksurästit ja luottotietojen menetys tekevät esimerkiksi vuokra-asunnon löytämisestä ja puhelinliittymän avaamisesta vaikeaa. Taloudellinen ahdinko ja kokemus vaihtoehtojen puutteesta voi joidenkin kohdalla johtaa

rahan hankkimiseen varastelun tai prostituution keinoin. (Kaittila & Nyqvist, 2014, 271–272; Ulmestig & Eriksson, 2017, 564.)

Eron jälkeinen taloudellinen väkivalta ja vaino vaikuttavat työllistymiseen ja rapauttavat taloudellisen itsenäistymisen mahdollisuuksia. Väkivaltaisen ex-kumppanin vainoama ihminen voi tältä piiloutuakseen esimerkiksi joutua muuttamaan monia kertoja ja välttelemään sellaisia töitä, joihin sisältyy asiakkaiden kohtaamista. (Sharp, 2008, 30; Ulmestig & Eriksson, 2017, 567.) Eron jälkeistä taloudellista väkivaltaa on monenlaista. Siihen lukeutuvat esimerkiksi elatusavun maksamatta jättäminen ja oikeusprosessien pitkittäminen (Kaittila & Nyqvist, 2014, 270). Sharpin (2008) tutkimus paljasti erilaisia tapoja, joilla entiset kumppanit pyrkivät eron jälkeen aiheuttamaan väkivallan kokijoille taloudellisia, juridisia ja byrokraattisia ongelmia. Eräs Sharpin haastattelema nainen kertoi entisen kumppaninsa kostaneen hänen lähtönsä valehtelemalla poliisille, että nainen oli varastanut häneltä rahaa. Toinen haastateltu nainen puolestaan kuvaili tilannetta, jossa entinen kumppani oli valehdellut viranomaisille naisen avuntarpeesta ja onnistunut näin saamaan naisen asumistuen lakkautettua. Kolmannella naisella taas oli kokemus siitä, ettei hakemisesta huolimatta saanut asumistukea muuttaakseen pois asunnosta, jonka oli aikaisemmin jakanut väkivaltaisen miehensä kanssa, koska mies jatkoi nimissään olevan asunnon vuokran maksamista. Nainen oli jättänyt miehen, mutta ei päässyt eroon hänen vaikutuspiiristään; naisella ei ilman asumistukea ollut varaa muuttaa pois asunnosta, eikä lukkojen vaihtaminenkaan onnistunut, koska naisen nimi ei ollut vuokrasopimuksessa. (Sharp, 2008, 30–31.)

Taloudellista väkivaltaa kokenutta ihmistä emotionaalisesti tukeva sosiaalityö ja hänen riittävä taloudellinen avustamisensa ovat kriittisessä roolissa taloudellista väkivaltaa kokeneiden ihmisten hyvinvoinnin lisäämisessä ja heidän turvallisuutensa parantamisessa. Myös eri auttajatahojen toimiva yhteistyö on väkivaltatyössä tärkeää. Mikäli väkivallan kokija ei saa yhteiskunnalta tarvitsemaansa apua, saattaa hänen ainoaksi mahdollisuudekseen jäädä väkivaltaisen kumppanin luokse palaaminen. (Haeseler, 2013; Ulmestig & Eriksson, 2017.) Tärkeänä ammattilaisten ymmärrys taloudellisesta väkivallasta näyttäytyy esimerkiksi tilanteissa, joissa väkivaltaa pakenevalla ihmisellä näyttää ”paperilla” olevan varallisuutta, johon hän ei kuitenkaan taloudellisen väkivallan vuoksi pääse käsiksi (ks. Christy ym., 2022).

Laura Johnson, Yafan Chen, Amanda Stylianou ja Alexandra Arnold (2022) selvittivät taloudellisen väkivallan vaikutuksia kartoittavalla kirjallisuuskatsauksella. Tutkimuksen

aineisto muodostui 35 vuosina 2000–2021 ympäri maailmaa julkaistusta kvantitatiivisesta tutkimuksesta. Kirjallisuuskatsauksen perusteella taloudellisella väkivallalla on yhteys masennukseen, ahdistukseen, itsetuhoisiin ajatuksiin ja traumaperäiseen stressihäiriöön. (Johnson ym., 2022.) Tutkimuksissa taloudellisella väkivallalla on havaittu olevan kaikista väkivallan muodoista vahvin yhteys masennuksen (Stylianou, 2018; Voth Schrag, Robinson & Ravi, 2019) ja traumaperäisen stressihäiriön kokemiseen (Voth Schrag ym., 2019).

Taloudellisen väkivallan ja mielenterveysongelmien erityinen suhde havaittiin myös Uudessa-Seelannissa tehdyssä tutkimuksessa. Tutkimuksessa vertailtiin keskenään kolmea eri ryhmää. Yhden ryhmän muodostivat naiset, jotka eivät olleet kokeneet minkäänlaista parisuhdeväkivaltaa, toisen ryhmän muodostivat naiset, jotka olivat kokeneet fyysistä, henkistä tai seksuaalista parisuhdeväkivaltaa tai kumppanin kontrolloivaa käytöstä mutta eivät taloudellista väkivaltaa, ja kolmannen ryhmän muodostivat taloudellista väkivaltaa parisuhteissaan kokeneet naiset. Naisilla, jotka olivat kokeneet parisuhdeväkivaltaa, mutta eivät taloudellista väkivaltaa, oli yli kaksi kertaa suuremmalla todennäköisyydellä jokin mielenterveyden häiriön diagnoosi kuin naisilla, jotka eivät olleet kokeneet parisuhdeväkivaltaa. Taloudellista väkivaltaa kokeneiden naisten kohdalla todennäköisyys mielenterveyden häiriöille nousi lisää – heillä oli miltei viisi kertaa suuremmalla todennäköisyydellä mielenterveyden häiriön diagnoosi, kuin parisuhdeväkivaltaa kokemattomilla naisilla. Samassa tutkimuksessa paikallistettiin myös taloudellisen väkivallan vaikutuksia sen kokijoiden taloudelliseen hyvinvointiin. Tutkimuksen perusteella taloudellista väkivaltaa kokeneet naiset arvioivat yli kolme kertaa muita naisia todennäköisemmin, etteivät kykenisi selviytymään hätätilanteesta taloudellisesti, ja saivat yli kolme kertaa muita naisia todennäköisemmin jotain etuutta. Muita väkivallan muotoja mutta ei taloudellista väkivaltaa kokeneet naiset eivät kummassakaan näissä taloudellista hyvinvointia kuvaavassa kategoriassa poikenneet naisista, jotka eivät olleet kokeneet minkäänlaista parisuhdeväkivaltaa. (Mellar ym., 2024.)

Taloudellinen väkivalta vaikuttaa tutkimusten perusteella myös sitä kokevien sosiaalisiin suhteisiin. Sharpin (2008) tutkimuksessa yli neljännes (27 %) taloudellista väkivaltaa kokeneista naisista koki väkivallan johtaneen eristäytymiseen muista ihmisistä. Väkivaltainen kumppani voi viedä naiselta puhelimen ja muut kommunikointivälineet. Hän saattaa myös aiheuttaa kitkaa tai jopa välirikon taloudellisen väkivallan kokijan ja hänen läheistensä välille esimerkiksi vaatimalla, että nainen lainaa läheisiltään rahaa ja kieltämällä lainan

takaisinmaksun. (Sharp, 2008, 27.) Sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen ja luominen vaativat usein rahaa, jota taloudellisen väkivallan kokijoilla ei ole. Marie Erikssonin ja Rickard Ulmestigin (2021, 1633–1634) tutkimuksessa haastatellut naiset kertoivat tavoista, joilla taloudellisen väkivallan aiheuttama köyhyys on tehnyt heistä yksinäisempiä; yhdellä ei ole rahaa käydä edes kahvilla, toinen ei pysty osallistumaan keskiluokkaisessa naapurustossaan järjestettäviin syntymäpäiväjuhliin tai illallisiin, ja kolmas koki häpeää siitä, että hänen ystävänsä olivat maksaneet asioita hänen puolestaan ja vältteli sen vuoksi heidän tapaamistaan. Taloudellinen väkivalta aiheuttaa usein sen kokijoissa häpeää ja heikentää heidän itsetuntoaan (Eriksson & Ulmestig, 2021, 1634–1635; Kaittila & Nyqvist, 2014, 271; Sharp, 2008, 27).

Alustavasti voidaan esittää, että taloudellisen väkivallan kokeminen vaikuttaa myös kokijan fyysiseen terveyteen. Johnsonin ym. (2022) kirjallisuuskatsauksen aineiston tutkimuksissa fyysisiä terveysvaikutuksia tarkasteltiin vähemmän, ja aihe vaatii heidän mukaansa lisätutkimusta. Sharpin (2008, 27–28) tutkimuksessa 14 prosenttia tutkittavista raportoi taloudellisen väkivallan vaikuttaneen heidän fyysiseen terveyteensä; eräs tutkimukseen osallistunut nainen sairastui kosteassa ja kylmässä asunnossa astmaan, kun hänen väkivaltainen miehensä ei antanut hänen käyttää asunnon lämmitysjärjestelmää, ja toinen nainen kärsi fyysisesti siitä, ettei saanut käyttää autoa ja joutui kantamaan ruokaostoksia pitkiä matkoja. Luonnollisesti myös se, jos taloudellisen väkivallan kokijoilla ei ole mahdollisuutta tyydyttää heidän perustarpeitaan, siis hankkia ruokaa, lääkkeitä ja hygieniatuotteita (esim. Kaittila & Nyqvist, 2014, 271), vaikuttaa heidän fyysiseen terveyteensä.

Tutkimusten perusteella voidaan todeta, että taloudellisen väkivallan kokemisella on merkittäviä vaikutuksia sitä kokevien ihmisten hyvinvointiin. Erilaiset vaikutukset saattavat myös toimia toisiaan vahvistaen. Parisuhdeväkivallasta traumatisoitunut nainen saattaa esimerkiksi pelätä miehiä ja tämä pelko voi tehdä työllistymisestä ja sen myötä taloudellisen itsenäisyyden tavoittelusta vaikeaa, ellei hetkellisesti mahdotonta (Eriksson & Ulmestig, 2021, 1635).

Taloudellisen väkivallan tutkimuksessa taloudellista väkivaltaa kokevien ihmisten auttamista on lähestytty tutkimalla ihmisten kokemuksia saadusta avusta tai avun ulkopuolelle jäämisestä sekä ammattilaisten ajatuksia heidän tekemästään työstä. Enemmän tutkimusta löytyy

kokijoiden näkökulmasta. Tutkimuksissa on tehty erilaisia ehdotuksia sekä asiakastyön että yhteiskunnan rakenteiden parantamiseksi. Esimerkiksi Sharp (2008) ja Ulmestig ja Eriksson (2017) ovat painottaneet taloudellista väkivaltaa kokeneiden riittävän taloudellisen avustamisen merkitystä. Sharpin (2008, 41–42) mukaan taloudellista väkivaltaa kokeneet voisivat hyötyä esimerkiksi korottomasta lainasta ja siitä, että he saisivat lisää aikaa päästä jaloilleen ennen kuin viranomaiset olettavat heidän pystyvän työllistymään. Kaittila ja Nyqvist (2014) ovat problematisoineet elatusvelvollisuuden Suomen etuusjärjestelmän kontekstissa. Elatusvelvollisuuden myötä toimeentulotuen ja yleisen asumistuen laskelmissa tuloiksi lasketaan myös hakijan kumppanin tulot. Tämä lisää taloudellista riippuvuutta potentiaalisesti taloudellisesti väkivaltaisesta kumppanista. (Kaittila & Nyqvist, 2014, 274.) Sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden, pankkien ja muiden toimijoiden tulisi myös olla paremmin tietoisia taloudellisesta väkivallasta (Christy ym., 2022; Postmus ym., 2020, 279; Sharp, 2008, 43).

Työskentelyn taloudellista väkivaltaa kokeneiden asiakkaiden kanssa tulee taloudellisen väkivallan kompleksisuuden ja sen usein pitkän keston vuoksi olla pitkäjänteistä ja kokonaisvaltaista (Haeseler, 2013, 6–7; Sharp 2008, 43). Myös moniammatillisuus, toimiva yhteistyö ja osaamisen jakaminen eri auttajatahojen välillä on tärkeää (Haeseler, 2013, 6). Kokonaisvaltainen työskentely ottaa huomioon taloudellista väkivaltaa kokeneen asiakkaan käytännön tarpeiden, kuten rahantarpeen kanssa samanaikaisesti huomioon myös hänen emotionaaliset tarpeensa. Ulmestig ja Erikssonin (2017) tutkimuksessa taloudellista väkivaltaa kokeneet ja taloudellista avustusta saaneet naiset kertoivat kuinka merkityksellistä heille oli tulla aidosti kohdatuksi sosiaalityöntekijöiden toimesta. Hyvä sosiaalityöntekijä ymmärtää asiakkaan tilanteen ja tunnistaa hänen avuntarpeensa. Hän myös näkee asiakkaan kokonaisena ihmisenä, jolla on haavoittuvuuden lisäksi myös voimavaroja ja taitoja. Tutkimuksessa paikannettiin myös huonoja sosiaalityöntekijöitä ja kohtaamisia. Epäonnistuneet asiakassuhteet liittyivät tutkittavien mukaan sosiaalityöntekijöiden asiakkaisiinsa kohdistamaan kontrolliin ja epäkunnioittavaan käyttäytymiseen sekä asiakkaiden yksilöllisyyden sivuuttamiseen. Pahimmillaan sosiaalityöntekijät ja palvelujärjestelmä laajemmin näyttäytyivät asiakkaille samanlaisina heidän taloudellisen itsemääräämisoikeutensa kontrolloijina kuin heidän väkivaltaiset (entiset) kumppaninsa. (Ulmestig & Eriksson, 2017, 565–566.) Erittäin haavoittuvassa asemassa ovat taloudellista väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajat. Maasta riippuen he saattavat esimerkiksi jäädä

yhteiskunnan taloudellisen avun ulkopuolelle, ellei heillä ole maan kansalaisuutta (Sharp, 2008, 42). Haavoittuvuutta lisäävät myös mahdollinen heikko kielitaito ja tietämättömyys palvelujärjestelmän toiminnasta (Ulmestig & Eriksson, 2017, 567). Suomeen muuttaneiden naisten väkivaltakokemuksia tutkineen Suvi Keskisen (2014, 30–32) mukaan väkivaltaa kokeneiden maahanmuuttajanaisten tilanteita tulisi tarkastella intersektionaalisesti – etnisyyden, rodullistaminen ja sosioekonominen asema ja näiden suhde erilaisiin rakenteisiin huomioiden.

Naisten kokeman taloudellisen väkivallan tutkimuksessa merkittäväksi teemaksi nousee myös sukupuolten epätasa-arvoisuus, naisten alistettu ja miesten etuoikeutettu asema. Sharpin (2008) tutkimuksen perusteella väkivaltainen mies saattaa vedota patriarkaalisiin sukupuolirooleihin kohdistaessaan taloudellista väkivaltaa naiskumppaniinsa – mies saattaa esimerkiksi todeta, että taloudelliset päätökset ja työnteko kuuluvat miehille ja kodin- ja lastenhoito naisille. Asiakastyötä laajemmin taloudellista väkivaltaa – ja väkivaltaa yleisesti – vastustavaan työhön voisikin ajatella liittyvän feministinen kulttuurillinen ja rakenteellinen muutos. Maissa, joissa naisilla ei ole miesten kanssa samoja oikeuksia esimerkiksi omistaa, saada perintöä tai tehdä palkkatyötä, liittyy taloudelliseen väkivaltaan ja sen parissa työskentelemiseen vielä näkyvämmän tämä yhteiskunnallinen ulottuvuus (ks. Fawole, 2008).

Olen edellä kuvannut, minkälaisia vaikutuksia taloudellisella väkivallalla on sen kokijoihin ilmiön tutkimuksen valossa. Yksilövaikutusten lisäksi väkivallalla on myös laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Väkivallan ennaltaehkäiseminen ja tehokas työskentely sekä väkivaltaa kokevien että sitä käyttävien ihmisten kanssa on tärkeää sekä kokijoiden auttamisen näkökulmasta että kansantaloudellisista syistä. Valtioneuvosto selvitti vuonna 2022 lähisuhdeväkivaltaan liittyvää terveys-, sosiaali- ja oikeuspalvelujen (mukaan lukien poliisi) käyttöä ja niistä aiheutuvia kustannuksia Suomessa. Tutkimuksen aineistoina toimi terveydenhuollon ja turvakotien, poliisin ja Kelan rekisterit sekä kyselyaineisto. Tutkimuksen perusteella lähisuhdeväkivallan kokeminen lisää palvelujen käyttöä – viimeisen vuoden aikana väkivaltaa kokeneet käyttivät sosiaali- ja terveyspalveluja kaksi kertaa useammin ja oikeuspalveluja 3,6 kertaa useammin kuin ihmiset, jotka eivät ole kokeneet lähisuhdeväkivaltaa. Lähisuhdeväkivallan arvioidaan tutkimuksessa aiheuttavan julkiselle terveydenhuollolle 861 miljoonan euron lisäkustannukset joka vuosi. Todellisuudessa lähisuhdeväkivallan kustannukset yhteiskunnalle ovat merkittävästi tätä lukua suuremmat. Luvusta puuttuu sosiaalipalvelujen ja oikeuspalvelujen käytön sekä yksityisten terveyspalvelujen käytön kustannukset ja lähisuhdeväkivallan epäsuorat kustannukset, kuten

sairauslomat ja työkyvyttömyys. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin ainoastaan viimeisen vuoden aikana koettuun väkivaltaan liittyvää palvelujen käyttöä, ja tiedossa on, että väkivaltakokemukset voivat aiheuttaa hyvinkin pitkäkestoisia seurauksia. (Siltala ym., 2022.) Taloudellisen väkivallan yhteiskunnallisten kustannusten voisi arvioida olevan monitahoisia ja merkittäviä. Taloudellisen väkivallan on tutkimuksissa havaittu olevan yhteydessä lisääntyneeseen etuuksien käyttöön, velkaantumiseen ja köyhyyteen (Eriksson & Ulmestig, 2021; Mellar ym., 2024). Köyhyys puolestaan lisää riskiä syrjäytyä ja kokea erilaisia terveysongelmia, jotka taas lisäävät palvelujen tarvetta entisestään (ks. esim. Eskelinen & Siironen, 2017).

3.5 Ikääntyneet väkivallan kokijoina

THL:n mukaan ikääntyneiden kokema väkivalta on ”väkivaltaa, joka kohdistuu ikääntyneisiin henkilöihin siten, että se aiheuttaa tai saattaa aiheuttaa fyysisiä vammoja tai vaarantaa ikääntyneen hyvinvoinnin, turvallisuuden tai terveyden” (Bildjuschkin ym., 2020, 8). Ikääntyneiden kokema väkivalta on vakava, mutta alitunnistettu ongelma (WHO, 2022, 1), jolla on negatiivisia vaikutuksia sekä ikääntyneisiin ihmisiin että yhteiskuntaan laajemmin. Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ymmärtäminen ja sen vastainen työ on tärkeää sekä ikääntyneiden ihmisten hyvinvoinnin että kansantalouden näkökulmasta. Ikääntymiseen liittyy välttämättä lisääntynyt palvelujen tarve, joka aiheuttaa kustannuksia, mutta ikääntyneiden kokemaan väkivaltaan ja siihen liittyvään tuentarpeeseen on mahdollista vaikuttaa (Pillemer ym., 2016, 194).

Ikääntyneiden kokemaa väkivaltaa on tutkittu vähemmän kuin muunlaista lähisuhdeväkivaltaa, ja tehty tutkimus on keskittynyt kotona asuvien ikääntyneiden väkivaltakokemuksiin (Pillemer ym., 2016; Yon ym., 2019). Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydestä on eri tutkimuksissa esitetty toisistaan merkittävästikin eroavia lukuja. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi, jonka aineistona toimi 52 vuosina 2000–2015 julkaistua tutkimusta 28 eri maasta ympäri maailmaa, esittää, että maailmanlaajuisesti noin joka kuudes kotona asuva ikääntynyt (15,7 %) kokee väkivaltaa vuosittain. Henkistä väkivaltaa aineiston perusteella on vuoden sisällä kokenut 11,6 prosenttia, taloudellista väkivaltaa 6,8 prosenttia, laiminlyöntiä 4,2 prosenttia, fyysistä väkivaltaa 2,6 prosenttia ja

seksuaaliväkivaltaa 0,9 prosenttia kotona asuvista ikääntyneistä. Taloudellinen väkivalta on tutkimuksen perusteella toiseksi yleisin ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan muoto. (Yon ym., 2017.) Samansuuntainen tulos saatiin myös toisessa kirjallisuuskatsauksessa; sen mukaan 14,3 prosenttia maailman ikääntyneistä on vuoden sisällä kokenut jonkinlaista väkivaltaa ja 4,7 prosenttia taloudellista väkivaltaa (Pillemer ym., 2016). Väkivallan yleisyyden tutkiminen ja eri tutkimusten tulosten vertailu ei ole yksinkertaista. Tutkimuksissa käytetään usein erilaisia metodeja ja mittareita, ja myös itse väkivalta ja sen eri muodot voidaan eri tutkijoiden toimesta määritellä eri tavoin. (Pillemer ym., 2016; Yon ym., 2017.)

Laitoksissa asuvien ikääntyneiden kokemaa väkivaltaa on tutkittu vähemmän kuin kotona asuvien ikääntyneiden kokemaa väkivaltaa. Ilmiön systemaattisen kirjallisuuskatsauksen ja meta-analyysin mukaan laitoksissa asuvista ikääntyneistä on kokenut henkistä väkivaltaa 33,4 prosenttia, fyysistä väkivaltaa 14,1 prosenttia, taloudellista väkivaltaa 13,8 prosenttia, laiminlyöntiä 11,6 prosenttia ja seksuaaliväkivaltaa 1,9 prosenttia. Ilmiön laajuudesta kertoo se, että noin kaksi kolmasosaa laitosten työntekijöistä raportoi kohdistaneensa väkivaltaa ikääntyneeseen asiakkaaseensa. (Yon ym., 2019, 61.) Laitoksissa asuvat ikääntyneet kokevat siis jokaista väkivallan muotoa enemmän kuin kotona asuvat ikääntyneet. Lisäksi fyysinen väkivalta nousee heidän kohdallaan toiseksi yleisimmän koetuksi ja taloudellinen väkivalta laskee kolmanneksi yleisimmän koetuksi väkivallan muodoksi verrattuna kotona asuviin ikääntyneisiin (vrt. Yon ym. 2017).

Seitsemässä Euroopan maassa (Saksa, Italia, Liettua, Ruotsi, Portugali, Espanja, Kreikka) toteutetussa ABUEL-tutkimuksessa kartoitettiin 60–84-vuotiaiden väkivaltakokemuksia 52 kysymyksellä. Näistä yhdeksän kysymystä koski taloudellista väkivaltaa. Tutkimuksessa henkinen väkivalta oli yleisin ja taloudellinen väkivalta toiseksi yleisin ikääntyneiden kokema väkivallan muoto: henkistä väkivaltaa oli kokenut 19,4 prosenttia ja taloudellista väkivaltaa 3,8 prosenttia tutkittavista. Tutkimuksen perusteella sekä yksilöiden väliset erot että maakohtaiset erot ovat yhteydessä eroihin väkivallan kokemisessa. Taloudellista väkivaltaa kokivat useimmin vähemmän koulutetut ikääntyneet. Lisäksi taloudellisen väkivallan kokeminen oli yleisempää maissa, joissa on enemmän epätasa-arvoisuutta ja köyhyyttä. Tutkimuksen perusteella ikääntyneisiin kohdistuvaa väkivaltaa voitaisiinkin ehkäistä parantamalla tasa-arvoisuutta sekä maiden sisällä että niiden välillä. (Fraga ym., 2014.)

Suomessa ikääntyneiden kokeman väkivallan ja tarkemmin taloudellisen väkivallan yleisyydestä ei ole kattavaa tietoa. Suomesta puuttuu myös laaja ikääntyneiden kokeman väkivallan ja siihen liittyvien riskitekijöiden tutkimus (Valtokari, Alastalo & Luoma, 2021, 5). THL selvitti toukokuussa 2023 Vanhuspalvelujen tila -seurantatutkimuksen yhteydessä ympärivuorokautisen palveluasumisen ja kotihoidon piirissä olevien ikääntyneiden kokemaa kaltoinkohtelua. Kysely koski kolmea eri tilannetta: henkilökunnan tekemää kaltoinkohtelua, ikääntyneen läheisen tekemää kaltoinkohtelua ja ikääntyneiden asiakkaiden välillä tapahtunutta kaltoinkohtelua. Kyselyyn vastanneista vanhuspalveluyksiköiden esihenkilöistä 47 prosenttia raportoi jonkinlaisen kaltoinkohtelutilanteen tulleen hänen tietoonsa. Kotihoidon piirissä 43 prosenttia vastanneista oli havainnut ikääntyneiden läheisten heihin kohdistamaa kaltoinkohtelua. Ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä yleisintä oli toisen asiakkaan tekemä kaltoinkohtelu. Kysymystä ei kyselyssä rajattu ajallisesti, eikä kyselyn tulosten perusteella voida arvioida kaltoinkohtelutilanteiden tai kaltoinkohtelua kokevien ikääntyneiden määrää Suomessa. Kyselyn heikkoutena on myös se, että siihen vastasivat vain palveluasumisyksiköiden ja kotihoidon esihenkilöt – kaikille työntekijöille suunnattu kysely voisi tuottaa eri tuloksen. (Luoma, Kehusmaa & Aalto, 2023.) Kyselyn tulosten voidaan kuitenkin nähdä tukevan ajatusta siitä, että ikääntyneiden kokema väkivalta on myös Suomessa suhteellisen yleinen ongelma.

Ikääntyneiden naisten kokemaa väkivaltaa Euroopassa tutkittiin vuonna 2011 AVOW-tutkimuksessa (Abuse and Violence against Older Women in Europe). Ilmiötä tarkasteltiin Suomessa, Itävallassa, Belgiassa, Liettuassa ja Portugalissa. Tutkimuksen mukaan väkivaltaa läheisen ihmisen taholta viimeisen vuoden aikana oli koko aineistossa kokenut yli 28 prosenttia ja Suomessa 25 prosenttia kotona asuvista ikääntyneistä naisista. Kaksi yleisimmin koettua väkivallan muotoa olivat tässäkin tutkimuksessa henkinen väkivalta ja taloudellinen väkivalta. Suomessa tutkimuksen mukaan taloudellista väkivaltaa oli kokenut 6,5 prosenttia ikääntyneistä naisista. Väkivallan tekijä oli yleisimmin ikääntyneen naisen kumppani ja toiseksi yleisimmin hänen aikuinen lapsensa tai lapsen kumppani. Väkivallan tekijä voi olla myös muu sukulainen, naapuri tai muu tuttu ihminen tai hoitaja. Hoitajien tekemää väkivaltaa havaittiin tutkimuksessa kaikista vähiten. Aikuisen lapsen ikääntyneeseen äitiinsä kohdistama väkivalta oli yleisempää vanhempien sekä fyysisesti että psyykkisesti huonommin voivien ikääntyneiden kohdalla, kun taas tutkimuksen nuorempien ikääntyneiden, 60–69-vuotiaiden kohdalla väkivallan tekijöissä korostui naisen kumppani. Tutkittavat raportoivat yleisesti

enemmän oman tyttärensä kuin oman poikansa heihin kohdistamaa väkivaltaa. Lapsen sukupuoli muodostui merkittäväksi eri väkivallan muotoja tarkasteltaessa; tyttäret kohdistivat tutkimuksen perusteella ikääntyneisiin äiteihinsä enemmän laiminlyöntiä ja pojat enemmän fyysistä ja taloudellista väkivaltaa. Suomessa, Liettuassa ja Portugalissa ikääntyneisiin kohdistuvaa taloudellista väkivaltaa raportoitiin koettavan yleisimmin parisuhteessa, Itävallassa ja Belgiassa yleisimmin äiti-lapsi-suhteessa. (De Donder ym., 2011; Luoma ym., 2011.)

Ilmiön tutkimuksessa on paikallistettu erilaisia ikääntyneisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviä riski- ja haavoittuvuustekijöitä. Riskitekijöillä tarkoitetaan niitä ihmiseen ja hänen elämäänsä liittyviä tekijöitä, jotka lisäävät riskiä kohdistaa väkivaltaa ikääntyneeseen ihmiseen ja haavoittuvuustekijöillä niitä tekijöitä, jotka lisäävät todennäköisyyttä kokea väkivaltaa ikääntyneenä ihmisenä. Fyysinen vammaisuus, riippuvuus toisista ihmisistä ja fyysisen terveyden ongelmat, kuten krooniset sairaudet ja toimintakyvyn heikentyminen lisäävät ikääntyneiden todennäköisyyttä kokea väkivaltaa. Huonompi fyysinen terveys voi johtaa esimerkiksi kutistuneeseen sosiaaliseen verkostoon ja väkivallalta pakenemisen ja avun hakemisen vaikeutumiseen. Mikäli ikääntynyt henkilö on riippuvainen väkivallan tekijästä ja kokee, ettei pärjää ilman tätä, on avun hakeminen epätodennäköisempää. (Pillemer ym., 2016, 198; Storey, 2020, 6–7.) Myös mielenterveyden häiriöt ja kognitiiviset haasteet, kuten dementia, lisäävät ikääntyneen haavoittuvuutta. Dementiaan voi liittyä haastavaa käytöstä, joka voi lisätä dementoituvista ikääntyneistä huolehtivien hoitajien stressiä, väkivalta-ajatuksia ja väkivaltatekoja. Mielenterveyden häiriöistä erityisesti masennuksen on havaittu olevan yhteydessä ikääntyneiden kasvaneeseen todennäköisyyteen kokea väkivaltaa. Ikääntyneiden mielenterveysongelmat voivat esimerkiksi johtaa eristäytymiseen tai itsesyyttelyyn, joiden myötä väkivallan kokeminen saattaa jäädä muilta huomaamatta ja tarvittu apu saamatta. (Pillemer ym., 2016, 198–199; Storey, 2020, 6.)

Haavoittuvuustekijöitä ovat myös ikääntyneen päihdeongelma, ihmissuhteiden ongelmat ja aikaisempi kokemus väkivallasta. Päihteitä ongelmakäyttävä ikääntynyt ei välttämättä tunnista kokevansa väkivaltaa tai olevansa riskissä kokea sitä tulevaisuudessa. Lisäksi hänen voi päihdeongelmansa vuoksi olla vaikeampi paeta väkivaltaa tai hakea siihen apua. Yksinäisyys on haavoittuvuustekijä, kun taas vahva sosiaalinen tukiverkosto toimii väkivallalta suojaten. Tutkimuksissa on havaittu myös, että aikaisemmin elämässä, lapsuudessaan tai parisuhteissaan väkivaltaa kokeneilla ihmisillä on suurempi todennäköisyys

kokea väkivaltaa myös ikääntyneenä. Erilaiset asenteet voivat toimia haavoittuvuustekijöinä – esimerkiksi ajatus siitä, että väkivalta on perheen sisäinen ongelma, eikä siitä tule puhua muille, voi johtaa siihen, että apua ei haeta ja väkivalta jatkuu tai jopa pahenee. Myös pelot siitä, ettei ikääntynyttä uskota tai häntä auteta vaikuttavat avun hakemiseen negatiivisesti. (Storey, 2020, 7–8.)

Väkivallan tekijän riskiä kohdistaa väkivaltaa ikääntyneeseen henkilöön kasvattavat muun muassa mielenterveyden häiriöt, erityisesti masennus, ja kognitiiviset haasteet, päihdeongelma ja riippuvuus väkivallan kokijasta. Mielenterveyden häiriöt ja kognitiiviset haasteet saattavat liittyä esimerkiksi impulsiiviseen käyttäytymiseen ja tunteiden hallinnan vaikeuksiin. Päihdeongelmaan puolestaan voi liittyä esimerkiksi rahantarvetta, stressiä ja estojen vähenemistä päihteitä käytettäessä. Myös väkivallan tekijän riippuvuus väkivallan kokijasta lisää väkivallan käyttämisen riskiä. Erityisen ongelmallisena tutkimusten valossa näyttäytyy tekijän työttömyys ja taloudellinen riippuvuus ikääntyneestä henkilöstä sekä riippuvuus hänestä asumisen järjestämiseksi. Lisäksi myös tekijän fyysisen terveyden ongelmat liittyvät kasvaneeseen riskiin käyttää väkivaltaa. (Pillemer, 2016, 199–200; Storey, 2020, 3–5.) Muita väkivallan tekijään liittyviä riskitekijöitä ovat stressi, erilaiset asenteisiin liittyvät ongelmat, aikaisempi väkivallan kokeminen ja ihmissuhteiden ongelmat. Stressi ikääntyneen hoitamisesta ja myös stressi muista, ikääntyneeseen liittymättömistä asioista kasvattaa riskiä kohdistaa väkivaltaa ikääntyneeseen hoidettavaan. Asenteisiin liittyviä ongelmia ovat esimerkiksi ikäsyrijntä, kyvyttömyys tunkea empatiaa ikääntynyttä kohtaan, omaan hoivarooliin liittyvät negatiiviset tunteet ja yleinen epäsosiaalinen käytös.

Aikaisemman väkivallan uhriksi joutumisen on havaittu olevan yleistä ikääntyneisiin väkivaltaa kohdistaville ihmisille. Selityksenä tälle tutkimuksissa on esitetty muun muassa lapsuuden väkivaltakokemusten aiheuttamia psykososiaalisia ongelmia ja haitallisten käytösmallien oppimista väkivaltaiselta vanhemmalta. Myös ihmissuhteisiin liittyvät ongelmat, kuten konfliktit väkivallan tekijän ja kokijan välillä, kokemus yksinäisyydestä ja sosiaalisen tukiverkoston puute kasvattavat riskiä käyttää väkivaltaa. (Storey, 2020, 5–6.)

Kun väkivallan riski- ja haavoittuvuustekijöitä on tarkasteltu erityisesti ikääntyneiden kokeman taloudellisen väkivallan näkökulmasta, on havaittu, että tilanteissa, joissa ikääntyneet kokevat pelkkää taloudellista väkivaltaa on paikallistettavissa vähemmän riski- ja haavoittuvuustekijöitä kuin tilanteissa, joissa ikääntyneet kokevat muita väkivallan muotoja tai taloudellista väkivaltaa ja muuta väkivaltaa samanaikaisesti. Tämä saattaa liittyä siihen,

että pelkän taloudellisen väkivallan motiivi voi tekijän näkökulmasta olla varsin yksinkertaisesti tarve saada rahaa, kun taas esimerkiksi fyysisellä ja henkiselällä väkivallalla on usein kompleksisempi tausta. (Fraga Dominguez ym., 2022.) Ünlü ym. (2022) tutkivat ikääntyneiden kokemaa taloudellista väkivaltaa Turkissa. Heidän tutkimuksensa perusteella taloudellisen väkivallan kokemisen todennäköisyys on suurempi niillä ikääntyneillä, jotka kokevat fyysistä tai henkistä väkivaltaa ja joilla on yksi tai useampi lapsi (verrattuna ikääntyneisiin, joilla ei ole lapsia). Sukupuoli, siviilisääty ja koulutustaso eivät tutkimuksessa vaikuttaneet taloudellisen väkivallan kokemisen todennäköisyyteen. (Ünlü ym., 2022.)

Taloudelliselle hyväksikäytölle, eli rahan tai omaisuuden käyttämiselle sopimattomalla tai laittomalla tavalla läheisen tai tuntemattoman ihmisen toimesta, ikääntyneitä on havaittu altistavan erityisesti päätöksentekoon liittyvät epävarmuudet ja heikentynyt kognitiivinen toimintakyky (Lichtenberg, Ficker & Rahman-Filipiak, 2016; Lichtenberg, Gross & Ficker, 2018). Tämän tutkielman fokus on ikääntyneiden perheessään kokemassa taloudellisessa väkivallassa, mutta ikääntyneiden parissa työskentelevien on hyvä muistaa, että ikääntyneet saattavat sortua myös erilaisiin tuntemattomien tekemiin huijauksiin. Muun muassa rahalaitoksissa tulisi kiinnittää huomiota huijausyritysten tunnistamiseen (ks. Kumar ym., 2019).

Ikääntyneiden kokemaan väkivaltaan on tärkeä puuttua ja sitä tulee pyrkiä ennaltaehkäisemään ikääntyneiden hyvinvoinnin parantamiseksi. Interventioita ja ennaltaehkäisyä on tutkittu jonkin verran, mutta aiheesta tarvitaan laadukkaampaa lisätutkimusta (Sousa ym., 2021; Fearing ym., 2017). Pillemer ym. (2016) ehdottavat tutkimuksessaan viisi ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemisen keinoa: omaishoitajien interventiot, rahankäyttöön liittyvät tukipalvelut, auttavat puhelimet, turvakodit ja moniammatillinen yhteistyö väkivaltaa kokeneen ikääntyneen asiassa. Omaishoitajien kokeman työtaakan ja stressin lievittäminen erilaisten tukipalveluiden, kuten siivous- tai ruokapalvelun avulla ja omaishoitajien taukojen ja vapaapäivien mahdollistaminen voivat pienentää väkivallan käyttämisen riskiä. Ikääntyneille suunnatut rahankäyttöön liittyvät palvelut, joissa ikääntyneitä tuetaan hoitamaan omia raha-asioita voivat suojata erityisesti taloudelliselta väkivallalta. Auttavat puhelimet puolestaan lisäävät väkivallan tunnistamista ja siihen puuttumista aikaisemmassa vaiheessa. Turvakotien perustaminen erityisesti ikääntyneille, joilla voi olla erilaisia ja mahdollisesti vaativampia tarpeita kuin nuoremmilla väkivallan kokijoilla on tärkeää. (Pillemer ym., 2016, 200–202.) Tapauksissa, joissa

taloudellista väkivaltaa kokevan ikääntyneen kognitiivinen toimintakyky on heikentynyt ja taloudellinen väkivalta on vakavaa, eikä ikääntyntä pystytä suojelemaan kevyemmällä tukitoimilla, on ratkaisuksi ehdotettu edunvalvontaa (Gassoumis, Navarro & Wilber, 2015).

Sekä politiikan että ikääntyneiden parissa tehtävän työn tasolla tulisi pyrkiä vähentämään aikaisemmin mainittuja riski- ja haavoittuvuustekijöitä sekä lisäämään ikääntyneitä väkivallalta suojaavia tekijöitä heidän elämässään. Väkivallan kokemiselta ikääntyneitä suojaa esimerkiksi vahva sosiaalinen tukiverkosto ja läheiset ihmissuhteet (Pillemer ym., 2016, 200; Storey, 2020, 8). WHO (2022) esittää *Decade of Healthy Ageing 2021–2030*-ohjelmassaan, että ikääntyneisiin kohdistuvaan väkivaltaan tulisi puuttua vastustamalla ikäsyrijintää, tuottamalla lisää laadukasta tietoa ilmiöstä, kehittämällä kustannustehokkaita ratkaisuja, kartoittamalla ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan kustannuksia ja käyttämällä niitä poliittisen tahtotilan luomiseksi ja keräämällä rahaa, jolla voidaan tukea ilmiön tutkimista ja erilaisten interventioiden testaamista.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tarkastelen tässä tutkimuksessa taloudellista väkivaltaa, jota ikääntyneisiin eli 65 vuotta täyttäneisiin ihmisiin on kohdistanut heidän aikuinen lapsensa tai aikuinen lapsenlapsensa. Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ja sen aineisto koostuu kahdentoista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyöntekijän haastattelusta. Kvalitatiivinen tutkimus on laaja käsite, joka pitää sisällään monia erilaisia tutkimuslajeja ja -traditioita. Niille yhteistä on pyrkimys tutkia kokonaisvaltaisesti moninaiseksi ymmärrettyä elämää. Tutkimuksen keskiössä ovat tutkittavien näkökulma, heidän kokemuksensa, tunteensa ja ajatuksensa sekä heidän tutkittaville ilmiöille antamat merkitykset. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä todentamaan olemassa olevia väittämiä tai esimerkiksi tuottamaan tietoa jonkin ilmiön esiintymisen yleisyydestä, vaan löytämään empiirisestä aineistosta erilaisia näkökulmia, joista tutkimuksen kohteena olevia ilmiöitä voidaan tarkastella. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, 160–164; Juuti & Puusa, 2020, 10, 14.)

Olen tässä tutkimuksessa kiinnostunut siitä, miten haastatteleman diakoniatyöntekijät näkevät taloudellisen väkivallan vaikuttaneen heidän sitä kokemiin ikääntyneisiin asiakkaisiinsa sekä siitä, minkälaisia ajatuksia haastatelluilla diakoniatyöntekijöillä on taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamisesta. Diakoniatyöntekijät kohtaavat työssään paljon erilaisia sosiaalisia ongelmia ja huono-osaisuutta ja työskentelevät usein sellaisten asiakkaiden kanssa, jotka ovat pudonneet julkisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle (ks. tämän tutkielman luku 2.2). Uskon heidän näkemyksiensä analysoinnin tuottavan relevanttia tietoa ikääntyneiden kokemasta taloudellisesta väkivallasta, ikääntyneiden kanssa tehtävästä työstä ja palvelujärjestelmästä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Minkälaisia vaikutuksia ikääntyneiden kanssa työskentelevät diakoniatyöntekijät kuvaavat taloudellisella väkivallalla olevan ikääntyneiden hyvinvointiin?
- 2) Minkälaisia ajatuksia diakoniatyöntekijöillä on taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamisesta?

Tämän pro gradu -tutkielman tavoite on tuottaa tietoa toistaiseksi tutkimuksessa vähemmälle huomiolle jääneestä ilmiöstä. Pyrin tutkimuksellani lisäämään ymmärrystä ikääntyneiden kokemasta taloudellisesta väkivallasta ja sitä kautta parantamaan ilmiön tunnistamista sekä taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden tukemista muun muassa erilaisissa sosiaali- ja terveydenhuollon konteksteissa.

4.2 Diakoniatyöntekijät haastateltavina

Tutkielmanteon alkuvaiheilla suunnittelin haastattelevani tähän tutkimukseen ikääntyneitä henkilöitä, jotka ovat kokeneet taloudellista väkivaltaa oman aikuisen lapsensa tai aikuisen lapsenlapsensa taholta. Valinta tuntui varsin luontevalta: halusin tutkia ikääntyneiden kokemaa taloudellista väkivaltaa, joten kysyisin asiasta ikääntyneiltä itseltään. Tällaisen tutkimusasetelman toteuttaminen osoittautui kuitenkin haastavaksi. Lähdin ensin etsimään haastateltavia Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän diakoniatyön kautta, sillä minulle oli syntynyt sinne vapaaehtoistyöni kautta työntekijäkontakti. Laadin ikääntyneille suunnatun haastattelukutsun sekä viestin, jossa pyysin diakoniatyöntekijöitä välittämään kutsua sellaisille asiakkailleen, joille he arvioivat sen olevan relevantti. Seuraavaksi levitin sanaa tutkimuksestani erilaisille Turun alueella ikääntyneiden parissa työskenteleville kolmannen sektorin toimijoille. Etsintäni ei tuottanut tulosta. En saanut yhtäkään yhteydenottoa haastatteluun osallistumiseen liittyen ja päädyin luopumaan suunnitelmastani kerätä tutkimusaineisto ikääntyneitä haastatteleamalla.

On mahdollista, että ikääntyneitä haastateltavia olisi löytynyt, jos olisin ulottanut etsintäni Turun ja Kaarinan ulkopuolelle. Tämä ei kuitenkaan vaikuttanut minulle mielekkäältä vaihtoehdolta tuossa tutkimuksen vaiheessa; tuloksettomasta etsinnästäni lannistuneena pelkäsin, että päätyisin vain tuhlaamaan aikaani ja että tutkimuksen tekeminen pitkittyisi. Lisäksi minua mietityttivät haastattelujen toteuttamiseen liittyvät käytännön asiat, kuten mahdollisten haastateltavien teknologiaosaamisen taso etähaastatteluja järjestettäessä sekä etäyhteyksien käyttämisen mielekkyys ylipäätään, kun haastattelun aiheena on niinkin sensitiivinen asia kuin haastateltavien kokemaa väkivaltaa. Haluan kuitenkin painottaa, että vaikka edellä mainitsemani pohdinta ikääntyneiden ihmisten teknologiaosaamisesta vaikutti osaltaan päätökseeni muuttaa tämän tutkielman tutkimusasetelmaa, ikääntyneitä ei tule nähdä

esimerkiksi teknologiaa vieroksuvana homogeenisenä joukkona, jonka haastattelemista etäyhteyksien välityksellä ei kannata edes harkita. Ikääntyneet-kategoria pitää sisällään suuren määrän iältään, elämäntilanteiltaan, kyvyiltään sekä kokemuksiltaan toisistaan poikkeavia ihmisiä (ks. tämän tutkielman luku 2.1). Kuten Kirsi Lumme-Sandt (2005, 143) tutkijoita muistuttaa: ”vanhatkin ihmiset ovat yksilöitä ja ikä yksinään kertoo ihmisestä hyvin vähän.”

Diakoniatyöntekijät valitsin haastateltaviksi muutamasta syystä. Olen vapaaehtoistyöni kautta tavannut useita diakoniatyöntekijöitä ja keskustellut heidän kanssaan erilaisista sosiaalityöhön ja sosiaalipolitiikkaan liittyvistä aiheista. Moni ikääntyneiden parissa työskentelevä diakoniatyöntekijä on pro gradu -tutkielmani aiheen kuullessaan kertonut minulle törmänneensä työssään taloudelliseen väkivaltaan, jota heidän ikääntyneisiin asiakkaisiinsa ovat kohdistaneet asiakkaiden aikuiset lapset tai lapsenlapset. Nämä keskustelut ohjasivat minua sekä aluksi etsimään ikääntyneitä haastateltavia diakoniatyöntekijöiden välityksellä että harkitsemaan diakoniatyöntekijöiden itsensä haastattelemista tutkimusasetelmani muuttuessa. Harkitsin myös kotihoidon työntekijöiden haastattelemista, sillä tehdessäni vuonna 2021 sosiaalityön harjoittelua vanhuspalveluissa havainnoin myös kotihoidon työntekijöiden kohtaavan ikääntyneisiin ihmisiin kohdistuvaa taloudellista väkivaltaa työssään. Diakoniatyöntekijöiden haastattelemiseen päädyin osittain tutkimuksen toteuttamiseen liittyvien käytännön kysymysten vuoksi; diakoniatyöntekijöitä haastatellessa en joutunut esimerkiksi hakemaan tutkielman tekemistä varten lupaa hyvinvointialueelta ja odottamaan sen saamista. Diakoniatyöntekijöiden näkökulmaan keskittyminen kiinnosti minua myös diakoniatyön ja sosiaalityön samankaltaisuuksien vuoksi (ks. tämän tutkielman luku 2.2).

Haastatteleman kaksitoista diakoniatyöntekijää tavoitin lähettämällä haastattelukutsuani sähköpostitse suoraan ympäri Suomea sijaitsevissa seurakunnissa työskenteleville diakoniatyöntekijöille. Lisäksi pyysin haastattelukutsun vastaanottajia mahdollisuuksien mukaan levittämään kutsua erilaisissa diakoniatyöntekijöiden verkostoissa. Ainakin yksi haastateltava löysi tutkimukseni diakoniatyöntekijöiden käyttämän sosiaalisen median kanavan kautta.

Tutkijan tekemät päätökset ja valinnat ovat tutkimusprosessissa keskeisiä. Valinnat liittyvät muun muassa tutkimustehtävän ja -kysymysten määrittelyyn, aineiston keräämiseen, analyysimenetelmien valintaan ja tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen rajaamiseen ja auki

kirjoittamiseen. (Hirsjärvi ym., 2009.) On selvää, että diakoniatyöntekijöiden haastatteluissa tuottama tieto on erilaista, kuin taloudellista väkivaltaa kokeneiden ikääntyneiden ihmisten itse tuottama tieto ilmiöstä olisi ollut. Samoin esimerkiksi kotihoidossa työskenteleviä sairaanhoitajia ja lähihoitajia haastatteleamalla tuotettu tutkimusaineisto olisi muodostunut erilaiseksi. Koska tutkimukseni aineisto koostuu diakoniatyöntekijöiden haastatteluista, ovat siinä pääosassa diakoniatyöntekijöiden näkökulma ja tulkinnat sekä heidän tutkimuksen kohteena oleville asioille antamat merkitykset. Diakoniatyöntekijät tulkitsevat asiakkaidensa tilanteita omista ammatillisista ja henkilökohtaisista lähtökohdistaan käsin. Heillä on luonnollisesti vähemmän tietoa heidän asiakkaidensa elämästä kuin heidän asiakkailtaan itsellään. Tällaisessa tutkimusasetelmassa esimerkiksi ikääntyneiden syvällisemmät tunteet heidän kokemuksiinsa liittyen jäävät helposti saavuttamatta. Väkivaltaan liittyvistä tunteista puhuminen on usein vaikeaa ja nekin tunteet, joita diakoniatyöntekijät haastatteluaineistossa kertovat asiakkaidensa kuvanneen tulevat haastattelutilanteissa sanoitetuksi diakoniatyöntekijöiden toimesta. Tieto tutkittavasta ilmiöstä ei tule suoraan ilmiön kokijoilta, vaan se ikään kuin suodattuu tutkimusaineistooni diakoniatyöntekijöiden kautta. Tämä rajoittaa sitä, minkälaisiin tutkimuskysymyksiin keräämälläni aineistolla on mahdollista vastata.

Alkuperäiseen tutkimussuunnitelmaani kirjoitin haluavani tutkimuksessani analysoida ikääntyneiden ihmisten ajatuksia ja tunteita taloudellisesta väkivallasta. Halusin tutkimuksellani tuoda esiin ikääntyneiden omaa ääntä. Kun tutkimusasetelmaa piti muokata, harmittelin pitkään sitä, etten onnistunut näin tekemään. Ikääntyneet pysyivät kuitenkin tutkimukseni keskiössä ja tavoitteeni on edelleen lisätä ymmärrystä heidän kokemastaan taloudellisesta väkivallasta, nostaa aihe tutkimuksen ja yhteiskunnallisen keskustelun kohteeksi ja sitä kautta pyrkiä parantamaan heidän auttamistaan. Diakoniatyöntekijöiden haastattelulla on myös omat vahvuutensa. Suurin osa haastattelemistani diakoniatyöntekijöistä on työskennellyt useamman kuin yhden taloudellista väkivaltaa aikuisen lapsensa tai lapsenlapsensa taholta kokeneen ikääntyneen asiakkaan kanssa ja tutkimusaineistossa on tämän vuoksi enemmän niin sanottuja ”tapauksia” kuin haastateltavia. Diakoniatyöntekijöiden haastatteluista muodostuva aineisto mahdollistaa myös erilaisen palvelujärjestelmään liittyvän tiedon tuottamisen ja analysoinnin. Asiakas ja diakoniatyöntekijä kokevat palvelujärjestelmän eri näkökulmista ja esimerkiksi kollegoiden ja yhteistyöverkoston kanssa käydyt keskustelut ja mahdolliseen palveluohjaukseen liittyvä harkinta jäävät usein asiakkaalle näkymättömiksi.

4.3 Haastatteluaineisto

Tutkimukseni aineistonkeruumenetelmäksi valitsin haastattelun, sillä se mahdollistaa tutkimustehtäväni kannalta relevantin aineiston keräämisen. Haastattelu on joustava tapa tuottaa tietoa, sillä se mahdollistaa haastattelijan ja haastateltavan välisen keskustelun. Haastattelutilanteessa sekä haastattelija että haastateltava voivat esimerkiksi kommentoida haastattelukysymyksiä, kysyä tarkennusta sekä korjata mahdollisia väärinymmärryksiä, toisin kuin esimerkiksi kyselytutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 73.) Tutkijan ja tutkittavan välinen vuorovaikutus haastattelutilanteessa on keskeinen osa tiedon tuottamisen prosessia: haastattelutilanne on keskustelu ja myös haastattelijan puhe ja sanaton vuorovaikutus vaikuttavat oleellisesti haastatteluaineiston muodostumiseen (Tiittula & Ruusuvaori, 2005, 10–11). Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme (1995, 25) toteavat haastattelun olevan ”[keskustelu] jolla on ennalta päätetty tarkoitus” ja jossa haastattelija ja haastateltava vaikuttavat molemmat toisiinsa.

Keräsin tutkimusaineistoni teemahaastatteluilla eli puolistrukturoiduilla haastatteluilla. Teemahaastattelu on haastattelutyyppejä, jossa haastattelu muodostetaan tiettyjen, tutkijan määrittelemien teemojen ympärille muodoltaan ja järjestykseltään tarkasti määriteltyjen kysymysten sijaan. Tämä tuo haastatteluun joustavuutta ja mahdollistaa haastateltavien näkemysten nousemisen haastattelun keskiöön. Jokaisessa haastattelussa käydään läpi samat teemat, mutta se tehdään haastattelutilanteessa luontevaksi muodostuvassa järjestyksessä. (Hirsjärvi & Hurme, 2022.) Koin teemahaastattelun varsin toimivaksi aineistonkeruumenetelmäksi. Se mahdollisti haastattelutilanteiden muotoutumisen mielekkäiksi ja sujuviksi erilaisten haastateltavien kanssa. Osa haastattelemistani diakoniatyöntekijöistä vastasi kysymyksiini lyhyemmin ja rajatummin, joten kysyin heiltä enemmän lisäkysymyksiä. Osa haastateltavista puolestaan lähti heti haastattelun alussa kertomaan laajasti omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Laajemmin vastanneiden haastateltavien kanssa moni haastattelurunkoni teema tuli käsiteltyä ilman, että nostin niitä itse haastattelijan roolissa ensin esiin. Tämä kertoi minulle, että haastattelurunkoon valitsemani teemat ovat tutkittavaan ilmiöön nähden relevantteja. Olin myös tietoinen siitä, että haastateltavilla saattaa olla muuta sellaista tutkimukselleni arvokasta tietoa, joka ei sisälly määrittelemiini haastatteluteemoihin. Kun kaikki haastatteluteemat oli käyty läpi, kysyin haastateltavilta, haluaisivatko he kertoa aiheesta vielä jotain muuta.

Haastattelukutsuuni vastasi kolmetoista diakoniatyöntekijää. Heistä yksi perui haastatteluun osallistumisen ennen sen toteuttamista. Tutkimukseeni haastattelin lopulta kahtatoista diakoniatyöntekijää – yhdeksää diakonia, joiden tutkintonimike on sosionomi (AMK) ja kolmea diakonissaa, joiden tutkintonimike on sairaanhoitaja (AMK). Haastateltavilla saattoi olla lisäksi muuta koulutusta, kuten sosionomi ylempi AMK tai kognitiivisen lyhytterapeutin pätevyys. Kaksi haastateltavista toimi työpaikkansa johtavana diakoniatyöntekijänä. Jokaista haastattelemani diakoniatyöntekijää yhdisti työ paikallisseurakunnassa, asiakastyön tekeminen sekä oman työn kautta kertynyt kokemus ikääntyneiden ihmisten aikuisten lasten tai lastenlasten heihin kohdistamasta taloudellisesta väkivallasta. Käytän tässä tutkielmassa kaikista haastateltavista yhteistä nimitystä *diakoniatyöntekijä*.

Kaikki haastattelut toteutettiin etäyhteyksillä Microsoft Teams -viestintäalustalla. Ensimmäisen haastattelun tein lokakuussa 2024. Loput haastatteluista tein kesä-, heinä- ja elokuussa 2025. Haastattelurunko muokkaantui ensimmäisen haastattelun jälkeen lopulliseen muotoonsa. Lyhyin haastattelu kesti noin 35 minuuttia ja pisin noin 70 minuuttia. Keskiarvo haastattelujen pituudelle oli 56 minuuttia. Haastattelut tallennettiin videotallenteina omille tietokoneilleni sekä Turun yliopiston opiskelijoiden verkkokansioon. Sekä tietokoneeni että verkkokansio ovat vain minun käytössäni ja suojattu salasanoin. Videotallenteet hävitin, kun aineiston litteraatti eli tekstimuotoinen versio valmistui. Litteroidun aineiston tuhoon tutkielman valmistuttua. Informoin haastattelun aluksi jokaista haastateltavaa tutkimusaineiston säilyttämiseen ja hävittämiseen liittyvistä asioista sekä haastattelun luottamuksellisuudesta ja tutkittavien sekä heidän haastatteluiden aikana mainitsemiensa asiakkaidensa anonymiteetin säilyttämisestä. Muistutin heitä ennen haastattelun aloittamista siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja kerroin, että haastattelu voidaan tarvittaessa keskeyttää.

Haastattelemani diakoniatyöntekijät työskentelevät ympäri Suomea erikokoisissa kunnissa ja niissä toimivissa erikokoisissa seurakunnissa. He ovat valmistuneet ammatteihinsa eri aikoihin ja työskennelleet diakoniatyöntekijöinä vaihtelevan määrän vuosia. Haastateltavien joukkoon kuuluu sekä vasta muutaman vuoden työssään toimineita diakoniatyöntekijöitä että diakoniatyöntekijöitä, joilla on vuosikymmenien työkokemus alalta. Osa haastateltavista kertoi haastatteluissa asiakkaista, joiden kanssa he työskentelivät joitakin vuosia sitten, kun taas osa kertoi asiakkaista, joiden kanssa he työskentelivät haastattelun tekohetkellä. Koen tutkimusaineiston rikkaudeksi sen, että diakoniatyöntekijät tuottivat siihen tietoa sekä

aktiivisista että jo päättäneistä asiakassuhteista. Asiakkuuksien ollessa aktiivisia haastatteluhetkellä haastateltavat diakoniatyöntekijät pystyivät kuvaamaan asiakkaiden tilanteita ja heidän kanssaan tehtävää työskentelyä varsin tarkasti. Menneitä asiakastapauksia haastatteluissa muistelleet työntekijät eivät välttämättä muistaneet yhtä paljon asiakastapauksiin liittyviä yksityiskohtia, mutta he pystyivät vuorostaan kuvaamaan asiakkaiden kanssaan tekemäänsä työskentelyä työskentelyn alusta sen loppuun. Aineiston kannalta hedelmälliseksi koen myös sen, että tutkimukseen osallistui diakoniatyöntekijöitä sekä pieniltä paikkakunnilta että suuremmista kaupungeista.

Haastattelujen toteuttamisen jälkeen litteroin haastatteluaineiston eli muunsin sen tekstimuotoon. Aineiston litteroinnissa on oleellista arvioida, kuinka tarkka litterointi on oman tutkimustehtävän ja tutkimusmetodien kannalta tarkoituksenmukainen. (Ruusuvuori, 2010, 424–425.) Koska olen tutkimuksessa kiinnostunut diakoniatyöntekijöiden haastatteluissa tuottaman puheen sisällöstä, enkä puhetavoista tai haastattelun vuorovaikutustilanteesta itsestään, en litteroinut esimerkiksi puheen äänenpainotuksia, huokauksia tai naurua. Litterointi vaatii tutkijalta tulkintaa ja sitä voidaankin pitää ensimmäisenä aineiston analyysin vaiheena. Aineisto rakentuu litteroinnin aikana tutkijan tekemien havaintojen ja valintojen kautta (Ruusuvuori, 2010, 427–428; Nikander, 2010, 433). Litterointia tehdessäni tarkastelin videotallennuksia tutkimuskysymysteni näkökulmasta ja muodostin aineistosta alustavia havaintoja. Samalla päätin jättää litteroimatta sellaisia osia haastatteluista, joissa haastateltavat puhuivat asioista, jotka eivät ole tutkimustehtäväni kannalta merkityksellisiä. Diakoniatyöntekijät kertoivat haastatteluissa esimerkiksi jonkin verran myös sellaisesta taloudellisesta väkivallasta, jota ikääntyneisiin ihmisiin kohdistivat ikääntyneen puoliso, ystävä, naapuri tai joku hänelle tuntematon ihminen. Tällaisen selkeästi tutkimusaiheeni ohi menevän puheen jätin litteroimatta. Lisäksi jos puheessa toistui sama sana kaksi kertaa peräkkäin, litteroin sanan vain kerran.

Pyrin jo haastattelutilanteessa minimoimaan tunnistetietojen määrän aineistossani.

Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että puhuimme haastatteluissa diakoniatyöntekijöiden asiakasesimerkkien asiakkaista käyttämättä ollenkaan heidän nimiään. Litteroinnin aikana anonymisoin aineiston. Poistin aineistosta suorat tunnistetiedot, kuten haastateltavien nimet. Epäsuorat tunnistetiedot, kuten esimerkiksi paikkakuntien nimet muutin yleisemmälle tasolle eli kategorisoin. (Ranta & Kuula-Luumi, 2017, 418–419.) Kategorisointi näyttää haastatteluaineistossani käytännössä esimerkiksi tältä:

D: Se lähtee yleensä siitä et on ollu vaikeuksia käyttää pankkipalveluita kun pankkipalvelut on siirtyny täältä [pienemmästä kunnasta] [suurempaan kaupunkiin], ihan semmoiset fyysiset pankkipalvelut ja sen kautta on tullu nää verkkopankkihommot.

Kategorisointi on merkitty aineistoon hakasulkeita käyttämällä. D kuvaa haastateltua diakoniatyöntekijää ja H haastattelijaa eli minua. Litteroidun tutkimusaineiston pituus on 162 sivua käytettäessä fonttia Times New Roman, fonttikokoa 12 ja riviväliä 1,5.

4.4 Haastattelijan rooli

Haastatteluaineisto muodostuu haastattelutilanteen vuorovaikutuksessa kysymyksistä, vastauksista ja vastausten kuulluksi kuittaamisen puheenvuoroista. Haastattelija on merkittävässä roolissa aineiston muodostumisessa. Tämä tulee pitää mielessä aineistoa analysoitaessa. (Ruusuvuori & Tiittula, 2017.) Tämän vuoksi haastateltavien vastausten lisäksi on tärkeää litteroida myös haastattelijan puhe ja huomioida sen vaikutus haastatteluaineistoon.

Tätä tutkielmaa varten tekemäni haastattelut ovat ensimmäisiä tekemiäni tutkimushaastatteluita. Tutkijan ja haastattelijan roolissa toimimisen reflektointi ymmärretään kvalitatiivisessa tutkimuksessa aina olennaiseksi osaksi tutkimusentekoa, mutta erittäin tärkeältä se näyttyy minulle ensimmäistä haastatteluaineistoa kerätessäni ja käsitellessäni. Johanna Ruusuvuori ja Liisa Tiittula (2017) kuvaavat artikkelissaan erilaisten haastatteluesimerkkien keskusteluanalyttisen tarkastelun kautta haastattelutilanteiden ja -aineistojen rakentumista. Heidän mukaansa tyypilliseen haastattelun rakenteeseen kuuluu haastattelijan kysymys, haastateltavan vastaus ja haastattelijan kuittaus siitä, että hän on kuullut vastauksen, sekä mahdollinen laajennus, jossa haastattelija laajentaa keskustelua.

Haastatteluni etenivät suurimmaksi osaksi Ruusuvuoren ja Tiittulan (2017) esittämän rakenteen mukaisesti. Kysyin kysymyksiä, joihin haastateltavat vastasivat ja sitten kuittasin vastauksen kuulluksi tai ymmärretyksi. Useimmiten tämä tapahtui sanomalla esimerkiksi ”joo” tai ”niin” tai sanottomasti nyökkäämällä. Myös haastateltavan vastauksen ytimen toistaminen toimi kuittauksena siitä, että olen ymmärtänyt hänen kertomansa. Tilanteissa, joissa haastateltava diakoniatyöntekijä vaikutti epäröivän vastaustaan tai sen relevanssia tutkimukselle, kommentoin lisäksi vastauksen niin sanottua laatua. Alla olevassa esimerkissä

sekä pyrin vakuuttamaan haastateltavaa siitä, että haluan kuulla hänen pohdintaansa aiheesta että kuitenkin hänen kertomansa ymmärretyksi toistamalla hänen esittämänsä näkemyksen. Litteraatissa D tarkoittaa haastateltavaa diakoniatyöntekijää ja H haastattelijaa eli minua.

D: ((poistettu osa pitkää vastausta)) Et sit me ajatellaan, et kun me ei avusteta, niin tavallaan se ihminen tulee semmoiseen pattiilanteeseen et sen on jotenkin toimittava siinä. Et sit myydä pois tai mitä se sit onkin. Se on myöskin sellaista, miten mä sen sanoisin... Et me annetaan turhaa tekohengitystä siinä, et ne asiat vaan pitkittyy. Nyt mä en kyl vastannu sun kysymykseen.

H: Ei kun ihan hyvää pohdintaa. Et pitäis päästä siihen juurisyyhyn eikä just tätä tekohengitystä antaa.

Ruusuvuoren ja Tiittulan (2017) mukaan tutkimushaastatteluille annetuissa ohjeissa korostetaan tavallisesti haastattelijan neutraalia asemaa. Heidän mukaansa neutraalius voi kuitenkin käytännössä osoittautua haastavaksi esimerkiksi tilanteessa, jossa haastateltava vastaa lyhyesti ja häntä pitää johdatella keskustelemaan kysytystä aiheesta laajemmin. Neutraalius voidaan heidän mukaansa joissain tilanteissa tulkita myös haastateltavan vastauksen ymmärtämättömyydeksi. Omissa haastatteluissani epäonnistuin neutraaliudessa erityisesti haastatteluiden loppupuolella. Haastattelurunkoni viimeisessä määritellyssä teemassa pyydän haastateltavia ideoimaan palveluita tai yhteiskunnallisia muutoksia, joilla taloudellista väkivaltaa lapsensa tai lapsenlapsensa taholta kokeneiden ikääntyneiden tilanteita voitaisiin parantaa. Moni haastattelemani diakoniatyöntekijä kuvasi palvelujärjestelmässä ja sosiaalipolitiikassa näkemiään epäkohtia. Haastattelutilanteessa tuntui tällaisissa yhteyksissä luontevalta esimerkiksi kommentoida olevani samaa mieltä diakoniatyöntekijän kanssa – olenhan sosiaalityön opiskelijana sekä oppinut paljon sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmään sekä politiikkaan liittyvistä aiheista, työskennellyt harjoittelujaksojeni aikana itse sosiaalityön kentällä sekä tarkastellut tutkimusaiheeseeni liittyviä asioita ennen aineistonkeruuta. Omien näkemyksieni ajoittainen esille tuominen haastattelutilanteessa rikkoi neutraalisuuden periaatetta, mutta toisaalta koen kommenttini syventäneen keskustelua aiheesta. Seuraavan esimerkin diakoniatyöntekijä aloittaa ideoimisteemaan vastaamisen kertomalla, että lähtisi liikkeelle taloudellisen väkivallan ennaltaehkäisystä. Sen jälkeen hän puhuu pitkään palvelujen saavutettavuudesta ja matalan kynnyksen palvelujen tärkeydestä. Tämän jälkeen hän varmistaa minulta vastauksensa laadukkuuden.

D: Saitko tästä mitään järkevää vastausta?

H: Sain. Joo, sain. Mä oon miettinyt tota ihan samaa, varsinkin tota ennaltaehkäisyn näkökulmaa, et ne ei sit menis siihen että sitten sieltä tulee niitä perintäkirjeitä ja muita. Et olis ihan tosi tärkeätä että olisi esimerkiksi ihan vaan sellainen paikka mihin voisi mennä niiden sun laskujen kanssa ja sitten joku auttais sua käyttää sitä verkkopankkia ja--

D: ((keskeyttää)) Kyllä. Ja sit tää digisyrjäytyminen on mun mielestä mielenkiintoinen käsite ja ilmiö mistä ei kauheasti lopulta puhuta ((vastaus jatkuu aiheesta))

Omassa puheenvuorossani viittaan aikaisemmin haastattelussa haastateltavan esiin tuomaan asiaan, perintäkirjeisiin, ja kerron myös itse ajattelevani ennaltaehkäisyn olevan tärkeää, ettei esimerkiksi perintään jouduttaisi. Jatkan haastateltavan pohdintaa matalan kynnyksen palvelujen tärkeydestä antamalla esimerkin palvelusta, johon ikääntynyt voisi tulla maksamaan laskunsa. Tämä saa haastateltavan puhumaan digisyrjäytymisestä – aiheesta, jota ei ennen tätä oltu haastattelussa mainittu. Hän siis yhtyy esittämäni oletukseeni siitä, että ikääntyneillä saattaa olla vaikeuksia asioida verkossa ja alkaa kertomaan aiheesta. On tietenkin mahdollista, että haastateltava olisi ottanut digisyrjäytymisen puheeksi myös ilman edellä esitettyä keskustelunkulkua.

Haastattelijan tekemät oletukset ja keskustelun suuntaaminen erilaisiin aiheisiin vaikuttavat haastatteluaineiston muodostumiseen. On kuitenkin tärkeää huomioda, että se, että haastatteliija tuo haastattelutilanteessa esiin jonkun oman oletuksensa, ei automaattisesti tarkoita sitä, että tuo oletamus määrittäisi haastatteluaineistossa merkitykselliseksi. Haastateltavalla on myös mahdollisuus kieltää haastattelijan oletamus. (Ruusuvuori & Tiittula, 2017.) Alla olevassa esimerkissä diakoniatyöntekijä esittää idean ikääntyneille suunnatusta ”tukikoulusta” osana taloudellisen väkivallan kitkemistä. Olen tässä lyhentänyt pitkää vastausta luettavuuden helpottamiseksi.

D: Mutta voisko, sit mä aattelen että onko se sitten myöhästä, et jos olis tämmönen vanhusten tukikoulu? ((poistettu osa vastauksesta)) Ehkä utopistinen ajatus että tämmöstä vois järjestää, mutta saahan sitä kaikkea unelmoida.

H: Niinpä. Ihan mun mielest hyvä. Tai sit esim joku ryhmäki jos olis jollai alueella huomataa et on paljon tällasii tapausii nii ihan sellast vertaistukee ja--

D: ((keskeyttää)) Vertaistukee tai sitten ihan niin et se on luennoitu koska sitten taas monilla on vaikee avautua ryhmässä siitä omasta tilanteestaan.

H: Niinpä.

Haastattelijan idea ikääntyneille suunnatusta tukikoulusta vei ajatukseni muuhun monta ikääntynyttä kerralla tavoittavaan palveluun ja sitä kautta vertaistuellisiin ryhmiin. Haastateltavan näkemyksen mukaan vertaistuki ei ole monille toimiva tuki ja hän keskeyttää puheenvuoroni ilmaistakseen tämän. Vahvistan ymmärtäneeni haastateltavan argumentin sanomalla ”niinpä”, eikä vertaistuesta puhuta haastattelun aikana tämän enempää.

Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen (1995, 77) mukaan haastattelijan tulisi olla puolueeton ja välttää mielipiteensä osoittamista, väittelyä ja vastausten hämmästelyä. Tähän en omassa suorituksessani kyennyt. Hirsjärvi ja Hurme (1995, 78) toteavat kuitenkin Ruusuvuoren ja Tiittulan (2017) tapaan, että tällainen objektiivisuus on joissain tilanteissa vaikeaa tai jopa mahdotonta. Jos voisin nyt tehdä haastattelut uudestaan kaiken litteraatin käsitellystä saavuttaneeni jälkiviisauden avulla, luulen, että neutraalissa tutkijan roolissa olisi helpompi pysyä. Koen, että omien näkemysteni esille tuomiseen ideointiteemasta keskusteltaessa johti pitkälti se, että koen tehneeni sekä opinnoissani että aikaisemman työkokemukseni puitteissa samantyylistä pohdintaa sosiaali- ja terveystaloustieteiden toimivuudesta ja toimimattomuudesta. Tämä haastattelun osuus tuntui keskustelutilanteena samankaltaiselta kuin minulle tutut sosiaalityöntekijöiden kahvitauot, joiden aikana keskustellaan erilaisista yhteiskunnallisista aiheista sosiaalityön ja sosiaalityön asiakkaiden näkökulmasta. En usko, että olisin tuonut omia näkemyksiäni ainakaan yhtä selkeästi esille haastattelutilanteissa, jos olisin haastatellut ikääntyneitä taloudellista väkivaltaa kokevia ihmisiä. Keskustelun dynamiikka olisi ollut erilainen ja tarkastelussa olisivat olleet ikääntyneiden näkemykset palveluista, siis asiakasnäkökulma.

Olen tässä luvussa kuvannut esimerkkilainauksen avulla sitä vuorovaikutuksellista prosessia, jossa tämän tutkimuksen aineisto on tuotettu. Tutkimustyön läpinäkyvä raportointi ja oman työn kriittinen tarkastelu tutkimuksen eri vaiheissa on tärkeää tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa (Aaltio & Puusa, 2020).

4.5 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Olen valinnut tämän tutkimuksen analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Sisällönanalyysi on yleinen kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmä. Se on prosessi, jonka avulla tutkimusaineiston sisältämä tieto järjestetään selkeään, tutkimuskohdetta kuvaavaan muotoon, josta tutkijan on mahdollista tehdä johtopäätöksiä. Analyysissä empiirisestä aineistosta siis liikutaan kohti laajempaa ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. (Puusa, 2020, 148–149; Tuomi & Sarajärvi, 2009, 108.) Aineistolähtöisyydellä tarkoitetaan sitä, että analyysia eivät ohjaa olemassa olevat teoriat, vaan analyysi pohjautuu täysin tutkimusaineistoon (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 95–96). Valitsin tutkimukseni analyysimenetelmäksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin, koska se mahdollistaa tutkimuskysymyksiini vastaamisen tutkimukselle tarkoituksenmukaisella tavalla, diakoniatyöntekijöitä haastatteleamalla muodostamani aineiston perusteella.

Sisällönanalyysiin kuuluu monta, usein limittäistä vaihetta. Kuvaan tässä luvussa analyysin etenemistä ja havainnollistan analyysintekoa taulukoiden avulla. Analyysin perusteellinen kuvaus lisää tutkimuksen läpinäkyvyyttä ja antaa sen lukijoille paremmat mahdollisuudet arvioida tutkimuksen onnistuneisuutta (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 141).

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on aineiston litterointi eli tämän tutkimuksen kontekstissa videomuotoisen haastatteluaineiston muuntaminen tekstimuotoon. Litterointiin liittyviä valintoja olen kuvannut tutkielman luvussa 4.3. Litteroinnin aikana ja sen jälkeen tutustuin tutkimusaineistoon kuuntelemalla ja lukemalla haastattelut läpi moneen kertaan. Tätä analyysin vaihetta kutsutaan aineiston sisältöön perehtymiseksi (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 109). Kirjoitin perehtymisvaiheessa ylös erilaisia mieleeni tulleita ajatuksia ja kysymyksiä. Koen muistiinpanojen tekemisen tukeneen ainakin itselleni laajalta tuntuneen, 162-sivuisen aineiston hahmottamista ja myös seuraavien analyysivaiheiden työskentelyä. Syvällinen tutustuminen aineistooni auttoi minua myös hiomaan tutkimuskysymykset lopulliseen kielelliseen muotoonsa, vaikei varsinainen tutkimustehtävä enää tässä tutkimuksen vaiheessa muuttanutkaan.

Kun aineisto alkoi tuntua tutummalta ja ymmärrettävämmältä, siirryin analyysin seuraavaan vaiheeseen eli aloin pelkistää tutkimusaineistoa. Pelkistämisessä aineistosta etsitään tutkimuskysymysten kannalta oleellista tekstiä, josta sitten luodaan tiiviitä, pelkistettyjä

ilmauksia. Pelkistäminen tekee aineistosta helpommin käsiteltävän. (Puusa, 2020, 152; Tuomi & Sarajärvi, 109–110.) Toteutin pelkistämisen kahdessa osassa. Ensimmäisellä käsittelykerralla keskityin ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni eli etsin aineistosta kohtia, joissa diakoniatyöntekijät tuottivat tietoa taloudellisen väkivallan vaikutuksista heidän ikääntyneiden asiakkaidensa hyvinvointiin. Toisella lukukerralla tarkastelin aineistoa toisen tutkimuskysymyksen näkökulmasta eli etsin siitä kohtia, joissa diakoniatyöntekijät kuvasivat taloudellista väkivaltaa kokevien asiakkaiden kanssa tehtävän auttamistyön heissä herättämiä ajatuksia. Keräsin tutkimuskysymysten kannalta relevantit kohdat erilliseen Word-tiedostoon ja loin niitä kuvaavat pelkistetyt ilmaisut.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä.

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
"Sitten siinä käy niin, että se ikäihminen on siinä tilanteessa, että no mulla jää nyt lääkkeitä ostamatta, kun mä oon antanu sulle vaikka sen kaks sataa euroa rahaa."	Ei rahaa lääkkeisiin.
"Me tehdään onnittelukäynti, kun he täyttää 85, niin sehän on semmoinen oiva tilaisuus sitte, koska suurin osa heistä kun ottaa heihin yhteyttä niin toivottaa tervetulleeksi et juu juu, ehdottomasti saa tulla käymään, niin siinä sitte samalla lähtee sitä vähän kyselymään, että miten sä pärjää ja kuka sun asiat hoitaa."	Onnittelukäynti on diakoniatyöntekijälle tilaisuus selvittää, tarvitseeko ikääntynyt tukea.

Aineiston pelkistämisen jälkeen analyysi etenee ryhmittelyyn eli klusterointiin.

Klusteroinnissa tutkija arvioi pelkistettyjen ilmausten eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia ja muodostaa niiden perusteella alaluokkia. Tästä edetään aineiston käsitteellistämiseen eli abstrahointiin. Abstrahoinnissa tutkija tulkitsee, mikä tieto on tutkimustehtävän kannalta olennaista ja luo sen perusteella teoreettisia käsitteitä. Alaluokista yhdistyy yläluokkia ja yläluokista pääluokkia. Lopuksi pääluokkia kuvaamaan luodaan yhdistävä luokka. (Tuomi & Sarajärvi, 2009, 110–113.) Klusterointi ja abstrahointi olivat työläs, mutta antoisa analyysivaihe. Käytin tässä vaiheessa työvälineinä pelkistettyjen ilmausten värikoodaamista Word-tiedostoissa sekä paperille tekemiäni ajatuskarttamaisia hahmotelmia mahdollisista ylä- ja pääluokista. Listasin tässä analyysin vaiheessa myös luokkia kuvaavia alkuperäisilmauksia, joiden avulla tulen havainnollistamaan analyysiä tutkielman tuloslukuissa.

Analyysissä jaoin taloudellisen väkivallan vaikutukset sitä kokevien ikääntyneiden hyvinvointiin neljään pääluokkaan, *taloudellisiin vaikutuksiin, fyysisiin vaikutuksiin,*

psykkisiin vaikutuksiin ja taloudellisiin vaikutuksiin. Näistä pääluokista jokainen koostuu kahdesta yläluokasta. Diakoniatyöntekijöiden näkemykset taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamisesta puolestaan liittyivät kolmeen eri auttamisen ulottuvuuteen, joita kuvaamaan muodostin pääluokat *diakoniatyöntekijän ammattitaito, palvelujärjestelmä ja yhteiskunta ja kulttuurit ja asenteet.* Analyysin tulokset avaan tutkielman luvuissa 5 ja 6.

Taulukko 2. Esimerkki aineiston abstrahoinnista.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Perustarpeiden tyydyttämisen vaikeus Taloudellisen tuen tarve Ei varaa tehdä mielekkäitä asioita	Vähävaraisuus	Taloudelliset vaikutukset
Taloudellisen tilanteen sekavuus Omaisuuuden menetys Luottotietojen menetys Velkaantuminen	Taloudellisen tilanteen kriisiytyminen	

Taulukko 3. Analyysin yläluokat, pääluokat ja yhdistävät luokat.

Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Vähävaraisuus Taloudellisen tilanteen kriisiytyminen	Taloudelliset vaikutukset	Taloudellisen väkivallan vaikutukset sitä kokevien ikääntyneiden hyvinvointiin
Vaikutukset fyysiseen terveyteen Vaikutukset kotiin	Fyysiset vaikutukset	
Mielen pahoinvointi Itsensä toteuttamisen vaikeudet	Psyykkiset vaikutukset	
Vaikutukset perhesuhteisiin Sosiaalinen eristäytyminen	Sosiaaliset vaikutukset	
Asiakastyöosaaminen Diakoniatyöntekijän rooli auttamisjärjestelmässä Ymmärrys taloudellisesta väkivallasta	Diakoniatyöntekijän ammattitaito	Taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamisen ulottuvuudet diakoniatyöntekijöiden näkökulmasta
Palvelujärjestelmän toimivuus Sosiaalipoliittinen toimintaympäristö	Palvelujärjestelmä ja yhteiskunta	
Stigma Tavat suhtautua rahaan, perheeseen ja elämän haasteisiin	Kulttuurit ja asenteet	

4.6 Tutkimusetiikka

Noudatan pro gradu -tutkielmaa tehdessäni Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) määrittelemiä ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisiä periaatteita (TENK, 2019) sekä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä (HTK). Vuonna 2023 julkaistussa HTK-ohjeessa hyvän tieteellisen käytännön periaatteiksi asetetaan luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Hyvästä tieteellisestä käytännöstä tulee huolehtia koko tutkimuksen ajan tutkimuksen ideoinnista sen julkaisuun ja vaikutuksiin. Luotettavuuden periaatteeseen sisältyy tieteellisen toiminnan laadun varmistaminen. Rehellisyysperiaate puolestaan peräänkuuluttaa tutkijalta avoimuutta, oikeudenmukaisuutta, puolueettomuutta ja rehellisyyttä tieteellisen toiminnan eri vaiheissa. (TENK, 2023.) Raportoin tutkielmassa tutkimukseni eri vaiheet avoimesti ja rehellisesti. Pyrin parantamaan tutkimukseni luotettavuutta muun muassa tutustumalla laajasti tutkimusaiheittani koskevaan kirjallisuuteen, kuvaamalla tekemäni sisällönanalyysin vaiheet ja havainnollistamalla niitä taulukoiden avulla luvussa 4.5 sekä reflektoidulla kriittisesti tutkijana tekemieni valintojen mahdollisia vaikutuksia tutkimustuloksiin esimerkiksi tarkastelemalla omaa rooliani haastatteluaineiston rakentumisessa tutkielman luvussa 4.4.

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisten periaatteiden (TENK, 2019) mukaisesti kunnioitan tutkimukseen osallistuneiden diakoniatyöntekijöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Olen informoinut tutkimukseen osallistuvia henkilöitä tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä siitä, että tutkimukseen osallistumisesta voi vetäytyä. Kävin haastateltavien kanssa läpi tutkimuseettiset asiat läpi ennen varsinaisen haastattelun aloittamista ja kysyin, onko haastateltavilla niistä kysyttävää. Haastattelun lopuksi kehoitin haastateltavia olemaan yhteydessä minuun sähköpostitse, mikäli he haluavat kertoa minulle lisää jostain haastattelun temasta tai heillä on kysymyksiä tutkimuksesta. Ks. liitteet.

Tutkimuksen aikana kerääntyneiden henkilötietojen käsittelyn on oltava suunnitelmallista ja tutkimukseen osallistuneiden ja tutkimusaineistossa esiintyvien henkilöiden yksityisyyttä tulee suojella (TENK, 2019). Luottamuksellisuus ja tunnistamattomuus tulevat erityisen tärkeiksi, kun tutkimuksen aihe on sensitiivinen, kuten tämän tutkimuksen kohdalla. Haastattelujen videotallenteita ja litteraatteja on säilytetty kahdella omalla tietokoneellani sekä varmuuskopiona Turun yliopiston opiskelijan verkkokansiossani. Kaikki kolme ovat salasanojen takana ja vain minun käytössäni. Videotallenteet tuhosin aineiston litteraattien

valmistuttua. Litteraatit on anonymisoitu luvussa 4.3. kuvaamalla tavalla ja ne tuhoataan tutkielman valmistuttua. Litteroinnin aikana kategorisoitujen tietojen, kuten paikannimien lisäksi epäsuoria tunnistetietoja ovat myös ”sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset tiedot, joiden määrä ja tarkkuus voivat yhdistettynä mahdollistaa henkilön yksiselitteisen tunnistamisen” (Ranta & Kuula-Luumi, 2017, 418). Tutkimusaineistossani diakoniatyöntekijöiden kuvaamat taloudellista väkivaltaa kokevien asiakkaiden elämän sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset tiedot ovat tutkimustehtäväni kannalta keskeisiä, eikä niitä voida poistaa tutkimusaineistosta (ks. em., 420–422). Minimoin tunnistusriskin tutkimusta raportoidessani. En tutkielmassa numeroi haastateltavia diakoniatyöntekijöitä aineistositaattien yhteydessä, enkä käsittele mitään haastatteluaineistossa kuvatuista asiakastapauksista kokonaisuutena. Olen informoinut haastateltavia aineiston säilyttämiseen ja anonymisointiin liittyvistä asioista haastattelukutsussa sekä haastattelutilanteen aluksi.

Tutkijan on arvioitava, pyrittävä minimoimaan ja kannettava vastuu tutkimuksen mahdollisista haitoista tieteellisen toiminnan alusta sen loppuun (TENK, 2019; TENK, 2023). Tutkimukseeni osallistuneet diakoniatyöntekijät eivät ole haastattelutilanteissa tai niiden jälkeen ilmaisseet tutkimukseen osallistumisen aiheuttaneen heille minkäänlaista haittaa. Päinvastoin usea haastatteleman diakoniatyöntekijä kertoi haastatteluun osallistumisen olleen mielekästä – se antoi mahdollisuuden puhua omasta työstään, reflektoida asiakastyön tekemistä sekä osallistua tutkimukseen, jossa käsitellään heidän mielestään tärkeää ja mielenkiintoista aihetta.

5 Taloudellisen väkivallan vaikutukset ikääntyneiden hyvinvointiin

Tässä luvussa tarkastelen tutkimusaineiston analyysissä muodostunutta käsitystä taloudellisen väkivallan vaikutuksista sitä kokevien ikääntyneiden hyvinvointiin, eli vastaan tämän tutkimuksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Tutkimukseni perusteella taloudellisen väkivallan vaikutukset ikääntyneisiin ovat moninaisia ja liittyvät toisiinsa eri tavoin. Yksilöt ja ihmissuhteet ovat erilaisia ja taloudellisen väkivallan kokemukset kirjavia. Nostan tässä luvussa esiin monia mahdollisia ja analyysini perusteella yleisiä taloudellisen väkivallan vaikutuksia, en esitä, että jokainen taloudellista väkivaltaa kokenut ikääntynyt samaistuisi niistä kaikkiin. Analyysissäni taloudellisen väkivallan vaikutukset jakautuivat taloudellisiin, fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin vaikutuksiin.

Havainnollistan tutkielman tässä ja seuraavassa luvussa tutkimustuloksiani aineistositaattien avulla. Olen tutkielman luettavuutta helpottaakseni poistanut aineistositaateista puheen sisällön kannalta merkityksettömiä ilmauksia, kuten ”niinku” ja ”tai sillee”. Lisäksi olen lyhentänyt osaa aineistositaateista poistamalla niistä puheen sanoman kannalta merkityksettömiä, esimerkiksi jo sanottua toistavia lauseita. Lyhennykset on tehty huolellisesti, etteivät ne vaikuta aineiston tulkintaan ja merkitty sitaatteihin kahdella viivalla (- -).

5.1 Taloudelliset vaikutukset

Taloudellinen väkivalta vaikuttaa tutkimuksen perusteella sitä kokevien ikääntyneiden taloudelliseen hyvinvointiin aiheuttamalla vähävaraisuutta sekä ikääntyneiden taloudellisten tilanteiden kriisiytymistä.

5.1.1 Vähävaraisuus

Taloudellinen väkivalta johtaa usein sitä kokevien ikääntyneiden vähävaraisuuteen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ikääntyneet ovat taloudellisen tuen tarpeessa, heillä on vaikeuksia tyydyttää omat perustarpeensa, eikä heillä ole varaa tehdä itselleen mielekkäitä asioita. Oman aikuisen lapsen tai lapsenlapsen ikääntyneeseen kohdistama taloudellinen väkivalta johtaa haastattelemieni diakoniatyöntekijöiden mukaan tyypillisesti tilanteisiin, joissa ikääntyneellä vanhemmalla ei ole varaa ostaa itselleen ruokaa tai lääkkeitä. Myös vesi-

ja sähkölaskujen sekä vuokran maksamisessa voi olla haasteita, eikä liikkumiseen, siis polttoaineeseen tai julkisen liikenteen lippuihin, usein ole varaa.

Mut kyllähän se näkyy sitte, et ihminen saattaa joutuu sit ahdinkoon, et ei oo varaa ostaa niitä lääkkeitä apteekista tai ostaa ruokaa. Joskus jopa niin, et ei pysty vuokraa maksamaan ihan kokonaan tai muita laskuja. Mut enemmän varmaan näkyy, et ne lääkkeet ja ruoka, niihin ei oo sit sitä rahaa.

Ikääntynyt tarvitsee tällöin taloudellista tukea selviytyäkseen. Diakoniatyöntekijät kohtaavatkin taloudellista väkivaltaa kokevan ikääntyneen aineiston perusteella ensimmäisen kerran todennäköisimmin, kun he hakevat diakoniatyöstä taloudellista avustusta, kuten ostokortteja tai hävikkiruokaa.

He käy ruokajaossa ja tiedän että käyvät hakemassa koulujen ylijäämäruokaa, kun ei ole varaa ostaa ruokaa. Ja meiltä saa kolme kertaa vuodessa ostokortin et sit he käyttää ne. Sit on sellanen ESR-kortti, mikä on Euroopan sosiaalirahaston ostokortti. Onkohan se nyt neljä kertaa vuodessa ollu jaossa. Se on jatkumo sille ku oli joskus niitä jauhopusseja ja semmoisii ruokakasseja niin tää on nyt ostokortti. Niin he hyödyntää sitten kaikkee tällaista.

Tutkimukseni vahvistaa ikääntyneiden osalta ilmiön aiemmissa, parisuhdeväkivallan kontekstissa tehdyissä tutkimuksissa havaittuja taloudellisen väkivallan vaikutuksia, kuten väkivallan kokijan tuentarpeen ja perustarpeiden tyydyttämisen vaikeudet (Haeseler, 2013; Mellar ym., 2024; Sharp, 2008). Vähävaraisuus näkyy myös siinä, ettei ikääntyneillä taloudellisen väkivallan kokijoilla usein ole mahdollisuutta tehdä itselleen mielekkäitä asioita, kuten esimerkiksi käydä kampaajalla tai teatterissa, koska heillä ei ole siihen varaa.

5.1.2 Taloudellisen tilanteen kriisiytyminen

Taloudellinen väkivalta voi johtaa ikääntyneen taloudellisen tilanteen kriisiytymiseen. Kriisiytymiseen voi liittyä esimerkiksi taloudellisen tilanteen sekavuutta, säästöjen ja fyysisen omaisuuden sekä luottotietojen menettämistä ja velkaantumista. Taloudellista väkivaltaa ikääntyneeseen kohdistava lapsi tai lapsenlapsi saattaa esimerkiksi tehdä ostoksia ikääntyneen pankkitunnuksilla tai ottaa lainaa hänen nimiinsä. Joskus voi kestää pitkäänkin, että tämäntyyppinen taloudellinen väkivalta paljastuu ikääntyneelle. Yksi haastatelluista diakoniatyöntekijöistä kertoi tapauksesta, jossa hänen ikääntyneen asiakkaansa sekavan

taloudellisen tilanteen ja toimeen tulemisen vaikeuksien taustalta paljastui asiakkaan tyttären häneen kohdistama taloudellinen väkivalta:

Hän pikkuhiljaa rupesi olemaan yhteydessä, et tässä on jotain... et laskui vaan tulee, hän ei tiedä mitä tää on. Sit mä rupesin selvittämään sitä hänen kanssaan. Menin kotikäynnille. Mä rupesin selvittämään sitä, et miten laskut pystyy maksaa, mitä maksuja ja mitä etuuksia, mitä palveluita, ja sellaista kokonaiskuva. Sit selviskin et hän on antanu hänen pankkitunnukset hänen tyttärelleen. - - Niit velkoja oli melkein 20 tuhatta euroa, se auto oli melkein 11 tuhatta euroa. Kaikenlaisia puhelimia ja vaatteita ja jotain vitamiineja, siis kaikenlaista, oli hankittu sit sillä.

Diakoniatyöntekijä selvitti asiakkaan tilannetta yhdessä asiakkaan ja velkaneuvonnan kanssa. Taloudellisen väkivallan selvittyä yhteistyöhön tulivat mukaan myös sosiaalityö ja terveydenhuolto. Ikääntynyt saattaa rahan lisäksi menettää myös muuta omaisuuttaan taloudellisen väkivallan seurauksena.

Jotkut myy omaisuuttansa ensin et jos on jotain mistä pystyy, niin pistää... Nää lapset saattaa myös varastaa tai he itse väkisin ilmottavat, että tää täytyy nyt myydä.

Taloudelliset vaikutukset ovat luonnollisestikin taloudelliselle väkivallalle tyypillisiä. Tutkimusaineistossani korostuivat vähävaraisuus ja taloudelliset kriisit, mutta on hyvä pitää mielessä, että taloudellista väkivaltaa – taloudellisen itsemääräämisen loukkaamista – voivat kokea myös varakkaat ikääntyneet, joiden kohdalla taloudellinen väkivalta ei todennäköisesti johda esimerkiksi diakonian ruoka-avun hakemiseen. Tämän tutkimuksen aineistossa tulee näkyviin sellainen taloudellinen väkivalta ja sellaiset taloudellisen väkivallan kokijat, joihin diakoniatyöntekijät ovat työssään törmänneet.

5.2 Fyysiset vaikutukset

5.2.1 Vaikutukset fyysiseen terveyteen

Taloudellinen väkivalta vaikuttaa tutkimuksen perusteella sekä sitä kokevien ikääntyneiden fyysiseen terveyteen että heidän kotiympäristöönsä. Taloudellisen väkivallan aiheuttama

vähävaraisuus heikentää usein ikääntyneen kykyä pitää huolta omasta terveydestään. Terveydestä huolehtiminen voi vaikeutua suoraan, kun ikääntyneen rahat eivät riitä lääkkeisiin tai lääkäri- ja hammaslääkärikäynteihin, tai epäsuoraan, kun ikääntyneellä ei ole varaa esimerkiksi käydä hierojalla tai syödä ravitsevaa ruokaa.

Se on tosi kokonaisvaltaista tietty, et kaikki terveysvaikutukset. Ethän sä mee lääkäriin. Poliklinikkamaksu on 68 euroa vai mitä se onkaan, niin sinne ei vaan mennä. Sit ihmiset on tosi sairaita ennen kuin ne oikeasti menee lääkäriin.

Poliklinikkamaksu nousi vuoden 2026 alussa 71,30 euroon (STM, 2026). Kyseessä on merkittävä raha köyhälle ihmiselle. On selvää, että ikääntynyt, joka joutuu tinkimään jopa syömisestä, ei terveydenhuollon asiakasmaksujen ollessa näin korkeita mene lääkäriin, ellei koe sen olevan aivan välttämätöntä. Joskus ikääntyneet yrittävät säästää rahaa, jolla huolehtia terveydestään ja hyvinvoinnistaan. Monesti tämä ei kuitenkaan taloudellista väkivaltaa kokiessa onnistu. Alla olevassa aineistositaatissa diakoniatyöntekijä kuvaa vakavasti sairaan ikääntyneen asiakkaansa yritystä päästä hierojalle:

Se, että äidillä on säästötili, pieni, mihin siirtää siitä eläkkeestä aina muutaman euron tai kymppin tai... ne on tosi pieniä summia, mut se on tarkoitus, et siel olisi semmoset pahan päivän varalle. Ja sit mä kerroinkin et hänellä on näitä sairauksia, niin hän puhuu et pääsis vaikka edes joskus esimerkiksi hierojalle, niin hän yrittää sinne sellaista tehdä. Mutta nyt hän esimerkiks näytti sitten sen pojan vierailun jälkeen, et tilillä oli euro rahaa, sano et kun sekin lypsettiin tyhjiin.

Taloudellisen väkivallan fyysisiä terveysvaikutuksia ovat myös väkivallan kokemiseen liittyvän psykologisen kuormituksen fyysinen oirehdinta ja taloudelliseen väkivaltaan liittyvän fyysisen väkivallan kokeminen. Diakoniatyöntekijät kuvasivat aineistossa havainneensa taloudellisen väkivallan aiheuttaneen ikääntyneissä väsymystä, unettomuutta, pahoinvointia ja sydämentykytyksiä. Nämä oireet liittyivät tutkimuksen perusteella erityisesti oman vaikean tilanteen ajatteluun, uhkaaviin tilanteisiin ja huoleen väkivallan tekijästä. Osa haastatelluista diakoniatyöntekijöistä tiesi tai epäili taloudelliseen väkivaltaan liittyvän myös fyysistä väkivaltaa, kuten tönimistä, lyömistä ja ikääntyneen liikkumisen rajoittamista. Fyysinen väkivalta liittyi aineistossa usein päihteiden käyttöön ja mielenterveyden ongelmiin. Taloudellisen ja fyysisen väkivallan käytön yhdistävät väkivallan tekijät olivat aineistossa poikkeuksetta miehiä ja kokijat heidän ikääntyneitä äitejään.

Sit siinä voidaan käydä jopa ihan käsiksi et on tämmöistä väkivallan uhkaa. Johtuuko sitte päihteistä vai mistä, ehkä ne vielä korostaa semmoista aggressiivista käyttäytymistä. Siinä tulee sellainen turvattomuuden tunne ja oikeesti sellainen väkivallan tilanne ja pelko. Ja niitä väkivaltatilanteita syntyy.
 - - Että maksat mulle sen ja tämän ja tuon ja annat rahaa tai mä hakkaan sut.

Fyysinen väkivalta toimii tutkimusaineiston perusteella ikääntyneiden omien lasten taholta kokeman taloudellisen väkivallan kontekstissa samaan tapaan, kuin parisuhdeväkivallan kontekstissa – kyseessä on fyysisen voiman käyttäminen rahallisen hyödyn saamiseksi (vrt. taloudellisen väkivallan pyörä: Sharp, 2008, 37).

5.2.2 Vaikutukset kotiin

Sen lisäksi, että taloudellinen väkivalta vaikuttaa sitä kokevan ikääntyneen fyysiseen terveyteen, vaikuttaa se myös ikääntyneen fyysiseen ympäristöön eli kotiin eri tavoin. Koti saattaa olla huonossa kunnossa sen vuoksi, ettei ikääntyneellä ole varaa ylläpitää tai korjata sitä tai siksi, että väkivallan tekijä on tuhonnut kotia. Yksi diakoniatyöntekijä kertoi haastattelussaan epäilevänsä kahden taloudellista väkivaltaa kokevan asiakkaansa talon olevan homeessa:

Kummankin huushollissa on varmaan hometta tai joku hässäkkä, koska heis on tosi semmoinen pistävä haju. Ja toinen ainakin, hän on sanonu, et ei hänellä oo varaa mitenkään korjata sitä taloaan missä hän asuu. Eikä myöskään se et hän möis sen, kun ei siitä saa mitään. Ehkä sen tontin arvon. Et se on aivan surkea. Niin onhan se pitkällinen taloudellinen väkivalta aiheuttanu sen, että ei pysty sitten esimerkiks niitä asumisolojaan parantamaan.

Taloudellinen väkivalta johtaa myös tilanteisiin, joissa ikääntyneet eivät voi tehdä itsenäisesti ja vapaasti asumiseensa ja kotiinsa liittyviä päätöksiä. Moni haastatelluista diakoniatyöntekijöistä kuvasi tilanteita, joissa ikääntyneen ihmisen aikuinen lapsi tai lapsenlapsi asui hänen luonaan ottamatta osaa talouden kuluihin. Tämän tutkimuksen perusteella kyse on yleensä äiti-poika-yhdistelmästä. Kun taloudellisen väkivallan käyttäjä asuu ikääntyneen kanssa samassa osoitteessa, voi ikääntynyt tuntea olevansa jumissa tietyssä talossa tai asunnossa, vaikka haluaisikin muuttaa itselleen paremmin toimivaan asumisratkaisuun tai vain asua omillaan. Kuten yllä esitetyn home-epäilyn tapauksessa,

asumiseen liittyviä ongelmia vaikeuttavat kotien huono kunto ja haastavat markkinat. Talon myydyksi saaminen on vaikeaa erityisesti syrjäseuduilla.

Samassa taloudessa väkivallan tekijöiden kanssa ikääntyneitä pitää kiinni myös väkivallan dynamiikka ja epäily siitä, selviäisikö väkivallan tekijä ilman ikääntynyttä. Kodista voi taloudellisen väkivallan myötä siis tulla ahdistava ja huonossa kunnossa oleva paikka, josta ei nähdä ulospääsyä, kuten alla olevat, eri asiakastapauksista kertovat aineistositaatit selkeästi osoittavat:

Tarve olis, tai halu olis äidillä muuttaa johonkin muuhun asuntoon, mutta sitä kykyä jättää poikaa sinne tai tehdä sitä liikettä ei kuitenkaan oo. Vähän se huoli pojan pärjäämisestä.

Sitten ihan talon kunnosta... Kaakelit pullistelevat pesuhuoneessa. Ovista on kahvat irti, kun poika on potkinut ovia. Tämmöistä. Se on hyvin konkreettista tämmöinen paha olo ja miten se näkyy ympäristössä.

5.3 Psyykkiset vaikutukset

Taloudellisen väkivallan psyykkisiä vaikutuksia tutkimusaineistosta löytyi runsaasti. Aineistosta muodostuivat alaluokat häpeän tunne, vaikutukset mielenterveyteen, stressi, henkisen väkivallan kokeminen, valinnanvapauden rajoitteet ja tyytymättömyys omaan elämään, joista ensimmäiset neljä yhdistyivät yläluokaksi mielen pahoinvointi ja viimeiset kaksi yläluokaksi itsensä toteuttamisen vaikeudet.

5.3.1 Mielen pahoinvointi

Taloudellisen väkivallan on aiemmassa tutkimuksessa havaittu vaikuttavan merkittävästi sitä kokevien ihmisten mielenterveyteen (mm. Mellar ym., 2024; Stylianou, 2018; Voth Schrag ym., 2019). Vaikutukset ikääntyneiden psyykkiseen hyvinvointiin korostuivat myös omassa tutkimuksessani. Kymmenen kahdestatoista haastattelemastani diakoniatyöntekijästä kertoi häpeän olevan taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden hyvinvointiin merkittävästi vaikuttava tunne. Häpeä on aineiston perusteella hyvin monitasoista – se yhdistyi diakoniatyöntekijöiden kuvailemissa asiakastapauksissa vaihtelevasti köyhyyteen, väkivallan

kokemiseen, omaan ja myös väkivaltaa tekevän lapsen tai lapsenlapsen tilanteeseen ja toimintaan sekä avun hakemiseen ja sen vastaanottamiseen. Häpeä saattaa juontaa juurensa pitkälle perheen historiaan.

Mä aattelen et häpeä on ehkä se ensimmäinen tunne. Jotenki häpeä siitä omasta vanhemmuudesta, että ei oo saanu sitä omaa lastaansa kannattelee omin jaloin.

Häpeään liittyy vahvasti syyllisyyden tunne. Syyllisyys voi kummuta ikääntyneen omista ajatuksista tai olla lähtöisin väkivallan tekijältä, joka syyttää ikääntynyttä vanhempaansa tai isovanhempaansa omasta huonosta tilanteestaan tai sanoo, että ikääntynyt ei välitä hänestä, ellei hän anna tälle rahaa. Tekijä voi myös uhata tehdä itsemurhan, jos ei saa ikääntyneeltä tavoittelemaansa rahaa. Syyllistäminen näyttyy taloudellisen ja henkisen väkivallan yhteisenä taktiikkana, jolla ikääntyneestä vanhemmasta tai isovanhemmasta emotionaalisesti kiristetään taloudellista hyötyä. Henkiseen väkivaltaan liittyy aineistossa myös ikääntyneen kunnioittamattomuus ja hänen halujensa huomiotta jättäminen. Alla kaksi eri haastatteluista poimittua esimerkkiä henkisen väkivallan ja taloudellisen väkivallan samanaikaisuudesta.

Sitte se toimii myös, että se hyväksikäyttäjä tavallaan veitsellä kääntää sitä ja syyllistää siitä, et kun sä et oo ollu, et oo hoitanu hyvin tai et oo ollu läsnä tai mitä tahansa. Ja sit tavallaan siinä syntyy sille hyväksikäytettävälle myös se, et täytyy jotenki, et vaikken haluais ja on pienet rahat, nii sit kuitenkin täytyy antaa, koska mä oon ollu niin huono äiti tai muuta.

Ja tää mummuki oli ymmärtäny tämä mun asiakas, että tää ei ole oikein, ja hän oli yrittäny puhua, mutta sitten se sano et ku hänelle tulee niin hirvee syyllisyys siitä ja sitten se poika alkaa sanomaan, että ku ei oikee nyt selviä ja tää on nyt kamalaa ja kukaan ei rakasta ja hän on tämmönen et kaikki hänet hylkää. - - Eli tavallaan siinä oli henkinen väkivalta ja tää taloudellinen väkivalta millä tavalla lapsenlapsi käytti tätä mummoansa hyväksi.

Taloudellisen väkivallan kokemiseen liittyy paljon negatiivisia tunteita ja se voi johtaa masennukseen ja jopa itsetuhoisuuteen (ks. mm. Johnson ym., 2022; Voth Schrag ym., 2019). Oma tilanne voi tuntua hyvin toivottomalta ja ahdistus rahojen riittämisestä, omasta voinnista sekä väkivallan tekijästä olla jatkuva. Moni diakoniatyöntekijä kuvasi taloudellisen väkivallan aiheuttavan sen kokijoissa itsetunnon alenemista ja arvottomuuden tunteita sekä kokemusta siitä, ettei heidän elämällään ole merkitystä.

Ja tietysti jos ajattelee et ihminen joutuu väkivallan kohteeksi, niin semmoinen tuntu tulee, että se jotenkin vie siltä ihmiseltä - - nii se jotenki vie sitä itsetuntoo ja omanarvontuntoo et taas mä sorruin antamaan tätä tai taas mä en uskaltanu laittaa rajoja. Niin sitte tuntuu et ne ihmiset muuttuu vähän näkymättömiks sillai.

Siitä ihmiset ei oo juurikaan puhunu suoraan, mut sellainen et jossain kohtaa haaveileminen loppuu. Tai unelmoiminen. Ja sen mä aattelen et se on tosi vaarallista.

Mielenterveyteen vaikuttaa toki myöskin se stressi siitä rahan riittävydestä ja sitten velkaantumisesta ja veloista vaikuttaa siihen psyykkiseen, toki myös muuhunkin terveyteen, mut näkyy monesti sitten, jos on vähänkään ollut taipumusta vaikka masennukseen tai ahdistukseen, niin totta kai se lisääntyy sitten ja pahimmillaan se voi aiheuttaa myös itsetuhoisia ajatuksia.

Taloudellisen väkivallan kokijat tarvitsevat tukea vaikeiden tunteiden käsittelyyn ja niistä selviämiseen. Moni diakoniatyöntekijä kuvasi tutkimusaineistossa heidän antamansa keskusteluavun (sielunhoidon) voivan olla taloudellisen väkivallan kokijoille merkityksellisempää, kuin diakoniatyöstä mahdollisesti saatu taloudellinen tuki. Viimeiseksi yllä siteerattu diakoniatyöntekijä kuvasi haastattelussa taloudellista väkivaltaa kokevan asiakkaansa kanssa työskentelyn olevan pitkälti asiakkaan ”hengissä pitämistä”. Haastatelluista diakoniatyöntekijöistä kaksi kuvasi asiakkaiden käsitelleen taloudellisen väkivallan kokemista mielenterveyspalveluissa ja moni muu toi esiin, että mielenterveyspalveluille olisi tarvetta.

5.3.2 Itsensä toteuttamisen vaikeudet

Taloudellisen väkivallan käyttäjä rajoittaa usein ikääntyneen valinnanvapautta ja itsemääräämisoikeutta. Yksi diakoniatyöntekijä kertoi esimerkiksi ikääntyneestä äidistä, jonka pojat päättivät hänen puolestaan, minkälaisia palveluja ja minkälaista ruokaa äidin kotiin äidin omalla rahalla ostetaan. Äidille päätöksiä selitettiin palvelujen ja äidin pyytämien ruokaostosten kalliilla hinnalla, vaikei naisella diakoniatyöntekijän tietojen mukaan ollut niin heikko taloudellinen tilanne, ettei kyseisiin hankintoihin olisi ollut varaa.

Ja siinä on ihan just tätä, että hänellä oli kylpy, pesupalvelu, niin otettiin se pois, että nyt saa sitten toinenkin poika tulla vähän auttamaan. Et se poika saa nyt pestä äitin. Säästetään rahaa tavallans sillä, että tulee kotijoukoista se apu. Yritetään jakaa vähän vastuita. Mutta äiti kokee, että häneltä otettiin pesupalvelu pois rahan takia ja nyt toinen poika tulee pesemään hänet sitten tosi kiireisesti. Se on sellaista... se on mun mielestä vallankäyttöä.

Pesupalvelun lisäksi poikien toimesta lopetettiin myös ruokapalvelu. Ostokset tekee ja ruoan valmistaa nyt äidin luokse muuttanut poika. Hän ei suostu ostamaan kaupasta äidin pyytämiä asioita. Diakoniatyöntekijän mukaan poikien käytös alentaa äidin mielialaa ja saa hänet tuntemaan, että hän on taakka ja että kukaan ei välitä hänestä.

Taloudellinen väkivalta aiheuttaa tutkimuksen perusteella sen kokijalle tyytymättömyyttä omaan elämäänsä. Ikääntyneiden taloudellisen väkivallan kokijoiden hyvinvointi kärsii ja heidän elämänsä ei useinkaan tunnu olevan heidän käsissään. Kaksi haastattelemaani diakoniatyöntekijää arvioi taloudellisen väkivallan psyykkisiä vaikutuksia ikääntyneisiin peilaamalla heidän asiakkaidensa kokemuksia heidän elämänvaiheeseensa. Toinen diakoniatyöntekijöistä pohtii aineistositaatissa ikääntymisen keskeistä kehitystehtävää (ks. Seppänen & Koskinen, 2022) ja toisen kertomassa tulee ilmi ikääntymiselle yhteiskunnassamme usein asetettu odotus.

Se vaikuttaa heidän hyvinvointiin, henkiseen hyvinvointiinsa. Kun vanhuuden pitäis olla semmoista vähän jo rauhottumista ja mielen tasapainoa ja oman eletyn elämän läpikäyntiä ja eri elämänvaiheiden hyväksymistä. Se on se vanhuuden vähän niin kuin psykologinen tehtävä, et vois nähdä sen oman elämänsä kaikkienensa, menneisyytensä, että tää oli mun matkani. Et ei pääse ollenkaan käsittelemään sitä, kun siinä on tämmöistä epäsopua ja vaatimusta ja sellast ennustamattomuutta, et ei pysty, ei voi olla rauhassa asioidensa kanssa ja elämänsä kanssa.

Ja kyl mä aattelen et iäkkäillä ihmisillä eritoten se, et jos sä oot vaikka ollukki nelkyt vuotta töissä tai vaikkei oliskaan, niin se iän tuoma semmoinen et tässäkö tää oli. Et tänkö takii hän on käyny viiskyt vuotta töissä tai yhtään mitään. Et eikö jo olis aika et sais vähän nauttii elämästä. Et miten tästä tuli tämmöistä, tämä on kamalaa.

Aineistositaatit kuvaavat taloudellisen väkivallan rikkovan ikääntymiseen yleisesti yhdistettyä rauhallisuutta, joka mahdollistaa eletyn elämän käsittelyn ja itsensä sekä omannäköisen

elämän toteuttamisen. Taloudellista väkivaltaa kokeva ikääntynyt ei pääse nauttimaan eläkepäivistään.

5.4 Sosiaaliset vaikutukset

Taloudellinen väkivalta vaikuttaa myös ikääntyneiden sosiaaliseen elämään ja toimintakykyyn eri tavoin. Analyysissä sosiaalisten vaikutusten yläluokiksi muodostuivat vaikutukset perhesuhteisiin sekä sosiaalinen eristäytyminen.

5.4.1 Vaikutukset perhesuhteisiin

Taloudellinen väkivalta vaikuttaa sekä sitä kokevan ikääntyneen suhteeseen väkivaltaa käyttävään lapseen tai lapsenlapseen että ikääntyneen muihin perhesuhteisiin.

Tutkimusaineiston perusteella suhteet väkivallan tekijän ja väkivaltaa kokevan ikääntyneen välillä voivat tilanteista ja niissä toimivista yksilöistä riippuen olla hyvinkin erilaisia. Osa diakoniatyöntekijöiden asiakkaista oli päätnyt katkaisemaan välit väkivaltaa käyttävään lapseensa tai lapsenlapseensa, kun taas osa ylläpiti vuorovaikutusta ja toivoi tilanteen muuttumista paremmaksi. Välien katkaiseminen oli aineistossa huomattavasti harvinaisempaa kuin vanhempi-(lapsen)lapsi-suhteen jatkaminen. Välien katkaiseminen on diakoniatyöntekijöiden mukaan ikääntyneille todella vaikeaa ja osassa niistä tapauksista, joissa välit taloudellista väkivaltaa käyttävään lapseen tai lapsenlapseen olivat menneet poikki, taustalla oli jokin päätökseen sysäävä tapahtuma, kuten väkivallan tekijän joutuminen vankilaan taloudelliseen väkivaltaan liittymättömistä syistä. Yksi haastateltava kertoi tapauksesta, jossa ikääntynyt äiti oli muutamaksi kuukaudeksi lopettanut yhteydenpidon taloudellista väkivaltaa käyttävään poikaansa. Diakoniatyöntekijän mukaan äidin olo oli näiden kuukausien aikana ollut helpottunut, mutta kaipaus hyvästä äiti-poika-suhteesta oli lopulta saanut asiakkaan taas kommunikoimaan poikansa kanssa.

Mut siel pohjalla on se suuri toive siitä, et jonain päivänä se poika hakeutuu kunnolla hoitoon, motivoituu hoitamaa itsensä, heille vois tulla semmonen äiti-poika-suhde mitä hän näkee kavereillaan, mitä hän näkee sisaruksillansa, mitä hän kuvittelee ainakin, että kaikilla muilla on, mutta ei hänellä. - - Me on puhuttu paljon siitä, kuinka se riippuvuus, se on niin elämää hallitseva voima ja

se on raskas. Et yritetty tukea sitä äitii ymmärtämiseen kautta, ettei hän odota tällaisia suuria. Mut se on silti siellä pohjalla.

Moni diakoniatyöntekijä kertoi työstävänsä asiakkaidensa kanssa rajojen asettamista ja näkevänsä yhteydenpidon vähentämisen tai lopettamisen väkivallan tekijään mahdollisena ratkaisuna asiakkaiden vaikeisiin tilanteisiin. Tämä ei kuitenkaan ollut ainoa aineistossa esitetty näkemys. Yksi haastatteleman diakoniatyöntekijä kuvasi ajatuksiaan asiasta seuraavasti:

Mutta siis se, et täs mun paikalta näkee sen, et vaikka tapahtuu semmoista mikä on väärin, niin siinä on usein hyvä tarkoitus ja se tuottaa myös hyvää. Mutta sehän ei poista sitä, että jotain käytetään hyväksi ja hän kärsii siitä tilanteesta ja hänen oma tilanteensa vois olla parempi. Mutta sitten myös se, että kuin moni jättäisi elinikäisen puolison tai oman lapsensa tai lapsenlapsensa siihen, et kaikki välit poikki ja en tee mitään, jotta voin itse hyvin. Niin voisiko sitä sen jälkeen se ihminen kauheen hyvin? Et tavallaan hän voi myös ihan sen oman hyvinvointinsa vuoksi valita sen, et hän mieluummin pitää sen ihmisen lähellä ja elää sitä elämää, kuin valitsis taloudellisen hyvinvoinnin ja vakauden.

Suhteen säilyttämisen lapseen voidaan siis myös diakoniatyöntekijän näkökulmasta arvioida olevan niin tärkeää, että taloudellisen väkivallan aiheuttamia haittoja niin sanotusti kannattaa kestää.

Taloudellinen väkivalta vaikuttaa tutkimuksen mukaan myös sitä kokevien ikääntyneiden muihin perhesuhteisiin. Eniten aineistossa tulivat esiin jännitteet ikääntyneen ja hänen muiden lastensa välillä. Taloudellista väkivaltaa käyttävä lapsi saattaa kohdistaa väkivaltaa myös esimerkiksi sisaruksiinsa. Yksi diakoniatyöntekijä kertoi asiakkaastaan, joka ei voi tavata toista poikaansa kotonaan, sillä hän asuu väkivallan tekijän kanssa samassa talossa, ja tekijä on uhannut veljeään fyysisellä väkivallalla. Tutkimusaineiston perusteella on myös yleistä, että ikääntyneeseen taloudellisen väkivallan kokijaan kohdistuu muiden perheenjäsenten taholta syylistämistä ja ymmärtämättömyyttä.

Ehkä surullisinta siinä on se, että siitä tulee sellainen konflikti ja ristiriita niiden muiden sisarusten välille keskenään ja niiden muiden sisarusten suhteessa niihin omiin vanhempiin. Se rikkoo sit moneen suuntaan ne välit. Se on tosi harmillista. Ja sitten se ikäihminen mietti sitä, että teinpä minä niin tai näin, niin tämä aina mennee jotenkin väärinpäin. Että mä aina aiheutan jollekin pahaa mieltä. Mä aiheutan pahaa mieltä sille lapselle, joka multa sitä rahaa pyytää kun

mä en anna, ja sit se sanoo mulle että sä oot huono vanhempi kun sä et mua auta. Ja sit se toisten sisarusten, et miks sää sitä autat, ja se huono omatunto siitä. Se ikäihminen on puun ja kuoren välissä et mitä mä tässä teen.

Tilanteet voivat muissa perheenjäsenissä aiheuttaa henkisen kuormituksen lisäksi myös taloudellista kuormitusta. Yksi diakoniatyöntekijä kertoi tapauksesta, jossa taloudellinen väkivalta ikään kuin laajeni ikääntyneestä koskemaan koko sukua:

Ja sit kun äiti ei oo pärjänny, jonkun lapsista on pitäny auttaa tätä vanhaa äitiä, eläkeikäst äitii pärjäämään. Niin kyl se varmaan on just se, että on juoksutettu sukulaisia myöten, siis ihan sukulaisia myöten hakemaan rahaa pankista ja automaatilta ja maksamaan jotakin niitä nuorimman pojan laskuja. Niin tota... Joo, monimutkasta. Et kyl se sit, se on ihan ymmärrettävää, että siellä perheenjäsenet väsyvät niihin tilanteisiin.

5.4.2 Sosiaalinen eristäytyminen

Taloudellinen väkivalta johtaa tutkimukseni perusteella usein ikääntyneen elämänpiirin pienenemiseen ja sosiaaliseen eristämiseen. Taloudellisen väkivallan kokeminen voi vaikuttaa monella tavalla ikääntyneen mahdollisuuksiin ja kykyihin ylläpitää sosiaalisia suhteita. Sosiaalisen eristämisen yläluokka pitää sisällään fyysisen ja emotionaalisen vetäytymisen. Fyysistä vetäytymistä sosiaalisista kontakteista aiheuttavat tutkimuksen aineiston perusteella muun muassa vähävaraisuudesta johtuva toimintamahdollisuuksien kapeneminen – ikääntynyt ei voi sujuvasti ylläpitää sosiaalisia suhteitaan, ellei hänellä ole rahaa käydä missään tai vaikka ostaa vieraita varten tarjottavaa kahvipöytään. Emotionaalinen vetäytyminen puolestaan kuvaa taloudelliseen väkivaltaan liittyvän häpeän ja muiden negatiivisten tunteiden aiheuttamaa tunnetason vetäytymistä muiden ihmisten läheisyydestä. Ikääntynyt saattaa edelleen viettää aikaa muiden kanssa, mutta hän ei tilanteensa vuoksi pysty päästämään ihmisiä lähelleen. Fyysinen ja emotionaalinen vetäytyminen liittyvät vahvasti toisiinsa.

Usein se vaikuttaa niin, että se ihminen alkaa eristäytyä. Hän ehkä alkaa vältellä sellasii tilanteita, mis pitää kertoa mitä mun lapselle kuuluu tai muuta, koska on vaikeeta vastata niihin, ja tulee pelko, että ei kestä sitä tilannetta ja alkaa itkemään tai... koska ei halua, ei välttämäti oo ihmisiä, joille voi... Voi olla et diakoniatyöntekijä on ehkä aino, jolle voi todellisesti kertoa, et tämmöistä mulla on. Ei välttämäti edes aina kerrota sitä sosiaali- ja terveydenhuollon

ammattilaisille. Ei välttämättä oo, vaikka heillä oliski ystäviä ja muita läheisiä, he ei välttämättä halua kertoa sitä asiaa, että näin on ja näin mun oma lapsi tekee mulle, tai lapsenlapsi. Eli siit tulee sitä eristäytymistä ja välttämiskäytöstä, häpeää, syyllisyyttä.

Sosiaalinen eristäytyminen voi liittyä myös ikääntyneen pyrkimykseen suojella itseään väkivallalta. Esimerkiksi yhden taloudellisen väkivallan lisäksi myös fyysistä väkivaltaa sisältäneen asiakastapauksen kohdalla diakoniatyöntekijä kertoi asiakkaansa välttelevän ulkona liikkumista, koska pelkää törmäävänsä väkivaltaa käyttävään lapseensa kaupungilla.

Taloudellisen väkivallan moninaisia vaikutuksia sitä kokevien ihmisten sosiaalisiin suhteisiin sekä sen kokijoiden sosiaalista eristäytymistä on paikallistettu myös ilmiön aiemmassa tutkimuksessa (mm. Sharp, 2008, 27; Eriksson & Ulmestig, 2021, 1633–1634).

6 Auttamisen ulottuvuudet diakoniatyöntekijöiden näkökulmasta

Tässä luvussa tarkastelen tutkimusaineiston analyysissä muodostunutta käsitystä taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamisen ulottuvuuksista. Luku vastaa toiseen tutkimuskysymykseeni. Diakoniatyöntekijät kuvasivat ja arvioivat taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden parissa tekemäänsä työtä sekä työskentelyn eri toimintaympäristöjä tutkimusaineistossani monipuolisesti ja runsaasti. Analyysissä auttamisen ulottuvuuksiksi rakentuivat diakoniatyöntekijän ammattitaito, palvelujärjestelmä ja yhteiskunta, ja kulttuurit ja asenteet.

6.1 Diakoniatyöntekijän ammattitaito

Tutkimusaineiston perusteella diakoniatyöntekijöiden ammattitaito taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamistyössä rakentuu asiakastyön tietotaidosta, omassa roolissa toimimisesta ja taloudellisen väkivallan ilmiön ymmärtämisestä. Avaan tässä luvussa analyysini tuloksia näistä ammattitaidon osa-alueista.

6.1.1 Asiakastyöosaaminen

Tutkimusaineiston valossa asiakastyöosaamiseen liittyvät diakoniatyöntekijän sensitiivisyys, työskentelyn asiakaslähtöisyys ja asiakkaan kohtaamisen taito. Sekä väkivalta että taloudelliset ongelmat ovat kipeitä asioita ja niistä avautuminen vaatii diakoniatyöntekijään luottamisen. Luottamuksellisen asiakassuhteen merkityksestä puhui melkein jokainen haastateltava. Sensitiivisyyteen liittyy luottamuksen lisäksi herkkyys ikääntyneen tilanteesta ja väkivallan tekijästä puhuttaessa. Moni diakoniatyöntekijä kuvasi yrittävänsä olla tuomitsematta väkivallan tekijää, sillä se voi pahimmillaan johtaa asiakassuhteen katkeamiseen ja ikääntyneen jäämiseen ilman tukea.

Ja sit mä sanon, et enkä mä ajattelen sun lapsista jotenki huonosti tai halveksi taikka soimaa taikka hämmästele tai ihmettele. Niin mä sanon sille vanhukselle, että tää tilanne on jostakin syystä päässy kehittymään tähän, ja sille on omat syynsä. Mut se on tosi raskas asia, että näin on päässy käymään, mutta tavallans siit ei voi lähtee suoranaisesti ettimään sellasta syyllistä.

Samalla diakoniatyöntekijät kuitenkin pyrkivät myös puolustamaan ikääntyneitä asiakkaitaan ja vahvistamaan heidän kokemuksiaan. Vuorovaikutus vaatii tasapainoilua ja taitoa lukea erilaisia tilanteita ja asiakkaita. Aineistossa asiakastyöosaamisen keskeiseksi teemaksi nousikin asiakaslähtöinen työskentely – ajatus siitä, että diakoniatyöntekijä tekee työtä asiakkaan hyväksi ja hänen kanssaan sen sijaan, että hän työntekijän asemastaan käsin kertoisi tälle, mitä ikääntyneen tulisi tilanteestaan ajatella ja mitä hänen elämässään tulisi tapahtua. Koska asiakastyötä määrittää asiakaslähtöisyys, on joidenkin asiakkaiden kohdalla työskentely muutokseen tähtäävää, ja toisten kanssa asiakkaan rinnalla kulkemista vaikeassa tilanteessa, jota asiakas ei ainakaan vielä ole halukas muuttamaan. Eri diakoniatyöntekijät kokivat eri roolit enemmän omikseen kuin toiset. Yksi haastateltava kertoi kokevansa, että monen asiakkaan kohdalla työskentelyssä korostuu tilanteen muuttamisen sijaan taloudellisen väkivallan vaikutusten minimointi.

... et miten se elämä olis elämisen arvoista ja jotenkin mielekästä, ja miten siit saatais ne hyvät asiat esiin. Mä aattelen, et siit on enemmän hyötyä sille ihmiselle siinä tilanteessa, ku et nyt tämä on korjattava. Kun ei ihmiset usein halua korjata. Sillekin on paikkansa. Mä ajattelen, et me tarvitaan monenlaisii tekijöitä. On niitä ihmisiä, jotka työkseen vaikuttaa niihin rakenteisiin. On niitä ihmisiä, jotka on oikeesti tosi hyviä siinä, että ne pysäyttää sen tilanteen, et nyt täys stoppi ja mitään ei tapahdu ennen kuin tää tilanne on jotenkin korjattu. Ja mä aattelen et ne ihmiset on oikeel paikal ja ne ihmiset tekee tosi tärkeitä ja merkityksellistä työtä. Mut se oma, mitä mä teen... Mä aattelen et mun tehtävä on rakastaa niit ihmisiä siinä heidän tilanteessa. Ja sit jos he tuo esiin tai sanottaa sitä et tarvitsisin apua ja haluaisin et joku muuttuu, niin sitten etitään kaikki mahdolliset ja ruvetaan höörsäämään. Mut mä koen, et semmoinen et mä ulkopuolelta sanon et sä elät väärin ja nyt tää pitää korjata, se ei oo mun paikka.

Haastatellut diakoniatyöntekijät kertoivat myös asiakassuhteista, jotka olivat diakoniatyössä tai sosiaalityössä katkenneet, kun työntekijät yrittivät vakuuttaa asiakkaita tekemään muutoksia elämässään ja ihmissuhteissaan. Tärkeää on myös, että asiakkaat saavat päättää, mitä tahoja työskentelyyn osallistuu ja se, ettei diakoniatyöntekijä toimi heidän asiassaan heidän tietämättään. Onnistunut asiakastyö edellyttää tutkimuksen perusteella asiakkaan hyvää ja kokonaisvaltaista kohtaamista (ks. Ulmestig & Eriksson, 2017). Diakoniatyöntekijät arvioivat mahdollisuuden puhua tilanteestaan avoimesti ja tulla nähdyiksi erityisen merkityksellisiksi heidän taloudellista väkivaltaa kokeville asiakkailleen.

6.1.2 Diakoniatyöntekijän rooli auttamisjärjestelmässä

Diakoniatyöntekijän ammatillisuutta ohjaa hänen roolinsa seurakunnan työntekijänä ja laajemmin hänen roolinsa auttamisjärjestelmässä. Taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden kanssa työskentelevien diakoniatyöntekijöiden osaamiseen kuuluu vahvasti palveluohjaus ja yhteistyö muiden auttajatahojen kanssa. Lisäksi heidän täytyy työssään tehdä taloudelliseen avustamiseen liittyviä päätöksiä ammattieettisen harkinnan pohjalta.

Diakoniatyöntekijät tekevät taloudellista väkivaltaa kokevien asiakkaidensa asioissa paljon yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Auttamisen verkostoihin voi kuulua diakonian lisäksi esimerkiksi sosiaalityö, terveydenhuolto, talous- ja velkaneuvonta, turvakodit, Kela sekä erilaiset järjestöt ja yhdistykset. Myös diakoniatyöntekijäkollegoiden tietotaito ja asiakkaiden tilanteiden pohtiminen omissa työyhteisöissä koetaan tärkeänä. Diakoniatyöntekijöiden hyvät yhteistyötaidot ja verkostoituneisuus sekä palvelujärjestelmän tunteminen auttavat asiakkaiden tukemista. Asiakkaan ohjaamiseen esimerkiksi sosiaalityön piiriin liittyy aineiston perusteella usein asiakkaan ja hänen tilanteensa ”tulkkaamisen” ulottuvuus (ks. Jokela, 2011).

He ei välttämättä osaa sitä omaa asiaansa tai tilannettaan aina selittää sanallisesti. He jännittää, ei välttämättä muutenkaan oo sillä tavalla käsitteet hallussa. Monesti on niin, että meki on jouduttu sit jo pitkään tapaamaan ja tekemään kaikkia pikkukysymyksiä, jotta ollaan saatu selville se tilanne. Niin sit tavallaan mä koen, että me diakoniatyöntekijät ollaan usein sit myös vähän sen ihmisen tämmösenä tukihenkilönä tai välikätenä siinä avaamassa sitä tilannetta. Ja usein mä asiakkaalta kysynki sit jos meil on sovittu joku palaveri, et haluatko et mä oon vaan siinä mukana hiljaa vai haluatko et mä jotain näitä asioita mitä ollaan puhuttu sanon, niin usein he saattaa sanoo et mä toivoisin et sä sanoisit nää ja hän lisää itse sitte.

Taloudelliseen avustamiseen liittyvät kysymykset koetaan tutkimuksen perusteella monesti vaikeiksi. Taloudellisen väkivallan kokijaa ei voi diakonityöntekijä velvollinen käyttämään kirkon verovaroista tulevaa rahaa viisaasti ja reilusti. Päätös jättää antamatta taloudellista väkivaltaa kokevalle ikääntyneelle taloudellista tukea tuntuu monesta työntekijästä pahalta, mutta jotkut näkevät siinä myös mahdollisuuden positiiviseen muutokseen.

Se on inhottavaa tehdä se kielteinen päätös. Että mä itekkin koen että se on semmoista vallankäyttöä, mutta toisaalta mä olen vastuussa seurakunnan jäsenille eli veronmaksajille siitä, että mihin ne rahat annetaan. Ja siellä on päättäjät tehnyt tietyt päätökset ja tietyt linjat, että mitä avustetaan ja mitä ei. Eliikä mä joudun sitä noudattamaan. Mutta et kyllä siinä aina itsellä on semmoinen... kun siinä on se asiakas-työntekijäsuhde niin aina hirveesti mietin sitä semmoista vallankäyttöpuolta. Tuntuu ikävältä.

Joskus se on vaan et meiltä ei saa sitten avustusta. Kun se tilanne ei varsinaisesti parane sillä, että me jotakin avustetaan. Et sit me ajatellaan, et kun me ei avusteta, niin tavallaan se ihminen tulee semmoiseen pattitilanteeseen et sen on jotenkin toimittava siinä.

Erityisen haastavina koetaan tilanteet, joissa on varsin selvää, että ikääntyneen taloudellinen avustaminen johtaa taloudellisen väkivallan kierteen jatkumiseen. Vaikka taloudellisesta avustamisesta tehtäisiinkin joissain tapauksissa kielteinen päätös, kertovat diakoniatyöntekijät pyrkivänsä edelleen tukemaan ikääntyneitä aineettomasti, keskustelun ja kohtaamisen kautta.

6.1.3 Ymmärrys taloudellisesta väkivallasta

Tutkimuksen mukaan taloudellista väkivaltaa kokevaa ikääntynyttä auttavalla diakoniatyöntekijällä olisi hyvä olla tietoa sekä väkivallasta yleensä että taloudellisen väkivallan erikoispiirteistä. Diakoniatyöntekijöiden kertoman perusteella ymmärrys taloudellista väkivallasta on merkittävää asiakastyössä mutta myös ennen sitä, taloudellisen väkivallan tunnistamisessa. Haastattelussa diakoniatyöntekijät kuvasivat taloudellisen väkivallan tulleen ilmi usein vasta diakoniatyöntekijän tarkkaavaisuuden tai siitä kysymisen myötä. Jotkut ikääntyneet kertovat tilanteestaan suoraan, mutta suurin osa aineistoni asiakastapauksista vaati ilmi tullakseen diakoniatyöntekijän selvitystyötä. Tilanne saattaa tulla ilmi esimerkiksi diakoniatyöntekijän kysyessä talouskartoitusta tehdessään, mitä laskelman ulkopuolella olevat menot ovat. Haastateltavat painottivat uskallusta kysyä väkivallasta suoraan.

Ja tietysti jos aatellaan ylipäänsä taloudellista ja muuta väkivaltaa mitä siihen sit saattaa liittyä, niin kyllä kai se on myös semmone, et niillä avun antajilla täytyy olla myös se kokonaiskuva ylipäänsä siitä ilmiöstä. Et täytyy olla sitä tietoo siitä ja sitte... Siis ylipäänsä täytyy olla varmaa ne vuorovaikutustaidot ja tavallaa se, että sä osaat työntekijänä lukee myös sitä mitä rivien välissä on ja mitä ei sanota

suoraan tai ääneen. Ja uskallusta myös kysyä avoimesti asioita ilman oletuksia tai et siin on semmost loukkaavaa.

Moni haastatteleman diakoniatyöntekijä kertoi pitävänsä kotikäyntien tekemisestä, koska osan kohdalla ne mahdollistavat toimistotapaamisia paremmin havaintojen tekemisen asiakkaasta ja hänen tilanteestaan. Lisäksi asiakas saattaa kotikäynnillä tuntea olonsa mukavammaksi ja saattaa sen myötä avautua helpommin. Taloudellisen väkivallan tunnistaminen nähdään tärkeänä ja siitä toivotaan lisäkoulutusta diakoniatyön lisäksi myös esimerkiksi ikääntyneiden palveluohjaukseen ja palveluasumisyksiköihin.

Työskentely taloudellista väkivaltaa kokevan ikääntyneen asiakkaan kanssa on tutkimusaineiston perusteella diakoniatyöntekijöiden mielestä vaikeaa ja välillä turhauttavaakin. Se vaatii työntekijöiltä pitkäjänteisyyttä ja erinomaisia vuorovaikutustaitoja. Työskentelyä vaikeuttaa usein se, että väkivallan tekijä asuu usein eri seurakunnan alueella, eikä diakoniatyöntekijä voi tällöin esimerkiksi avustaa suoraan häntä taloudellisesti.

6.2 Palvelujärjestelmä ja yhteiskunta

Auttamistyötä tehdään palvelujärjestelmän ja laajemman yhteiskunnan kontekstissa. Poliittiset päätökset vaikuttavat taloudellista väkivaltaa kokeviin ikääntyneisiin ihmisiin, taloudellisen väkivallan tekijöihin ja ilmiön parissa työskentelyyn. Tutkimusaineistossani diakoniatyöntekijät esittivät kritiikkiä ja parannusehdotuksia palvelujärjestelmälle ja pohtivat Suomen tämänhetkistä poliittista suuntaa. Tämä auttamistyön ulottuvuus on jaettu palvelujärjestelmän toimivuutta ikääntyneiden taloudellisen väkivallan kokijoiden auttamisen näkökulmasta käsittelevään lukuun ja viime vuosien sosiaalipoliittisia päätöksiä ja niiden vaikutuksia käsittelevään lukuun.

6.2.1 Palvelujärjestelmän toimivuus

Tutkimusaineistossa keskeiseksi nykyisen palvelujärjestelmän kritiikiksi nousivat palvelujen saavutettavuuden ongelmat. Monien diakoniatyöntekijöiden mukaan ikääntyneet jäävät paitsi

tarvitsemistaan palveluista digisyrjäytymisen ja palvelujen keskittämisen sekä palvelujärjestelmän sekavuuden vuoksi. Suuri osa ikääntyneistä ei tiedä, minkälaisia palveluja heidän olisi mahdollista saada ja miten niitä haetaan. Moni ei osaa käyttää teknologiaa, ja haastattelemani diakoniatyöntekijät kuvasivatkin aineistossa auttavansa usein asiakkaita esimerkiksi sähköisten lomakkeiden täyttämässä (ks. Alava, 2020, 81). Fyysisten palvelujen saavutettavuuden ongelmat liittyivät tutkimusaineistossa erityisesti maalla ja pienillä paikkakunnilla asuviin ikääntyneisiin.

Ja palvelut on karannu kauemmas ainaki täältä maaseudulta. On monesti kysymyksessä just sellasia leskiä tai eronneita vanhoja naisia, joilla ei välttämättä ole ajokorttia eikä autoa. Ja meidänkään paikkakunnalta, niin lähimpään palvelukeskukseen yksi bussi menee... kouluaikana menee, lähtee 6.35, pääsee sinne kaupunkiin ja sitten sieltä pääsee kolmen aikaan takasin. Mutta tällä hetkellä [kesäaikaan], meneeköhän kaks kertaa viikossa bussi. Että ole siinä sitten ja hae apua. Kaikki on et kato netistä. Eli digitaalisuuden kautta ja sovellusten kautta. Ja kun ei näillä monilla ole edes älypuhelinia saati sitten et ymmärtäis digipalveluista jotakin. Tää tekee sen, että yhä vaikeempi on saada apua vaikka sitä haluais.

Ongelmia on hyvinvointipalvelujen saavutettavuuden lisäksi myös pankkipalvelujen saavutettavuudessa. Se, ettei omalla paikkakunnalla ole pankkia yhdistettynä heikkoihin tietoteknisiin taitoihin lisäävät tilanteita, joissa ikääntyneet ihmiset jakavat pankkitunnuksiaan esimerkiksi lapsilleen. Tilanne saattaa johtaa taloudelliseen väkivaltaan.

Palvelujen saavutettavuutta heikentää diakoniatyöntekijöiden arvion mukaan myös palvelujärjestelmän heikko tunteminen. Diakoniatyöntekijöiden mukaan ikääntyneiden on vaikea hahmottaa palvelujärjestelmää erityisesti sote-uudistuksen jälkeen. Uudistus on tutkimuksen mukaan aiheuttanut muutoksia ja sekavuutta myös palveluohjausta ja verkostotyötä tekevien diakoniatyöntekijöiden kesken. Palveluja järjestettiin uudestaan ja niiden saamisen kriteerit saattoivat muuttua, tutut työntekijät siirtyä eri tehtäviin ja yhteistyö heikentyä. Sosiaalityön kanssa tehtävän yhteistyön toteuttamista vaikeuttaa myös alan suuri työntekijävaihtuvuus.

Mä myös kuitenkin usein soitan sosiaali- ja terveydenalan ihmisille, vaikka sosiaalityöntekijöille, niin sitä mä välil kans aattelen, et ku mun täytyis tavallaan yhteistyökumppanina saada kiinni. Ja sit mun täytyy samalla 9–10 ajalla soittaa millo ne asiakkaatki soittaa. Siihen pitäis tulla joku muutos, koska meil kuitenkin on aika paljon samaa asiakaskuntaa, jos aatellaan Kela ja sossu ja diakoniatyö.

Ja yleensähan asiakkaat kyl aina jos ehdottaa et mitä aattelet, että soitettaisko yhdessä tai annatko minulle luvan et voin soittaa täs sun asiassa, niin se on hirmutärkee. - - Jotkut sossut joiden kans on tutustunu paremmin saattaa antaa [puhelinumeron], tai sit he vastaa muulloinki ku he näkee et mä soitan. Mut nyt kun on vaihtuvuutta ollu niin paljon ja tullu uusia eikä oo uusien kans viel tutustunu.

Diakoniatyöntekijät näkevät yhteistyön eri toimijoiden kanssa todella tärkeäksi.

Tutkimusaineistosta löytyy sekä hyviä että huonoja kokemuksia moniammatillisista yhteistyöverkostoista. Sosiaalityö ja sosiaalityöntekijät saavat aineistossa osakseen sekä kritiikkiä että kiitosta painopisteen ollessa kritiikissä. Diakoniatyöntekijät muun muassa kokevat sosiaalityön olevan nykyään, sote-uudistuksen jälkeen, vähemmän joustavaa kuin aikaisemmin. Kokemusta on myös siitä, etteivät ikääntyneistä tehdyt huoli-ilmoitukset johda asiakkaiden tilanteiden parantumiseen ja heidän tarvitsemiensa palvelujen saamiseen.

Olen sitä mieltä, että... tavallans mä saan käsistäni pois jonkun huolen, mutta se ei tuota sitä apua. Et parempi on, että mä pidän sen vaan itselläni ja teen paljon työtä sen eteen, yritän auttaa. Mä niinku kuvittelen, et mä teen huoli-ilmoituksen, et mä voin tavallaan rauhoittaa oman mieleni, mut se apu jää aika hataraks siellä. Et en mä ainakaan jätä sitä perhettä sen jälkeen, kun mä oon sen huoli-ilmoituksen tehny. Mun pitää todella tiiviisti edelleen olla mukana.

Silloin kun yhteydet muihin auttamisjärjestelmän toimijoihin ovat kunnossa ja alueen palvelut toimivat, oma työ ja asiakkaiden auttaminen helpottuvat. Samassa työpaikassa yli kymmenen vuotta työskennellyt haastateltava totesi hänen yhteistyöverkostojensa toimivan erinomaisesti ja toinen kuvasi sosiaalityöntekijöiden olevan hänen läheisimpiä työkavereitaan, koska hän tekee heidän kanssaan tiiviimpää yhteistyötä kuin diakoniatyöntekijäkollegoidensa kanssa.

Diakoniatyöntekijöiden näkökulmasta taloudellista väkivaltaa kokevia ikääntyneitä paremmin tukeva palvelujärjestelmä olisi tutkimusaineiston valossa saavutettavampi ja joustavampi.

Palveluja ei keskitettäisi isompiin asutuskeskuksiin, vaan ne olisivat ihmisiä lähellä.

Diakoniatyöntekijöiden mielestä ilmiöön voitaisiin puuttua paremmin muun muassa panostamalla matalan kynnyksen palveluihin, yhteisöllisyyteen ja taloudellisen väkivallan ennaltaehkäisemiseen.

6.2.2 Sosiaalipoliittinen toimintaympäristö

Tämän tutkimuksen aineisto muodostuu yhdestä lokakuussa 2024 tehdystä haastattelusta ja yhdestätoista kesällä 2025 tehdystä haastattelusta. Diakoniatyöntekijät ottivat haastatteluissa kantaa ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin ja etuus- ja palvelujärjestelmässä tapahtuneisiin leikkauksiin. Petteri Orpon hallitus sai osakseen vahvaa kritiikkiä muun muassa asumistukeen ja työttömyystukiin tehdyistä leikkauksista. Kritiikkiä sai myös helmikuussa 2026 voimaan tullut toimeentulotukilain muutos, joka oli haastattelujen suorittamisen aikaan vielä luonnos. Eräs tutkimukseen osallistunut diakoniatyöntekijä kertoi antaneensa lakiehdotuksesta lausunnon yhdessä kollegoidensa kanssa.

Diakoniatyöntekijät kertoivat olevansa huolissaan Orpon hallituksen politiikasta ja siitä, minkälaisia vaikutuksia sillä on jo ollut ja tulee jatkossa olemaan heidän vähävaraisiin ja marginalisoituihin asiakkaisiinsa. Leikkauspolitiikka näkyy diakoniatyön arjessa varsin konkreettisesti (ks. SOSTE ym., 2024). Yksi diakoniatyöntekijä kertoi esimerkiksi huomanneensa, että sen jälkeen, kun yleistä asumistukea ei tammikuusta 2025 alkaen enää maksettu omistusasuntoihin, hänen vastaanotolleen alkoi ilmestyä erityisesti ikääntyneitä asunnonomistajia, joilla oli pienet eläkkeet ja jotka eivät yrityksistään huolimatta saaneet asuntojaan myytyä. Myös sellaisten leikkausten, jotka eivät osu suoraan ikääntyneisiin, nähdään välillisesti liittyvän ikääntyneiden kokemaan taloudelliseen väkivaltaan:

Yhteiskunnassa, ni kyllä tän viimeisen vuoden leikkaukset todella kohdistuu juuri tähän heikkoon lenkkiin, tähän heikkoon osapuoleen. Kun vietiin työttömyysturvasta tää, mikä se oli, lapsikorotus, asumistuest leikattiin. No sähköt oli joku vuosi sitten, kun ihmiset joutu ihan järkyttäviin vaikeuksiin, vaik takautuvasti vaikka kuinka kauan niitä sähkölaskuja. Sitten puhutaan lapsilisästä, puhutaan jo senkin leikkaamisesta. - - Mä ajattelen, että yhteiskunta ei ainakaan sitä tilannetta auta tällä, että lapsiperheitä rokotetaan näin kauheesti. Et se heijastuu ilman muuta siihen lähipiiriin, ja jos jollakin joku ylimääräinen euro vois jossakin olla, nii kyllä se käydään sitten hakemassa.

Näkemyks siitä, että lisääntynyt köyhyys ja huono-osaisuus johtavat myös ikääntyneiden kokeman taloudellisen väkivallan lisääntymiseen tuli tutkimuksessa vahvasti esille.

Taloudellisen väkivallan tekijät olivat tämän tutkimuksen aineistossa miltei poikkeuksetta köyhiä. Heistä monella oli haastateltujen diakoniatyöntekijöiden mukaan mielenterveyden haasteita tai päihde- tai peliriippuvuus. Moni väkivallan tekijöistä oli työtön tai pätkätöitä

tekevä, ja niinpä työttömyyteen liittyvien tukien muutosten nähtiin osuvan vahvasti heihin ja heidän kauttaan diakoniatyöntekijöiden ikääntyneisiin asiakkaisiin. (Ks. Pillemer ym., 2016; Storey, 2020.)

Ja sitten kun tukia kiristetään jostakin kohtaan niin sitten nää henkilöt sen rahan hakee vaikka vanhemmiltaan väkisin, jos vanhemmat haluaa ja pystyy auttamaan taikka ei kieltäydy auttamasta. Että siinä mielessä jos kaikkein heikoimmassa taloudellisessa asemassa otetaan etuuksia vielä pois, niin se ei lisää työllisyyttä vaan se lisää heidän ahdinkoa, ja sitten löytyy näitä ei-hyviä keinoja sitä ahdinkoa helpottaa.

Kritiikkiä saivat myös mittavat järjestökentän rahoituksen leikkaukset, jotka ovat vain lisääntyneet haastattelujen tekemisen jälkeen. Tämän koettiin vaikuttavan negatiivisesti ennen kaikkea diakoniatyöntekijöiden tärkeänä pitämiin matalan kynnyksen palveluihin ja taloudellisen väkivallan ennaltaehkäisemiseen.

Kyl mua vähän pelottaa et mihin suuntaan on menossa kaikki ja miten ihmiset... Ja sit kun vuosikautia on puhuttu siitä ennaltaehkäisevästä työstä, niin nythän on tavallaan romutettu juurikin sitä. Ja ku on vähennetty kaikilta kolmannen sektorin järjestöiltä ja yhdistyksiltä varoja, niin nehän vaikuttaa suoraan juuri näihin huonos asemas oleviin eri ikäisiin ihmisiin. Koska monestihan noi kolmannen sektorin järjestöt ja muut, nehän on, jos aatellaan vaikka just näitä ikääntyneitäki jotka vaikka kohtaa hyväksikäyttöä, niin kyllähän he on saanu paljon apua [järjestöiltä ja yhdistyksiltä] mitä ei oo välttämättä sieltä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilta saanu.

Nykyisen hallituksen leikkausten lisäksi diakoniatyöntekijät pohtivat aineistossa paljon myös sosiaali- ja terveydenhuollon yleistä resurssiniukkuutta, joka on ollut ongelma myös Orpon hallituksen edeltäjien kohdalla. Eniten mainittiin sosiaalityön ja Kelan tiukentuneet auttamisen kriteerit sekä päihde- ja mielenterveyspalvelujen riittämättömyys. Diakoniatyöntekijöiden mukaan toimivimmat päihde- ja mielenterveyspalvelut voisivat osan väkivallan tekijöistä kohdalla ehkäistä taloudellisen väkivallan käyttämistä. Ongelmallisena näyttäytyi myös ikääntyneiden mahdottomuus saada tukea psykoterapiaan, koska he eivät ole työelämään kuntoutettavia. Sosiaalityön resurssiniukkuus konkretisoitui erään diakoniatyöntekijän työssä siten, että yhteistyön asetelma kääntyi väärin päin ja sosiaalityöstä ohjattiin hänelle asiakkaita. Alla ote asiasta käymästämme keskustelusta. H tarkoittaa haastattelijaa eli minua ja D diakoniatyöntekijää.

D: Tuntuu turhauttavalla välillä et mihin on menossa nää meidän palvelut. Niin, kyllä tuntuu et vähän hunningolla on. Ja sitte tuntuu et yhä enenevässä määrin, kun kysytään asiakkailta et miten osait ottaa yhteyttä, niin Kelasta ja sosiaalitoimistosta ohjataa. Et sieltä sanotaan et ei mitään ja annetaan kielteisii päätöksiä ja ohjataan et ota diakoniatyöntekijään yhteyttä. Et se on kyllä... Ei hyvä.

H: Niinpä. Kyl sen pitäis olla—

D: ((keskeyttää)) Sen pitäis olla toisinpäin.

H: Peruspalvelut kunnos.

D: Ja nimenomaa niin et me ohjataan. Niin kuin tehdäänki. Ja täytetään yhdessä hakemuksii ja soitetaan yhdessä ja... Mutta ei. Tuntuu, että kokoajan menee tiukemmaks ja tiukemmaks.

Resurssiniukkuus ja siitä johtuvat palvelujärjestelmän heikkoudet turhauttavat tutkimuksen perusteella diakoniatyöntekijöitä. Julkisten palveluiden resurssipula johtaa asiakkaiden lisääntymiseen diakoniatyössä. Lisäksi heidän auttamisensa vaikeutuu, kun niistä palveluista, joiden diakoniatyöntekijät arvioivat auttavan asiakkaita heidän tilanteissaan vastataan, ettei palvelua tai etuutta voida asiakkaalle myöntää. Yksi diakoniatyöntekijä oli huomannut esimerkiksi välitystilin perustamisen kriteerien tiukentuneen viime vuosina.

6.3 Kulttuurit ja asenteet

Väkivaltatutkimuksessa ymmärretään, että väkivallan tekeminen ja kokeminen ovat sidoksissa ajallisiin, yhteiskunnallisiin ja kulttuurillisiin konteksteihin (Dobash & Dobash, 1998; Lidman, 2015). Myös auttamistyöllä on kulttuurillinen ulottuvuus. Diakoniatyöntekijöiden puheessa tätä ulottuvuutta koskivat diakoniatyöntekijöiden ajatukset stigmaista ja siitä, miten eri kulttuureissa suhtaudutaan taloudellisen väkivallan ilmiöön.

6.3.1 Stigma

Stigma liittyy läheisesti häpeän tunteeseen, joka nousi tutkimusaineistossa vahvasti esiin taloudellisen väkivallan psyykkisten vaikutusten kontekstissa (ks. tutkielman luku 5.3.1). Siinä missä häpeä kuvaa yksilön sisäistä arvottomuuden kokemusta, tarkoittaa stigma

sosiaalista ja kulttuurillista leimaantumista. Diakoniatyöntekijät pohtivat haastatteluissa köyhyyteen liittyvää stigmaa, väkivallan kokemiseen liittyvää stigmaa ja esimerkiksi diakonia- ja sosiaalityön asiakkuuksiin liittyviä stigmoja. Stigmat vaikeuttavat omasta tilanteesta avautumista ja avun hakemista. Tutkimusaineiston perusteella diakoniatyön avun vastaanottaminen tuntuu monelle ikääntyneelle vähemmän häpeälliseltä, kuin sosiaalityön asiakkuus.

No se on varmaan se, että on taloudellisia vaikeuksia, niin kun se on tabu aihe, niin se on aika hävettävää puhua siitä. Ja kyllähän siellä on edelleenkin semmonen, että sossusta käydään kerjäämässä. Se on se mentaliteetti. Että minä en sossusta mitään oo koskaan pyytänyt, enkä pyydä. Että kyllä kaikki sosiaalihuollon palvelut ja muut nähdään aika negatiivisena vieläkin.

Moni diakoniatyöntekijä kertoi toivovansa, että taloudellisesta väkivallasta ja taloudellisista vaikeuksista yleisesti puhuttaisiin yhteiskunnassamme enemmän. He ehdottivat stigmojen rikkomiseksi muun muassa asian käsittelyä mediassa, ikääntyneille tuttujen julkisuuden henkilöiden keskustelunavauksia aiheesta sekä taloudellisen väkivallan kokijoiden selviytymistarinoiden kertomista. Myös vertaistukeen perustuvan toiminnan järjestäminen nähtiin mahdollisena häpeää ja stigmaa vähentävänä toimena.

On pystytty tunnistamaan mielen sairauksia, nepsykirjoo, on pystytty tunnistamaan kaikenlaisia haasteita mitä ihmisellä saattaa tulla. Ja kun niitä tunnistetaan ja ne hyväksytään tässä yhteiskunnassa, niin niistä häviää se häpeä. Vaan on ihan OK, ettei asiat aina mene hyvin. Niin silloin kun me pystytään työstämään jotenki semmoista yhteiskunnassa olevien persoonien yhteistä kokemusta siitä, että tarvitteko mun hävetä tätä asiaa.

6.3.2 Tavat suhtautua rahaan, perheeseen ja elämän haasteisiin

Taloudellisen väkivallan kokemiseen ja kokijan auttamiseen vaikuttavat erilaiset kulttuurilliset ja asenteisiin liittyvät tekijät. Yksi haastattelemistani diakoniatyöntekijöistä kertoi havainneensa joidenkin maahanmuuttaja-asiakkaidensa lähettävän niin paljon rahaa lähtömaahansa perheelleen ja sukulaisilleen, että heidän oma taloudellinen pärjäämisensä vaikeutui. Diakoniatyöntekijä kuitenkin koki, ettei voinut ehdottaa heille perheenjäsenten taloudellisen tukemisen lopettamista tai vähentämistä samaan tapaan kuin kantasuomalaisille asiakkailleen.

Ja mä aattelen, et jotenkin tämmöisenä hyvinvointiyhteiskunnan kasvattinahan voi siis sanoo, tiiäks, et seiso omil jaloilllas. Mikä on hirveen suomalaista ja hirveen luterilaista, että omalla työllä pitää pärjätä ja pitää pärjätä itse ja pitää hoitaa omat asiat. Niin mä aattelen, et tämmöiselle kantasuomalaiselle ihmiselle sitä voi vielä keskustellakki, sillai ehdottaa ajatuksena, että onks sulla tullut mieleen et tiäks. Mut sit kun se ihminen tulee jostain muusta kulttuurista, meil on useempii heitä, ja ne lapset ei siis ees asu Suomessa, vaan heille lähetetään rahaa ulkomaille. Niin sehän on aivan mahdoton ajatus, siis ettäkö ei perhettä tai sukua autettais. - - Et mä koen mahdottomaks ehdottaa semmosta, koska se olis tosi rajuu sanoo ihmiselle, jolla se perhe ja suku ja yhteisö on eri konsepti kuin meillä.

Edellä olevassa aineistositaatissakin mainittu suomalainen pärjäämisen eetos tuli esiin monessa haastattelussa ja se paljastui analyysissä merkittäväksi taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden kanssa työskentelemistä kulttuurillisesti määrittäväksi tekijäksi. Diakoniatyöntekijöiden mukaan monet ikääntyneet ajattelevat esimerkiksi, että perheen asioista ei kuuluisi puhua perheen ulkopuolisille ihmisille ja että avun tarvitseminen on nöyryyttävää. Tähän vaikuttavat myös rahaan ja raha-ongelmiin liittyvät tabut.

Kaikkeen tälläseen ikäihmisten taloudellisiin tilanteisiin, siihenhän liittyy valtavasti häpeetä. Sitä, että olis tultava ittekseen toimeen, ja että ku hän joutuu nyt apua pyytämään. Ja tavallaan sitten se on myös sellanen sukupolvi, joka on tottunu auttamaan. Se on tottunu rakentamaan tämän yhteiskunnan mistä me nyt tavallaan nautitaan. - - Se on se sukupolvi joka on mahdollistanut meille tämän. He on halunnu tukee, koska heillä on ollu niin vaikeeta. Ja sitten siihen liittyy se, että itse selvittää, itse selvittää.

Petteri Orpon hallituksen leikkauspolitiikan ja taloudellisen laman aikana kulttuurillista pärjäämisen eetosta vahvistamassa on tehokkuusajattelun määrittelemä, diakonian ja sosiaalityön arvomaailmasta kaukana oleva julkinen keskustelu ”säästötalkoista” (ks. Talentia, 2022; Wiens & Zitting, 2022):

Mä ajattelen myös et semmoinen julkinen keskustelu, mitä vaikka nyt tässä kuluneella hallituskaudella on ollut, kun on tehty näit leikkauksii, mitkä on ollu todella tuntuvii mun asiakkaille ja on puhuttu lisää siitä, että mitä uudistuksia viel tullaan tekemään ja puhuttu et miten nyt pitää saada Suomi nousuun ja kaikkien pitää osallistua ja... Niin mä ajattelen, että semmoinen puhe saattaa myös tehdä sitä, että voi olla vaikeempaa vielä hakea sitä apua ja tukea ikääntyneiden. Et vielä enemmän tulee semmoinen, että pitää pärjätä.

7 Johtopäätökset

Tässä tutkielman luvussa vedän yhteen tutkimuksen tuloksia ja tarkastelen niitä suhteessa aiempaan tutkimukseen. Pohdin lisäksi tutkimustulosten suhdetta muutoksessa olevaan yhteiskuntaamme sekä arvioin tutkielman relevanttiutta sosiaalityön näkökulmasta. Lopuksi esitän tutkielman pohjalta aiheita jatkotutkimukselle.

7.1 Tutkimustulosten yhteenveto

Olen tässä tutkielmassa käsitellyt ikääntyneiden ihmisten omien aikuisten lastensa ja lastenlastensa taholta kokemaa taloudellista väkivaltaa. Tutkimusaineiston keräsin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyöntekijöitä haastatteleamalla ja tutkimustulosten keskiössä ovat diakoniatyöntekijöiden näkemykset siitä, miten taloudellinen väkivalta vaikuttaa sitä kokevien ikääntyneiden hyvinvointiin sekä siitä, minkälaisia tekijöitä taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamiseen liittyy.

Tutkimuksen perusteella taloudellinen väkivalta vaikuttaa sitä kokevien ikääntyneiden hyvinvointiin monella tavalla. Tässä tutkimuksessa vaikutukset jakautuivat taloudellisiin, fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin vaikutuksiin (luku 5). Taloudellista väkivaltaa ja sen moninaisia vaikutuksia sitä kokeviin ihmisiin on aikaisemmin tutkittu pääosin parisuhteiden kontekstissa (mm. Kaittila, 2017; Kaittila & Nyqvist, 2014; Sharp, 2008; Ulmestig & Eriksson, 2017). Tämän tutkimuksen perusteella taloudellisen väkivallan kokemisella on monia samankaltaisia vaikutuksia taloudellista väkivaltaa lapsensa tai lapsenlapsensa taholta kokeville ikääntyneille, kuin sillä on parisuhteessaan taloudellista väkivaltaa kokeville ihmisille. Tutkimuksen pohjalta on kuitenkin paikannettavissa myös eroavaisuuksia.

Taloudellinen väkivalta aiheuttaa sitä kokevien ikääntyneiden vähävaraisuutta ja heidän taloudellisten tilanteidensa kriisiytymistä, kuten säästöjen menettämistä ja velkaantumista. Aineistossani korostuivat taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden vaikeudet pitää huolta omista perustarpeistaan. Tyypillisimmin ikääntyneet jäivät vaille tarvitsemastaan ruoasta ja lääkkeistä. Vähävaraisuus ja perustarpeiden tyydyttämisen vaikeus on tunnistettu laajasti ilmiön aiemmassa tutkimuksessa (Haeseler, 2013; Johnson ym., 2022; Mellar ym., 2024; Sharp, 2008). Parisuhteiden kontekstissa tehdyssä tutkimuksessa taloudellisen

väkivallan on havaittu usein vaikuttavan sen kokijoiden työntekoon ja opiskeluun ja vähentävän tätä kautta kokijoiden henkilökohtaista pääomaa (Kaittila & Nyqvist, 2014, 269, 271; Sharp, 2008, 20–22). Työnteko ja opiskelu eivät ole ikääntyneille ajankohtaisia ja nämä vaikutukset jäivät luonnollisestikin tämän tutkimuksen tulosten ulkopuolelle.

Taloudellinen väkivalta vaikuttaa tutkimuksen perusteella ikääntyneiden fyysiseen terveyteen sekä heidän kotiympäristöihinsä. Taloudellisen väkivallan aiheuttama vähävaraisuus heikentää ikääntyneiden mahdollisuuksia huolehtia omasta terveydestään sekä hakeutua tarvittaessa terveydenhuollon piiriin. Aiemmassa ilmiön tutkimuksessa taloudellisen väkivallan vaikutuksia sen kokijoiden fyysiseen terveyteen on tunnistettu alustavasti, mutta aiheen on todettu tarvitsevan lisätutkimusta (Johnson ym., 2022). Tämän tutkimuksen aineistossa taloudellinen väkivalta liittyi muun muassa ikääntyneiden kokemaan väsymykseen, unettomuuteen ja taloudellisen väkivallan aiheuttaman stressin fyysisiin ilmentymiin, kuten pahoinvointiin ja sydämentykytyksiin omaa tilannetta ajatellessa. Lisäksi ikääntyneiden kokemaan taloudelliseen väkivaltaan liittyi myös fyysistä väkivaltaa, kuten tönimistä, lyömistä ja ikääntyneen liikkumisen rajoittamista. Taloudellisen väkivallan samanaikaisuus muiden väkivallan muotojen, kuten fyysisen ja henkisen väkivallan kanssa on tutkimuksessa tunnistettu ilmiö (mm. Kaittila & Nyqvist, 2014; Postmus ym., 2012; Stylianou ym., 2013; Stylianou, 2018).

Merkittävä haaste ikääntyneiden terveydelle on taloudellisen väkivallan aiheuttamasta vähävaraisuudesta johtuva lääkkeiden ostamatta jättäminen ja terveydenhuollon palvelujen piiriin hakeutumattomuus. Oman terveyden hoitamisen jäämisen ajattelen olevan erityisen ongelmallisia ikääntyneille, sillä ikääntymiseen liittyy erilaisia kehon muutoksia ja sairastumisen todennäköisyys kasvaa iän karttuessa (Rantanen ym., 2022). Ikääntyneiden terveydestä huolehtiminen on yksilöiden lisäksi tärkeää myös yhteiskunnallisista syistä. Aktiivista ja tervettä ikääntymistä peräänkuulutetaan muun muassa Suomen kansallisessa ikäohjelmassa ja YK:n *Decade of Healthy Ageing 2021–2030* -ohjelmassa (STM, 2020; YK, 2023).

Tutkimuksen perusteella taloudellinen väkivalta vaikuttaa myös ikääntyneiden asumisympäristöön. Rahan vähäisyys voi tarkoittaa, ettei ikääntyneellä esimerkiksi ole varaa korjata asuntoaan. Diakoniatyöntekijöiden mukaan moni taloudellista väkivaltaa kokeva ikääntynyt asuu väkivaltaa häneen kohdistavan lapsensa tai lapsenlapsensa kanssa samassa

asunnossa. Tämä johtaa helposti kokemukseen siitä, ettei kodissa ole hyvä olla. Koti saattaa muistuttaa väkivallasta hyvin konkreettisesti, jos väkivallan tekijä on rikkonut kotia tai siellä olevia esineitä. Kodin huonokuntoisuus voi vaikuttaa ikääntyneen fyysiseen hyvinvointiin suorasti tai epäsuorasti. Esimerkiksi home vaarantaa sille altistuvan ihmisen fyysisen terveyden, ja ikääntyneen tarpeisiin sopimaton asunto, josta hän ei taloudellisen väkivallan vuoksi pääse muuttamaan pois, voi vaikuttaa hänen toimintakykyynsä. Myös parisuhdeväkivallan kontekstissa tehdyssä tutkimuksessa on havaittu kodin ja sen esineistön tuhoamista osana taloudellista väkivaltaa (esim. Sharp, 2008). Vaikutuksia kotiin ei näissä tutkimuksissa kuitenkaan ole nostettu omaksi kategoriakseen, vaan ne on ymmärretty osana laajempia kokonaisuuksia – esimerkiksi Sharpin (2008) tutkimuksen kohdalla yhtenä tapana aiheuttaa kustannuksia väkivallan kokijalle. Parisuhdeväkivaltaan liittyy tutkimusten mukaan usein asetelma, jossa väkivaltainen mies omii kaiken taloudellisen vallan ja päätöksenteon itselleen. Tästä johtuen esimerkiksi pariskunnan yhteinen koti saattaa virallisesti olla vain miehen nimissä ja taloudelliseen väkivaltaan liittyä naisen asunnottomuutta tai sen riski (Sharp, 2008). Tässä tutkimuksessa ei havaittu vastaavaa ikääntyneiden kohdalla. Tätä selittää mielestäni ihmissuhteiden erilaisuus – taloudelliseen väkivaltaan liittyvä yhdessä asuminen tarkoittaa ikääntyneiden ja heidän (lasten)lastensa kohdalla sitä, että (lapsen)lapset muuttavat ikääntyneen vanhempansa luokse taloudellista hyötyä saadakseen.

Tutkimuksen perusteella taloudellisella väkivallalla on monenlaisia vaikutuksia ikääntyneiden psyykkiseen hyvinvointiin. Ikääntyneet kokevat muun muassa monitahoista häpeää, masennusta, tyytymättömyyttä elämäänsä sekä taloudelliseen väkivaltaan liittyvää henkistä väkivaltaa. Väkivaltaa käyttävä lapsi tai lapsenlapsi voi rahaa saadakseen vedota esimerkiksi ikääntyneen empatiaan, syyllisyyden tunteeseen, huolenpitoon ja ikääntyneen haluun ylläpitää vanhempi-(lapsen)lapsi-suhdetta. Tutkimuksen mukaan taloudellinen väkivalta on yhteydessä ikääntyneiden kokemaan masennukseen, ahdistukseen ja itsetuhoisiin ajatuksiin. Myös aiemmassa tutkimuksessa taloudellinen väkivalta on yhdistetty häpeään ja siihen liittyvään itsetunnon heikentymiseen (Eriksson & Ulmestig, 2021, 1634–1635; Kaittila & Nyqvist, 2014, 271; Sharp, 2008, 27). Taloudellisen väkivallan on myös havaittu olevan yhteydessä mielenterveyden häiriöihin, erityisesti masennukseen ja traumaperäiseen stressihäiriöön. Vertailevissa tutkimuksissa on selvitetty, että taloudellisella väkivallalla on kaikista väkivallan muodoista vahvin yhteys mielenterveyden häiriöihin. (Mellar ym., 2024; Stylianou, 2018; Voth Schrag ym., 2019.)

Taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttaa tutkimuksen perusteella omien toimintamahdollisuuksien ja itsensä toteuttamisen rajoittuminen väkivallan kokemisen seurauksena. Tutkimusaineiston perusteella mahdollisuus toteuttaa ikääntymisen elämänvaiheen keskeistä tehtävää, eli itsensä ja oman elämänsä läpikäymistä ja hyväksymistä, vaikeutuu taloudellisen väkivallan myötä (ks. Seppänen & Koskinen, 2022, 451).

Taloudellisten, fyysisten ja psyykkisten vaikutusten lisäksi taloudellinen väkivalta heikentää tutkimuksen valossa ikääntyneiden sosiaalista hyvinvointia. Väkivalta vaikuttaa ikääntyneen väleihin väkivaltaa tekevän lapsen tai lapsenlapsen ja usein myös muiden perheenjäsenten ja sukulaisten kanssa. Tämän lisäksi taloudellinen väkivalta aiheuttaa fyysistä ja emotionaalista vetäytymistä muista ihmisistä ja johtaa ikääntyneen sosiaaliseen eristäytymiseen.

Ihmissuhteiden vaikeudet ja sosiaalinen eristäytyminen taloudellisen väkivallan seurauksena on havaittu myös aiemmassa tutkimuksessa (mm. Eriksson & Ulmestig, 2021, 1633–1634; Sharp, 2008, 27). Parisuhdeväkivallan kontekstissa taloudellisen väkivallan kokijan sosiaalisen eristytymisen taustalla on joskus väkivallan tekijän eksplisiittinen tavoite saada kokija eristetyksi hänen tukiverkostostaan (Sharp, 2008). Tällaista tarkoituksenmukaista eristämistä ei tämän tutkimuksen aineistossa tullut esiin, vaan ikääntyneiden sosiaalinen eristyneisyys liittyi rahan vähäisyyteen, häpeään, alakuloisuuteen ja väkivallan tekijään törmäämisen välttelyyn.

Tutkimuksessa paikannetut taloudellisen väkivallan vaikutukset jakautuivat sisällönanalyyseissä erilaisiin ala-, ylä- ja pääluokkiin. Luokittelu auttaa tutkimustiedon jäsentämistä ja ilmiön ymmärtämistä, mutta on tärkeä muistaa, että hyvinvoinnin eri osa-alueet ovat yhteydessä toisiinsa. Tutkimuksessa paikannettuja hyvinvointivaikutuksia ei siis ole tarkoitus ymmärtää toisistaan irrallisina kokonaisuuksina. Esimerkiksi tutkimusaineistosta vahvasti esiin noussut häpeä sijoittui analyyseissä taloudellisen väkivallan psyykkisiin vaikutuksiin, vaikka häpeän tunteminen vaikuttaakin merkittävästi myös ikääntyneiden sosiaaliseen hyvinvointiin. Samoin vaikka tutkielmassa fyysisiin vaikutuksiin sisällytetyt asuinympäristön ongelmat heijastuvat myös ikääntyneiden mielialaan ja esimerkiksi homekodin tapauksessa myös heidän fyysiseen terveyteensä.

Hyvinvointivaikutusten lisäksi tutkin taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden kanssa työskennelleiden diakoniatyöntekijöiden ajatuksia auttamistyöstä. Analyyseissä auttamiseen

liittyvät näkemykset jakautuivat kolmeen auttamisen ulottuvuuteen – diakoniatyöntekijän ammattitaidon, palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan sekä kulttuurien ja asenteiden ulottuvuuksiin (luku 6). Asiakastyössä ammattitaidon osa-alueista korostuvat sensitiivinen työote, työskentelyn asiakaslähtöisyys ja asiakkaan kohtaamisen taito. Tärkeää diakoniatyöntekijöiden mukaan on muun muassa luottamuksellisen asiakassuhteen luominen ja asiakkaan kokemus nähdyksi tulemisesta. Taloudellista väkivaltaa kokeneen asiakkaan kunnioittavan kohtaamisen ja asiakaslähtöisen työskentelyn merkitys on noussut esiin myös aiemmassa tutkimuksessa, tosin sosiaalityön kontekstissa (Ulmestig & Eriksson, 2017).

Diakoniatyöntekijän ammattitaitoon kuuluu tutkimuksen perusteella olennaisesti myös palveluohjaus sekä kyky tehdä yhteistyötä eri toimijoiden kanssa (ks. myös Haeseler, 2013; Kirkkohallitus n.d.). Diakoniatyöntekijät auttavat usein asiakkaitaan hakemaan etuuksia ja palveluita. He voivat myös osallistua tapaamisille ja tukea asiakkaita esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden ja velkaneuvojien kanssa asioimisessa. Kun yhteistyö esimerkiksi sosiaalityön kanssa toimii, näkevät diakoniatyöntekijät taloudellista väkivaltaa kokevien asiakkaiden tukemisen olevan helpompaa.

Tutkimuksen perusteella tärkeää osaamista on myös ymmärrys taloudellisesta väkivallasta. Ilmiön ymmärtäminen auttaa sen tunnistamista ja käsittelyä asiakastyössä. Haasteltujen diakoniatyöntekijöiden mukaan tietoisuutta ilmiöstä tulisi lisätä kautta koko auttamisjärjestelmän. Diakoniatyöntekijöiden tutkimusaineistossa taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamiseen liittyvästä ammattitaidosta tuottama kuva myötäilee osia kirkkohallituksen hyväksymästä diakonian viranhaltijan ydinosaamiskuvauksesta, jossa mainitaan muun muassa erilaisten ihmisten ja elämäntilanteiden kohtaamisen sekä vaikeista asioista keskustelemisen taidot ja yhteistyöosaaminen (Kirkkohallitus, n.d.).

Diakoniatyöntekijöiden työtä määrittää heidän toimintaympäristönsä. Siihen, kuinka hyvin diakoniatyöntekijät kokevat voivansa auttaa asiakkaitaan, vaikuttaa palvelujärjestelmän toimivuus – tai toimimattomuus – ja palvelujärjestelmää säätelevä sosiaalipolitiikka. Yksi tämän tutkimuksen keskeisistä tuloksista on, että palvelujärjestelmä ei monissa tapauksissa tue taloudellista väkivaltaa kokevia ikääntyneitä tarpeeksi. Kritiikki kohdistuu erityisesti Kelan ja sosiaalityön tiukentuneisiin auttamiskriteereihin, tiheään työntekijävaihtuvuuteen sosiaalihuollossa sekä ilmiön kannalta olennaisten palvelujen saavutettavuuden ongelmiin.

Palveluja on keskitetty suurempiin kaupunkeihin, joihin ikääntyneet eivät usein helposti pääse, ja lisäksi ikääntyneitä uhkaa digisyrjäytyminen palvelujen digitalisoituessa.

Petteri Orpon hallituksen politiikka näyttäytyy tutkimuksessa diakoniatyöntekijöiden näkökulmasta hyvin ongelmallisena. Leikkaukset hyvinvointipalveluihin ovat diakoniatyöntekijöiden mukaan sekä altistaneet lisää ikääntyneitä taloudellisen väkivallan kokemiselle sekä vaikeuttaneet jo valmiiksi vaikeassa asemassa olevien ikääntyneiden auttamista. Tutkimuksen perusteella esimerkiksi sosiaalityöhön ja päihde- ja mielenterveyspalveluihin sekä ennaltaehkäisyyn näkökulmasta kriittiselle järjestökentälle tarvitaan lisää resursseja. Diakoniatyöntekijät työskentelevät usein heikoissa asemissa olevien ihmisten kanssa ja näkevät paikaltaan nopeasti, kun poliittiset päätökset vaikuttavat heidän asiakkaisiinsa negatiivisesti (ks. SOSTE ym., 2024).

Auttamistyön kolmas tässä tutkimuksessa paikannettu ulottuvuus on kulttuurien ja asenteiden ulottuvuus. Väkivalta tunnustetaan kontekstisidonnaiseksi, siis ajassa ja paikassa muuttuvaksi, kulttuurillisen ja sosiaalisen neuvottelun kautta rakentuvaksi ilmiöksi (Dobash & Dobash, 1998; Lidman, 2015; Ronkainen, 2017, 19–20). Tässä tutkimuksessa esiin nousivat taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden erilaiset, kulttuurisidonnaiset tavat suhtautua rahaan, perheeseen, väkivaltaan ja avun tarvitsemiseen. Voimakkaana nousi esiin suomalainen pärjäämisen eetos, eli kokemus siitä, että elämän vaikeuksista on selvitettävä yksin, ilman yhteiskunnan apua. Diakoniatyöntekijöiden mukaan pärjäämisen eetos vähentää ikääntyneiden avun hakemista. Kielteinen suhtautuminen esimerkiksi sosiaalihuoltoon voi myös johtaa tilanteeseen, jossa ikääntynyt ottaa vastaan diakoniatyöntekijän tuen, mutta vastustaa esimerkiksi sosiaalityön asiakkuutta tai etuuksien hakemista Kelasta. Tämä asettaa diakoniatyöntekijän vaikeaan asemaan. Taloudellisen väkivallan ilmiön kanssa työskentelyyn vaikuttavat tutkimusaineiston perusteella myös maahanmuuttajien mahdollisesti erilaiset kulttuurilliset käsitykset rahasta, perheestä ja perheen taloudellisesta tukemisesta.

Tutkimusaineistossa nousi esiin vahvasti myös stigmat eli leimaantuminen.

Diakoniatyöntekijät kertoivat toivovansa enemmän keskustelua ja tiedottamista taloudellisesta väkivallasta, jotta taloudellisiin ongelmiin ja väkivallan kokemiseen liittyvä häpeä vähenisi yhteiskunnassamme. Diakoniatyöntekijöiden näkökulmasta muita ikääntyneiden tilannetta parantavia toimia olisivat tutkimuksen mukaan paremmin resursoitujen ja saavutettavissa olevien palvelujen, ennaltaehkäisevään työhön panostaminen, leikkauspolitiikan lopettaminen ja

etuuksien nostaminen ihmisten tarpeita vastaavalle tasolle. Asiakastyön näkökulmasta merkityksellistä on tutkimuksen perusteella toimiva moniammatillinen yhteistyö ja työntekijöiden ymmärrys taloudellisesta väkivallasta.

7.2 Pohdinta

Tutkielmani tehtävä on ollut tuottaa tietoa vähemmän tutkitusta aiheesta, ikääntyneiden kokemasta taloudellisesta väkivallasta. Tutkimusaineiston keräsin haastattelemalla diakoniatyöntekijöitä, joten tieto ilmiöstä ja ikääntyneiden kokemuksista on suodattanut tutkimukseen heidän kauttaan. Tutkimuksen keskiössä ovat diakoniatyöntekijöiden ajatukset ja tulkinnat heidän asiakkaidensa tilanteista sekä asiakkaiden kanssa tehtävästä auttamistyöstä. On huomioitava, että taloudellista väkivaltaa kokevat ikääntyneet voivat itse ajatella asioista eri tavalla, kuin heidän kanssaan työskennelleet diakoniatyöntekijät. Tietoa ilmiöstä olisikin tärkeää tuottaa jatkossa myös sellaisilla tutkimusasetelmilla, joiden keskiössä on taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden oma ääni.

Tietolähteiden ja näkökulman lisäksi tutkimuksen laatua ja luotettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon myös tutkijan toiminta. Olen tässä tutkielmassa pyrkinyt tutkimuksen eri vaiheiden mahdollisimman läpinäkyvään raportointiin. Tutkielman luvussa 4 olen käsitellyt tutkimusasetelman suunnittelua ja siinä tutkielmanteon aikana tapahtuneita muutoksia, arvioinut kriittisesti omaa rooliani haastattelutilanteissa, kirjoittanut auki sisällönanalyysin etenemisen sekä pohtinut tutkielmantekoon liittyviä eettisiä kysymyksiä.

Koen, että tutkielma on onnistunut tavoitteessaan tuottaa tietoa tutkimuskatveeseen jääneestä ilmiöstä ja kokijaryhmästä. Olen tutkimuksessa paikantanut taloudellisen väkivallan erilaisia vaikutuksia ikääntyneiden hyvinvointiin ja vertaillut tutkimustuloksiani aiempaan, parisuhdeväkivallan kontekstissa tehtyyn tutkimukseen. Tämän tutkimuksen perusteella esitän, että parisuhteessa taloudellista väkivaltaa kokevan ihmisen ja lapsensa tai lapsenlapsensa taholta väkivaltaa kokevan ikääntyneen ihmisen kokemuksissa on paljon yhteistä, mutta myös eroja. Taloudellisen väkivallan tutkiminen ikääntyneisiin vanhempi-(lapsen)lapsi-suhteessa kohdistuvana ilmiönä näyttäytyy siis tutkielmani perusteella tarpeelliselta.

Tutkimuksen aihe ja tulokset ovat relevantteja sosiaalityön näkökulmasta. Väkivalta, raha ja sen puute ja ihmissuhteiden ongelmat ovat sosiaalityöhön kiinteästi liittyviä teemoja.

Taloudellisen väkivallan vaikutusten tunteminen voi auttaa sosiaalityöntekijöitä tunnistamaan taloudellisen väkivallan kokemista tai tekemistä omien asiakkaidensa keskuudessa. Myös diakoniatyöntekijöiden roolin ja näkökulman ymmärtäminen ovat sosiaalityöntekijöille tärkeitä – tekevähän ammattiryhmät työtä usein samojen ihmisten ja aiheiden parissa.

Yhteistyön rakentaminen diakoniatyön ja sosiaalityön välillä tukee sekä yhteisiä asiakkaita ja asiakasryhmiä että työntekijöitä. Ajattelen myös, että diakoniatyöntekijöiden sosiaalityötä ja palvelujärjestelmää kohtaan esittämä kritiikki on tärkeä kuulla.

Tämän tutkimuksen keskeiseksi tulokseksi näen sen, että taloudellista väkivaltaa kokevia ikääntyneitä ei yhteiskunnassamme tueta riittävästi. Palvelujen saavutettavuuden ongelmat, sosiaalietuuksiin ja palveluihin ajankohtaisesti kohdistuneet leikkaukset ja julkisia hyvinvointipalveluja määrittävä resurssiniukkuus johtavat tutkimuksen mukaan tilanteeseen, jossa monet ikääntyneet taloudellisen väkivallan kokijat eivät saa tarvitsemaansa apua. Petteri Orpon hallituksen leikkauspolitiikka ja Suomen korkea työttömyysaste myös lisäävät sellaisia sosiaalisia ongelmia, joita kokiessaan ihmisillä on suurempi todennäköisyys kohdistaa taloudellista väkivaltaa ikääntyneeseen vanhempansa tai isovanhempansa (ks. Pillemer ym., 2016; Storey, 2020). Esitänkin tutkielman pohjalta, että Orpon hallituksen politiikka on kestäväntöntä sekä inhimillisistä että taloudellisista syistä. Lähisuhteissa tapahtuva väkivalta on yhteiskunnalle kallis ilmiö ja sen ennaltaehkäiseminen ja tehokkaat tukipalvelut ovat kansantalouden näkökulmasta erittäin tärkeitä (Siltala ym., 2022; ks. myös tutkielman luku 3.4). Jos ikärakenteen muutoksen kanssa painivassa Suomessa halutaan aidosti tukea tervettä ja aktiivista ikääntymistä, tulee ikääntyneisiin kohdistuvaa väkivaltaa ennaltaehkäistä ja siihen puuttua. Sosiaali- ja terveysministeriön laatiman kansallisen ikäohjelman tavoitteiksi on asetettu muun muassa ikääntyneiden toimintakyvyn paraneminen ja kotona asumisen pidentyminen (STM, 2020). Tässä tutkielmassa esitetyt taloudellisen väkivallan monet negatiiviset vaikutukset ikääntyneiden hyvinvointiin haastavat näitä tavoitteita. Ristiriidan poliittisten tavoitteiden ja konkreettisten toimien välillä voi nähdä merkinä ikääntyneiden ihmisryhmän sosiaalisesta kuolemasta yhteiskunnassamme (Pirhonen ym., 2021).

Tutkimusta varten haastattelemistani diakoniatyöntekijöistä jokainen korosti taloudellisen väkivallan ennaltaehkäisyn merkitystä. Vahvaa kritiikkiä tästä näkökulmasta saivat tutkimusaineistossa Orpon hallituksen järjestökenttään kohdistamat leikkaukset. Rahoitusta

ovat Ylen selvityksen mukaan menettäneet merkittävästi muun muassa diakonissalaitokset, asunnottomuutta torjumaan pyrkivä Y-Säätiö ja mielenterveyden edistämiseksi toimiva Mieli ry (Toivonen & Särkkä, 29.4.2026). Haastattelujen toteuttamisen jälkeen leikkauksia järjestöihin on kohdistettu lisää.

Tutkimuksen perusteella diakoniasta muodostuu kuva yhteiskunnan lakisääteisten palvelujen aukkoja ja heikkouksia paikkaavana työnä. Näin diakoniatyötä on luonnehdittu jo pitkään myös alan sisällä (Helin ym., 2010, 56; Kuusimäki, 2012, 42). Tämä rooli korostuu aikoina, joina julkisia palveluja määrittää resurssien niukkuus ja poliittista keskustelua säästöpuhe. Diakoniatyöntekijät tekevät tärkeää työtä taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden henkilöiden elämänlaadun parantamiseksi, mutta nykyinen sosiaalipoliittinen kehityssuunta, jossa korostuu kolmannen sektorin vastuu sellaisesta tuesta, jonka järjestämisestä pitäisi perustuslain (731/1999, 19 §) ja sosiaalihuoltolain (1301/2014, 11 §) mukaan huolehtia julkisilla palveluilla, on varsin huolestuttava. Eräs haastattelemani diakoniatyöntekijä kiteytti haastattelun lopuksi huolen, jonka jaan myös itse, sanomalla: *”Kyl mä pelkään et tää yhteiskunta on menos takas tällaseen, tiäks sää, et sitte köyhät elää armeliaisuuden varassa.”*

Sekä diakonia- että sosiaalityöntekijöiden ammattietiikka peräänkuuluttaa yhteiskunnassa heikossa asemassa olevien puolustamista (Kirkkohallitus, n.d.; Talentia, 2022).

Sosiaalityöntekijöitä rakenteelliseen sosiaalityöhön veloitetaan lisäksi sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 7 §). Meidän tulee työskennellä sellaisen palvelujärjestelmän eteen, jossa taloudellista väkivaltaa kokevia ihmisiä on valmiuksia auttaa.

Taloudellista väkivaltaa ei ole Suomessa juuri tutkittu ja erilaisia tärkeitä tutkimusaiheita on valtavasti. Yleisesti taloudellisen väkivallan tutkimuksessa katveeseen on ikääntyneiden kokemusten lisäksi jäänyt myös lasten ja miesten kokemukset taloudellisesta väkivallasta. Tämän tutkielman perusteella peräänkuulutan luonnollisesti erityisesti ikääntyneiden kokeman taloudellisen väkivallan lisätutkimusta. Esimerkiksi tuore tieto ilmiön laajuudesta Suomessa puuttuu. Tutkimuksessa tulisi selvittää sekä taloudellisen väkivallan kokemiseen liittyviä aiheita että auttamistyön käytäntöjä. Ikääntyneiden oman äänen näkyviin tuominen tutkimuksessa olisi tärkeää. Kokijat tietolähteinä mahdollistaisivat esimerkiksi taloudelliseen väkivaltaan liittyvien tunnekokemusten ja perhedynamiikan syvällisen tarkastelun.

Taloudellista väkivaltaa kokevien ikääntyneiden auttamistyötä on jatkossa tärkeä tutkia monipuolisesti, sekä asiakas- että työntekijänäkökulmasta. Tässä tutkimuksessa tietolähteenä toimivat diakoniatyöntekijät. Taloudelliseen väkivaltaan liittyvää auttamistyötä voitaisiin tarkastella myös esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden, kotihoidon ammattilaisten tai velkaneuvojien näkökulmasta.

Haastattelemiani diakoniatyöntekijät toivat haastatteluissa jonkin verran esiin myös tutkimukseni ulkopuolelle rajautunutta ikääntyneiden kokemaa taloudellista väkivaltaa. He olivat työssään kohdanneet taloudellista väkivaltaa, jota heidän ikääntyneisiin asiakkaisiinsa olivat kohdistaneet ikääntyneiden kumppanit, ystävät, naapurit ja tuntemattomat ihmiset. Yksi diakoniatyöntekijä kertoi minulle esimerkiksi internetin kautta tapahtuneesta romanssihuijauksesta, johon hänen ikääntynyt asiakkaansa oli langennut. Ikääntyneiden kokemaa taloudellista väkivaltaa tulisikin jatkossa tutkia laajasti. Huomattavaa on myös, että ikääntyneiden kokeman taloudellisen väkivallan tutkimus on pitkälti keskittynyt kotona asuviin ikääntyneisiin. Tiedämme kuitenkin, että myös palveluasumisen piirissä olevat ikääntyneet kokevat väkivaltaa (Luoma ym., 2023; Yon ym., 2019). Tutkimuksessa tulisi selvittää myös heidän kokemuksiaan.

Mielestäni tärkeää olisi myös ikääntyneisiin kohdistuvan taloudellisen väkivallan ja yleisesti ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan taustasyitä ja riskejä kartoittava tutkimus. Se puuttuu Suomesta (Valtokari ym., 2021, 5; vrt. kansainvälisessä tutkimuksessa Pillemer ym., 2016; Storey, 2020). Kun ymmärrämme paremmin minkälaiset asiat lisäävät väkivallan tekemistä ja kokemista, voimme sekä ennaltaehkäistä väkivaltaa että puuttua siihen tehokkaammin.

Lähteet

- Aaltio, I. & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, 177–188.
- Adams, A. E., Greeson, M. R., Littwin, A. K. & Javorcka, M. (2020). The Revised Scale of Economic Abuse (SEA2): Development and initial psychometric testing of an updated measure of economic abuse in intimate relationships. *Psychology of Violence*, 10(3), 268–278.
- Adams, A. E., Sullivan, C. M. & Bybee, D. & Greeson, M. R. (2008). Development of the Scale of Economic Abuse. *Violence against women*, 14(5), 563–588.
- Alava, H. (2020). Diakoniatyön arki. Teoksessa Alava, H., Kela, A., Nikkanen, A. & Paloviita, P. (toim.) Diakoniabarometri 2020: Aina uuden edessä. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 88. Kirkko ja toiminta. Helsinki: Kirkkohallitus, 75–96.
- Attila, H., Keski-Petäjä, M., Pietiläinen, M., Lipasti, L., Saari, J. & Haapakangas, K. (2023). Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021. Loppuraportti. Helsinki: Tilastokeskus.
- Bildjuschkin, K., Ewalds, H., Hietamäki, J., Kettunen, H., Koivula, T., Mäkelä, J., Nipuli, S., October, M., Peltonen, J. & Siukola, Reetta (2020). Väkivaltakäsitteiden sanasto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Boudiny, K. (2013). ‘Active ageing’: from empty rhetoric to effective policy tool. *Ageing and Society*, 33(6), 1077–1098.
- Bowling, A. (2005). *Ageing well: Quality of life in old age*. Maidenhead, UK: Open University Press.
- Branigan, E. & Grace, M. (2005). ‘His money or our money? Financial abuse of women in intimate partner relationships’: Looking back, looking forward: A quarter-century of social change. The Australian Social Policy Conference. Sydney, New South Wales, Australia, 20–22 July. Social Policy Research Centre.

- Bruno, L. (2022). Economic abuse from child and youth perspectives: A review of the literature. *Social Inclusion* 10(4), 29-38.
- Carmel, E., Mablin, K. & Papadopoulos, T. (2007). Governing the activation of older workers in the European Union: The construction of the “activated retiree”. *International journal of sociology and social policy*, 27(9/10), 387–400.
- Christy, K., Welter, T., Dundon, K., Valandra, & Bruce, A. (2022). Economic abuse: A subtle but common form of power and control. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(1–2), 473–499.
- De Donder, L., Lang, G. Luoma, M.-L., Penhale, B., Alves, J.F., Tamutiene, I., Santos, A.J., Koivusilta, M., Enzenhofer, E., Perttu, S., Savola, T. & Verté, D. (2011). Perpetrators of abuse against older women: A multi-national study in Europe. *Journal of Adult Protection*, 13(6), 302–3014.
- Dobash, R. E. & Dobash, R. P. (toim.) (1998). *Rethinking Violence against Women*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Domestic Abuse Intervention Programs. (2026). Wheel Library. Verkkosivut. <https://www.theduluthmodel.org/wheel-gallery/> Viitattu 18.4.2026.
- Eriksson, M. & Ulmestig, R. (2021). ”It’s not all about money”: Toward a more comprehensive understanding of financial abuse in the context of VAW. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(3–4), 1625–1651.
- Eskelinen, N. & Siironen, J. (toim.) (2017). *Köyhyys: syitä ja seurauksia*. Kuopio: Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin.
- Fawole, O. I. (2008). Economic violence to women and girls: Is it receiving the necessary attention? *Trauma, Violence, & Abuse*, 9(3), 167–177.
- Fearing, G., Sheppard, C. L., McDonald, L., Beaulieu, M. & Hitzig, S. L. (2017). A systematic review on community-based interventions for elder abuse and neglect. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 29(2–3), 102–133.

- Fraga, S., Lindert, J., Barros, H., Torres-González, F., Ioannidi-Kapolou, E., Melchiorre, M. G., Stankunas, M. & Soares, J. F. (2014). Elder mistreatment and socioeconomic inequalities: A multilevel study in 7 European countries. *Preventive Medicine*, 61, 42–47.
- Fraga Dominguez, S., Ozguler, B., Storey, J. & Rogers, M. (2022). Elder abuse vulnerability and risk factors: Is financial abuse different from other subtypes? *Journal of Applied Gerontology*, 41(4), 982–939.
- Gassoumis, Z., Navarro, A., & Wilber, K. (2015). Protecting victims of elder financial exploitation: The role of an elder abuse forensic center in referring victims for conservatorship. *Aging and Mental Health*, 19(9), 790–798.
- Gothóni, R. & Jantunen, E. (2010). Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 25*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Haeseler, L. A. (2013). Practitioner perspectives of the economic coping experiences of women of domestic violence abuse. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 10(1), 1–9.
- Helin, M., Hiilamo, H. & Jokela, U. (2010). *Diakoniatyö: Asiakkaan palveluksessa*. Edita Publishing Oy.
- Hiilamo, H. (2022). SOTE-uudistus ja odotukset diakoniatyölle. Teoksessa Huhnanntti, S. & Wallenius, V. (toim.) *Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön*. Helsinki: Kirjapaja, 175–184.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (1995). *Teemahaastattelu*. 7. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2022). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. 15.–17. painos. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.

- Hägglund, A. E., Sorsa, T., Danielsbacka, M., Tanskanen, A. & Rotkirch, A. (2021). Vanhenee kuin hyvä viini: Yli 50-vuotiaiden parisuhteet Suomessa. Perhebarometri 2021. Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E56/2021. Helsinki: Väestöliitto ry.
- Johnson, L., Chen, Y., Stylianou, A., & Arnold, A. (2022). Examining the impact of economic abuse on survivors of intimate partner violence: A scoping review. *BMC Public Health*, 22(1), 1014.
- Jokela, U. (2011). Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa. [Väitöskirja, Helsingin Yliopisto]. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 34. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Johdanto: Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. *Gaudeamus*, 9–19.
- Kaaitila, A. (2017). Rahakonfliktit ja taloudellinen väkivalta parisuhteissa. [Väitöskirja, Turun yliopisto]. Turun yliopisto.
- Kaaitila, A. & Hakovirta, M. & Kainulainen, H. & Tuominen, J. (2024). Lapsiin kohdistuva taloudellinen väkivalta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 89(5–6), 555–563.
- Kaaitila, A. & Nyqvist, L. (2014). Taloudellinen väkivalta parisuhteessa: Kirjallisuuskatsaus. *Janus*, 22(3), 262–278.
- Kaaitila, A. & Nyqvist, L. (2016). Raha parisuhdesovun koetinkivenä. *Perheterapia* 32(3), 17–32.
- Kalanti, M. (2022). Koronan vaikutukset diakoniatyöhön. *Diakoniabarometri 2022: Muuttuva ja muuttava diakonia*. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 138. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 23–53.
- Karisto, A. (2022). Ikä, kohortti, aika ja elämäntilanne vanhenemistutkimuksessa. Teoksessa Rantanen, T., Kokko, K., Sipilä, S. & Viljanen, A. (toim.) *Gerontologia*. 5., uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 23–36.

- Keskinen, S. (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat: Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Tampere University Press.
- Keskinen, S. (2014). Ylirajaiset perhesuhteet, väkivalta ja epävarmuuden tilat. *Janus* 22(1), 19–34.
- Kirkkohallitus. (n.d.). Diakonian viranhaltijan ydinosamiskuvaus. Kirkkohallitus. <https://kirkonydinosaminen.fi/diakonian-viranhaltija.html> Viitattu 15.4.2026.
- Kirkkojärjestys (657/2023). Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2023/657> Viitattu 7.5.2026.
- Kirkkolaki (652/2023). Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2023/652> Viitattu 7.5.2026.
- Kiuru, H. & Valokivi, H. (2022). ”I do those things to pass the time.”: Active ageing during fourth age. *Journal of Aging Studies*, 61, 101037.
- Kokkonen, E. & Päiviö, V. (2022). ”Kaikki rahat meni, ja enemmän.”: Miesten kokema taloudellinen väkivalta parisuhteessa. [Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto].
- Kolttola, I. & Näsi, M. (2022). Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2021: Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. *Katsauksia* 51/2022. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Kontula, O. (2013). Yhdessä vai erikseen?: Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja erojen syistä. *Perhebarometri* 2013. Väestöntutkimuslaitos. *Katsauksia*, E 47. Helsinki: Väestöliitto ry.
- Krigel, K. & Benjamin, O. (2021) From physical violence to intensified economic abuse: Transitions between the types of IPV over survivors’ life courses. *Violence Against Women* 27(9), 1211–1231.
- Kumar, G., Muckley, C. B., Pham, L., & Ryan, D. (2019). Can alert models for fraud protect the elderly clients of a financial institution? *The European Journal of Finance*, 25(17), 1683–1707.

- Kuusimäki, K. (2012). Diakonia kirkon perustehtävänä. Teoksessa Gothóni, R., Helosvuori, R., Kuusimäki, K. & Puuska, K. (2012). *Kantakaa toistenne kuormia: Diakoniatyön perusteet ja käytäntö*. Helsinki: Kirjapaja.
- Laslett, P. (1989). *A fresh map of life: The emergence of the third age*. London: Weindelfeld and Nicolson.
- Leppihalme, E. (2022). Vaikuttamisen mahdollisuuksia ja kompastuskiviä diakoniatyössä. Teoksessa: Teoksessa Huhanantti, S. & Wallenius, V. (toim.) *Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön*. Helsinki: Kirjapaja, 40–53.
- Lichtenberg, P. A., Ficker, L. J., & Rahman-Filipiak, A. (2016). Financial decision-making abilities and financial exploitation in older African Americans: Preliminary validity evidence for the Lichtenberg Financial Decision Rating Scale (LFDRS). *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 28(1), 14–33.
- Lichtenberg, P. A., Gross, E., & Ficker, L. J. (2018). Quantifying risk of financial incapacity and financial exploitation in community-dwelling older adults: Utility of a scoring system for the Lichtenberg Financial Decision-making Rating Scale. *Clinical Gerontologist*, 43(3), 266–280.
- Lidman, S. (2015). *Väkivaltakulttuurin perintö: Sukupuoli, asenteet ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lumme-Sandt, K. (2005). Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvoori, J. & Tiittula, L. (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Luoma, M-L., Kehusmaa, S. & Aalto, A-M. (2023). Puolet vanhuspalvelujen toimintayksiköistä havainneet asiakkaiden kaltoinkohtelua. Tutkimuksesta tiiviisti 45/2023. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Luoma, M-L., Koivusilta, M., Lang, G., Enzenhofer, E., De Donder, L., Verté, D., Reingardé, J., Ferreira-Alves, J., Santos, A. J. & Penhale, B. (2011). Prevalence study of abuse and violence against older women: Results of a multi-cultural survey in Austria,

- Belgium, Finland, Lithuania, and Portugal (European Report of the AVOW Project).
Finland: National Institute for Health and Welfare (THL).
- Mellar, B. M., Fanslow, J. L., Gulliver, P. J. & McIntosh, T. K. D. (2024). Economic abuse by an intimate partner and its associations with women's socioeconomic status and mental health. *Journal of Interpersonal Violence*, 39(21-22), 4415–4437.
- Miller, R. B., Yorgason, J. B., Sandberg, J. G. & White, M. B. (2003). Problems that couples bring to therapy: A view across the family life cycle*. *The American Journal of Family Therapy* 31(5), 395–407.
- Miller, S. L. & Smolter, N. L. (2011). "Paper abuse": When all else fails, batterers use procedural stalking. *Violence Against Women* 17(5), 637–650.
- Nikander, P. (2010). Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Nikander, P., Hyvärinen, M. & Ruusuvuori, J. (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 432–445.
- Paloviita, P. (2020). Ruoka-apu muutoksessa ja yhteiskunnan peilinä. Teoksessa Alava, Hanna & Kela, Auli & Nikkanen, Anni & Paloviita, Pirjo (2020) *Diakoniabarometri 2020: Aina uuden edessä*. Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 88. Helsinki: Kirkkohallitus, 25–47.
- Pence, E. & Paymar, M. (1993). *Education groups for men who batter*. New York: Springer.
- Perustuslaki (731/1999). Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/731> Viitattu 5.5.2026.
- Piispa, M. & Heiskanen, R. (2017). Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa. Teoksessa Niemi, J., Kainulainen, H. & Honkatukia, P. (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino, 68–88.
- Pillemer, K., Burnes, D., Riffin, C. & Lachs, M. S. (2016). Elder abuse: global situation, risk factors, and prevention strategies. *The Gerontologist*, 56(2), 194–205.

- Pirhonen, J., Seppänen, M., Pietilä, I., Tuominen, K. & Jylhä, M. (2021). Vanhuus ja sosiaalinen kuolema. Sosiaalisen kuoleman käsite vanhojen ihmisten haastattelupuheessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 86(1), 5–15.
- Postmus, J., Hoge, G., Breckenridge, J., Sharps-Jeffs, N. & Chung, D. (2020). Economic abuse as an invisible form of domestic violence: A multicountry review. *Trauma, Violence & abuse*, 21(2), 261–283.
- Postmus, J. L., Plummer, S.-B., McMahon, S., Murshid, N. S., & Sung, K. M. (2012). Understanding economic abuse in the lives of survivors. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(3), 411–430.
- Postmus, J. L., Plummer, S.-B. & Stylianou, A. M. (2016). Measuring economic abuse in the lives of survivors: Revising the Scale of Economic Abuse. *Violence Against Women*, 22(6), 692–703.
- Puusa, A. (2020). Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus, 145–156.
- Rahkonen, E., Lahelma, E. & Lallukka, T. (2022). Sosiaaliset tekijät ja vanheneminen. Teoksessa Rantanen, T., Kokko, K., Sipilä, S. & Viljanen, A. (toim.) *Gerontologia*. 5., uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 37–45.
- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. (2017). Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 413–426.
- Rantanen, T., Kokko, K., Sipilä, S. & Viljanen, A. (toim.) (2022). *Gerontologia*. 5., uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Rantanen, T. & Koivunen, K. (2022). Vanhenemisen tutkiminen. Teoksessa Rantanen, T., Kokko, K., Sipilä, S. & Viljanen, A. (toim.) *Gerontologia*. 5., uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 12–22.
- Roivainen, I. (2014). Yhteiskunnan murros ja diakonia. *Diakonian tutkimus* 2014(1), 56–66.

- Roivainen, I. (2003). Diakonian erityisyys sosiaalityössä. Teoksessa Lahtinen, M. & Toikkainen, T. (toim.) Anno Domini 2003. Diakoniatieteen vuosikirja. Sastamala: Lahden diakoniasäätiö, Lahden diakonian instituutti, 27–41.
- Ronkainen, K. (2023). Taloudellisen väkivallan kokijoiden auttamistyön haasteet ja niihin vastaaminen. [Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto].
- Ronkainen, S. (2017). Mitä väkivalta on? Teoksessa Niemi, J., Kainulainen, H. & Honkatukia, P. (toim.) Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Tampere: Vastapaino, 19–35.
- Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa Nikander, P., Hyvärinen, M. & Ruusuvuori, J. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 424–431.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2017). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja, 46–83.
- Ryökäs, E. (2006). Kokonaisdiakonia: Diakoniakäsityksen opilliset liittymät. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 14. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Ryökäs, E., Gävert, T., Ikonen, T., Kainulainen, S., Saarelainen, S-M. & Salminen, V-M. (2022). Muuttuva ja muuttava diakonia. Teoksessa Hammarén, S., Hietaniemi, M., Kainulainen, S. & Kalanti, M. (toim.) Diakoniabarometri 2022: Muuttuva ja muuttava diakonia. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 138. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 127–139.
- Salminen, V-M. (2024). Diakonia ja yhteiskuntavastuu. Teoksessa Salomäki, H., Ketola, K., Komulainen, J., Salminen, V-M. & Sohlberg, J. (toim.) Kirkko epävarmuuksien ajassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2020–2023. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus.
- Seppänen, M. & Koskinen, S. (2022). Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Rantanen, T., Kokko, K., Sipilä, S. & Viljanen, A. (toim.) Gerontologia. 5., uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 448–457.

- Sharp, N. (2008). 'What's yours is mine': The different forms of economic abuse and its impact on women and children experiencing domestic violence. *Refuge*.
- Shepard M. & Campbell J. A. (1992). The Abusive Behavior Inventory: A measure of psychological and physical abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 7(3), 291–305.
- Siltala, H., Hisasue, T., Hietamäki, J., Saari, J., Laajasalo, T., October, M., Laitinen, H-L. & Raitanen, J. (2022). Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset: Terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:52. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Sjöblom, M. (2022). Ekonomisk förföljelse efter separation: Våldsutsatta kvinnors berättelser. [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto].
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2014/1301>
Viitattu 5.5.2026.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2020). Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:31. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2026). Terveystuella maksut 2026. Verkkosivut. <https://stm.fi/terveydenhuollon-maksut> Viitattu 3.5.2026.
- SOSTE, Kirkkohallitus & Talentia. (2024). Sosiaali- ja terveysjärjestöjen, sosiaalialan työntekijöiden ja diakoniatyöntekijöiden kokemukset ihmisten ajankohtaisista toimeentulovaikeuksista. <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2024/11/Tulosityhtenvetoraportti.pdf> Viitattu 15.4.2026.
- Sousa, R. C. R., de Araújo-Monteiro, G. K. N., Souto, R. Q., dos Santos, R. C., Leal, C. Q. A. M. & Nascimento, N. D. M. (2021). Interventions to prevent elder abuse in the community: A mixed methods systematic review. *Revista da Escola de Enfermagem da U S P*, 55, 3677.
- Storey, J. E. (2020). Risk factors for elder abuse and neglect: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 50, 101339.

Stylianou, A. M. (2018). Economic abuse experiences and depressive symptoms among victims of intimate partner violence. *Journal of Family Violence*, 33(6), 381–392.

Stylianou, A. M., Postmus, J. P. & McMahon, S. (2013). Measuring abusive behaviors: Is economic abuse a unique form of abuse? *Journal of Interpersonal Violence* 28(16), 3186–3204.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko. (n.d.). Diakonia. Verkkosivut.

<https://evl.fi/sanasto/diakonia/> Viitattu 13.4.2026.

Suvanto ry. (n.d.). Jokaisella on oikeus turvalliseen ikääntymiseen. Verkkosivut.

<https://www.suvantory.fi/> Viitattu 16.4.2026.

Talentia. (2022). Arki, arvot ja etiikka: Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke. (2024a). Taloudellisen väkivallan opas. Taloudellinen väkivalta tutuksi -hankkeessa (2021–2024) koottu käsikirja taloudellisen väkivallan tunnistamiseen ja sitä kohdanneiden auttamiseen. <https://taloudellinenvakivalta.fi/wp-content/uploads/2024/08/taloudellisen-vakivallan-opas-final.pdf> Viitattu 17.4.2026.

Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke. (2024b). Taloudellisen väkivallan pyörä.

https://taloudellinenvakivalta.fi/wp-content/uploads/2024/07/taloudellisen-vakivallan-pyora_final.pdf Viitattu 20.4.2026.

Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke. (2026b). Materiaaleja ammattilaiselle. Verkkosivut.

<https://taloudellinenvakivalta.fi/materiaaleja/> Viitattu 17.4.2026.

Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke. (2026a). Mistä hankkeessa on kyse? Verkkosivut.

<https://taloudellinenvakivalta.fi/hankkeesta/> Viitattu 17.4.2026.

Taloudellinen väkivalta tutuksi -hanke. (2026c). Tutkimustietoa taloudellisesta väkivallasta.

Verkkosivut. <https://taloudellinenvakivalta.fi/tutkimustietoa2/> Viitattu 22.4.2026.

TENK. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.

- https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf Viitattu 23.4.2026.
- TENK. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf Viitattu 23.4.2026.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2024). Kunniaan liittyvä väkivalta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Verkkosivu. <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/vakivallan-muodot/kunniaan-liittyva-vakivalta> Viitattu 19.4.2026.
- Tiittula, L. & Ruusuvoori, J. (2005). Johdanto. Teoksessa Ruusuvoori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Tilastokeskus. (2025). Suomi lukuina: Väestö ja yhteiskunta. https://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html Viitattu 13.10.2025.
- Timonen, V. (2016). *Beyond successful and active ageing: A theory of model ageing*. Bristol University Press.
- Toikko, T. (2005). *Sosiaalityön ideat: Johdatus sosiaalityön historiaan*. Tampere: Vastapaino.
- Toivonen, T. & Särkkä, N. (29.4.2026). Yle selvitti: Näiden sote-järjestöjen tuet ovat pudonneet eniten. Yle Uutiset. <https://yle.fi/a/74-20223385> Viitattu 5.5.2026.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 9. uud. laitos. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Törölä, M. & Raeste, A. (2025). *Henkirikoskatsaus 2025. Katsauksia 73/2025*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Ulmestig, R. & Eriksson, M. (2017). Financial consequences of leaving violent men: Women survivors of domestic violence and the social assistance system in Sweden. *European Journal of Social Work*, 20(4), 560–571.

- Ünlü, D., Yurtsever, E., Artan, T., & Irmak, H. S. (2022). An examination of conditions exposing older adults to economic abuse: Logistic regression analysis. *Journal of Applied Gerontology*, 41(12), 2480–2489.
- Valtokari, M., Alastalo, H. & Luoma, M-L. (2021). Ikääntyneiden kaltoinkohtelu ja sen tunnistaminen huoli-ilmoituksen avulla. Tutkimuksesta tiiviisti 3/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Valve, K. (2022). Diakonia muutoksessa: Kohti yhteisöllisiä työskentelytapoja. Teoksessa Huhanhantti, S. & Wallenius, V. (toim.) *Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön*. Helsinki: Kirjapaja, 100–112.
- Voth Schrag, R. J., Robinson, S. R., & Ravi, K. (2019). Understanding pathways within intimate partner violence: Economic abuse, economic hardship, and mental health. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 28(2), 222–242.
- Wallenius, V. (2018). Diakoniatyön viestintä, vaikuttaminen ja digitalisaatio. Teoksessa Isomäki, P., Lehmusmies, J., Salojärvi, P. & Wallenius, V. (2018). *Diakoniabarometri 2018: Yksinäisyyden monet kasvot. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisu* 56. Helsinki: Kirkon tutkimuskeskus, 48–79.
- Wiens, V. & Zitting, J. (2022). Eriarvoisuuden vähentäminen ja osallisuuden edistäminen yhteistyön tavoitteena. Teoksessa Huhanhantti, S. & Wallenius, V. (toim.) *Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön*. Helsinki: Kirjapaja, 86–99.
- World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. World Health Organization. <https://iris.who.int/handle/10665/67215> Viitattu 6.5.2026.
- World Health Organization. (2020). *Decade of Healthy Ageing. Baseline report*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240017900> Viitattu 6.5.2026.
- World Health Organization. (2022). *Tackling abuse of older people. Five priorities for the United Nations Decade of Healthy Ageing [2021–2030]*. Geneva: World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240052550> Viitattu 13.10.2025.

Yhdistyneet kansakunnat. (2023). World Social Report 2023: Leaving no one behind in an ageing world. Department of Economic and Social Affairs. United Nations publication.

Yon, Y., Mikton, C. R., Gassoumis, Z. D. & Wilber, K. H. (2017). Elder abuse prevalence in community settings: A systematic review and meta-analysis. *Lancet Glob Health*, 5(2), 147–156.

Yon, Y., Ramiro-Gonzalez, M. & Mikton, C. R., Huber, M. & Sethi, D. (2019). The prevalence of elder abuse in institutional settings: A systematic review and meta-analysis. *The European Journal of Public Health*, 29(1), 58–67.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukutsu

Hei diakoniatyöntekijä!

Olen sosiaalityön opiskelija Turun yliopistosta. Teen pro gradu -tutkielmaani ikääntyneiden kokemasta taloudellisesta väkivallasta. Tarkastelen tutkimuksessani taloudellista väkivaltaa, jota ikääntyneisiin eli 65 vuotta täyttäneisiin ihmisiin on kohdistanut heidän aikuinen lapsensa tai aikuinen lapsenlapsensa.

Taloudellinen väkivalta on THL:n määritelmän mukaan väkivaltaa, joka ”ilmenee henkilön taloudellisiin asioihin liittyvän itsemääräämisen tahallisen loukkaamisena tai rajoittamisena” [*]. Ikääntyneeseen kohdistettua taloudellista väkivaltaa voi olla esimerkiksi ikääntyneen rahojen tai omaisuuden (asunto, osakkeet, lääkkeet, jne.) käyttö, myyminen tai hävittäminen ilman lupaa, ikääntyneen rahankäytön kontrollointi tai rajoittaminen, velan ottaminen tai ostosten tekeminen ikääntyneen nimissä, tai ikääntyneen painostaminen rahaan liittyvissä asioissa, esimerkiksi painostaminen rahan antamiseen, velan ottamiseen tai lainan takaamiseen. Taloudellinen väkivalta voi esiintyä samaan aikaan muiden väkivallan muotojen, kuten henkisen tai fyysisen väkivallan kanssa.

Taloudellista väkivaltaa on Suomessa tutkittu vähemmän kuin muita väkivallan muotoja, eikä ikääntyneiden ihmisten kokemaa taloudellista väkivaltaa ole juuri tutkittu omana ilmiönään. Tutkimustiedon lisääminen aiheesta on tärkeää. Tieto edistää ilmiön esille nostamista ja ennaltaehkäisyä sekä auttaa taloudellista väkivaltaa kokevien ihmisten tukemista.

Etsin tutkimukseeni haastateltavaksi diakoniatyöntekijöitä, joilla on työnsä kautta kertynyttä tietoa ja kokemusta ilmiöstä. Olen kiinnostunut kuulemaan havainnoistasi ja ajatuksistasi asiakkaittesi tilanteista sekä heidän kanssaan työskentelemisestä.

Tutkimus toteutetaan luottamuksellisesti. Haastatteluissa kerättyä tietoa käsitellään anonymisti siten, ettei tutkimuksesta voi tunnistaa yksittäisiä henkilöitä tai esimerkiksi seurakuntaa. Haastattelut äänitetään ja kirjoitetaan haastattelun jälkeen tekstimuotoon. Haastatteluaineisto hävitetään tutkielman valmistuttua.

Haastattelut toteutetaan etäyhteyksien (Teams, Zoom) välityksellä. Haastattelut pyritään toteuttamaan heinä- ja elokuun aikana. Haastatteluun on hyvä varata aikaa noin tunti.

Jos olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni, ota yhteyttä! Vastaan mielelläni tutkimukseen liittyviin kysymyksiin. Yhteydenotto ei sido sinua mihinkään ja tutkimuksesta voi vetäytyä missä tahansa sen vaiheessa.

Ystävällisin terveisin
Pinja Sorola
[sähköpostiosoite]

[*] Bildjuschkin, K., Ewalds, H., Hietamäki, J., Kettunen, H., Koivula, T., Mäkelä, J., Nipuli, S., October, M., Peltonen, J. & Siukola, R. (2020). Väkivaltakäsitteiden sanasto. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki

Liite 2. Haastattelurunko

Haastattelurunko

Diakoniatyöntekijän haastattelu

Ennen haastattelua

- Esittelen itseni ja kiitän osallistumisesta tutkimukseen.
- Tutkimuseettisten asioiden läpikäyminen
  - Haastattelu on luottamuksellinen. Valmiista tutkimuksesta ei voi tunnistaa ketään, ei haastateltuja diakoniatyöntekijöitä, ei asiakasesimerkkejä, ei seurakuntaa tai paikkakuntaa.
  - Haastattelu tallennetaan videotallenteena Teamsissa. Tallennetta säilytetään minun henkilökohtaisilla tietokoneillani sekä Turun yliopiston verkkokansiossa, joista kaikki ovat vain minun käytössäni ja salasanojen takana.
  - Haastattelu litteroidaan eli muutetaan tekstimuotoon. Litteroinnin aikana aineistosta poistetaan mahdolliset tunnistetiedot. Kun litterointi on valmis, videotallenne poistetaan.
  - Litteroitu haastatteluaineisto säilytetään tutkielman teon ajan tietokoneillani sekä yliopiston pilvipalvelimella. Tutkielman valmistuttua aineisto poistetaan kokonaisuudessaan.

- Käytännön asiat
  - Kysy jos jokin on epäselvää.
  - Korjaa jos ymmärrän jotain väärin.
  - Haastattelu voidaan tarvittaessa keskeyttää.
- Onko tässä vaiheessa kysymyksiä tutkimuksen tai haastattelun toteuttamisesta?
- Kerron, että haastattelu alkaa ja aloitan tallennuksen.

Haastattelukysymykset

- 1) Työnkuva
  - koulutus, työpaikka, asiakaskunta, ikääntyneet asiakkaina
- 2) Taloudellinen väkivalta käsitteenä
  - tuttu vai vieras?
- 3) Minkälaista ikääntyneiden kokemaa taloudellista väkivaltaa olet havainnut työssäsi?
  - kerro esimerkkejä
- 4) Miten taloudellinen väkivalta on näkynyt iäkkäiden asiakkaittesi arjessa?
- 5) Taloudellisen väkivallan tunnistaminen
  - tunnusmerkit
  - tuovatko asiakkaat asian itse ilmi, tuleeko ilmi kysyttäessä tai havainnoidessa?
- 6) Minkälaista on työskentelysi ikääntyneen taloudellista väkivaltaa kokevan asiakkaan kanssa?
  - asian ottaminen puheeksi
  - tukitoimet
  - eteenpäin ohjaaminen, verkostot
- 7) Minkälaisesta palvelusta, tuesta tai yhteiskunnallisesta muutoksesta ikääntyneet ihmiset, joihin aikuinen lapsi tai aikuinen lapsenlapsi kohdistaa taloudellista väkivaltaa mielestäsi hyötyisivät?
- 8) Haluatko kertoa aiheesta jotain muuta?

Lopuksi

- Kiitän haastattelusta.
- Pyydän ottamaan yhteyttä, jos mieleen tulee haastattelun jälkeen tutkimuksen kannalta relevantteja asioita tai kysymyksiä.